De kapelaan van Bardelo

Emile Seipgens

Editie Paul C.H. van der Goor en Pierre Houben

bron
Emile Seipgens, *De kapelaan van Bardelo* (ed. Paul C.H. van der Goor en Pierre Houben). Corrie Zelen, St. Odiliënberg 1977

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/seip002kape02_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

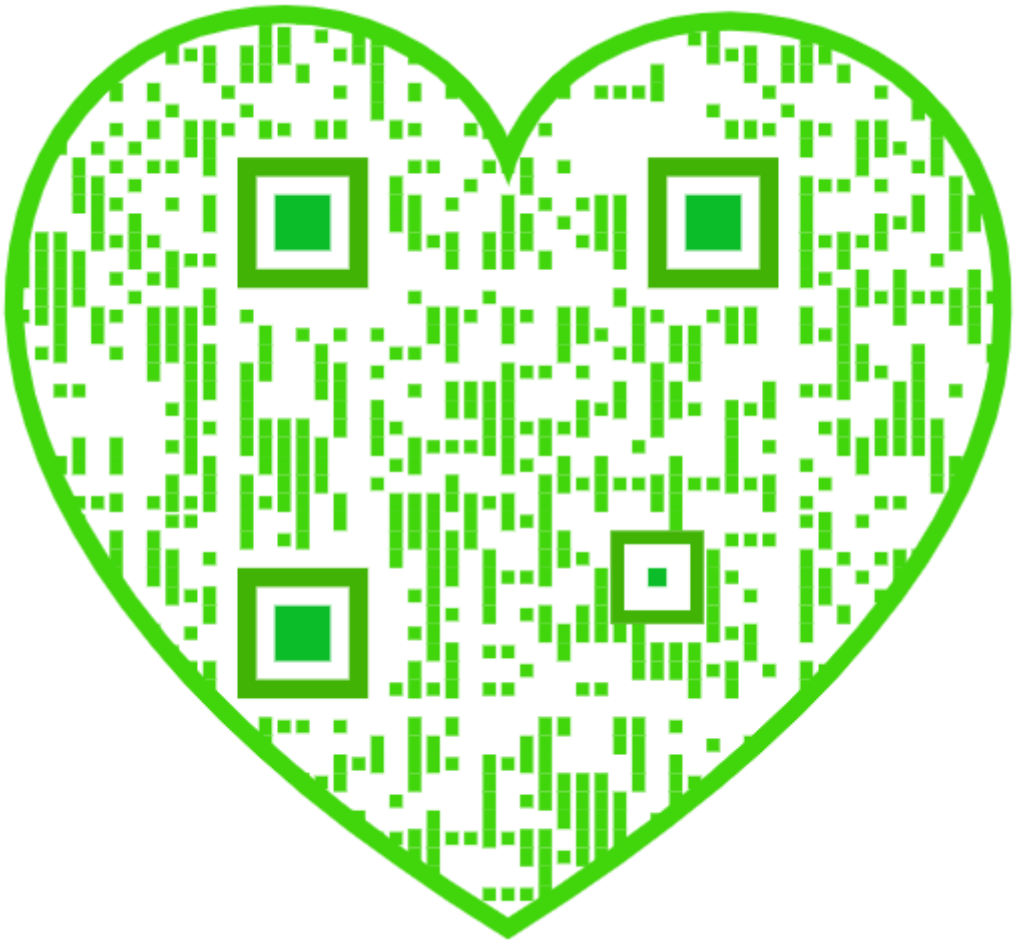

emile seipgens
de kapelaan van bardelo
tonelen uit limburg

't Zal ongeveer veertig jaar geleden zijn, dat Nuenenhof onder Bardelo weer in volle bloei stond. De vorige eigenaar had geweldig achteruitgeboerd; hij was een eigenzinnig en stijfhoofdig man geweest, die alles beter wist dan anderen, veel vroeger ploegde en later zaaide dan zijn buren, reeds het tweede jaar spurrie teelde, waar anderen eerst 't derde of 't vierde jaar aan dachten, en geregeld de ‘krankheid’ in de aardappelen kreeg, omdat hij niet op tijd rooide. Dit alles was 't voorschrift van zijn Duits handboek over de landbouw, hield hij stijf en sterk vol, een boek, dat hij ‘der jute Ackersmann’ noemde, maar nooit aan iemand toonde. In waarheid echter handelde hij zo, alleen om 't heimelijk genoegen te smaken van anders te boeren dan de Bardeloërs, en door geen hunner begrepen te worden. Toen hij stierf, vond men Nuenenhof zwaar belast, de schuren ledig, en geen spoor van de ‘jute Ackersmann’. Nuenenhof was onder de hamer gekomen, en Dirk Grubbeler, de knecht van de pastoor, had woonhuis, stalling, schuur en akkerland gekocht voor een matige som, zoals de oudste boeren getuigden.

Dirk was in een ander dorp geboren, dat meer aan de heikant lag. Zijn vader, die er een kleine hofstee gepacht had, bezat een talrijk huisgezin. Zo kwam 't dat Dirk uit dienen moest. ‘Als ik maar met paarden mag omgaan,’ had Dirk geantwoord. De oude Grubbeler had een plaats voor hem gevonden in de stad, maar Dirk kon er niet aarden. 't Limburgs stadje was te groot voor Dirk, 't lag hem op 't hart, 't grote gedoe van zijn heer - die een zeepziederij bezat, handel dreef in steenkolen, kalk en plavuizen, en buiten hem nog drie knechts en twee meiden hield - verpletterde hem. Uitgaan deed hij niet, maar omdat zijn gehele omgeving vreemd was, merkte hij alles op, wat hij zag, en maakte alles een indruk op hem, die nooit weer werd uitgewist. Maar bevallen kon hem dat alles niet, hem, die slechts droomde van akkeren en ploegen, van de koeien in de weide en 't verzorgen der paarden. Gelukkig dat er twee grote, zware, Brabantse appelschimmels op 't erf waren; anders was Dirk zeker gaan lopen. Nu hield hij 't er vijf jaar uit. Trouw en gedienstig als hij was, verwierf hij zich de

achting van zijn meester en van de andere dienstboden, al werd hij ook menigmaal uitgelachen, als hij de stad en 't steedse leven ‘kleineerde’, en minachtend uitriep: ‘Neen, dan is 't bij ons op 't dorp heel wat anders, selderdjennekes!’ Zijn dorp aan de heikant, hahaha!

Er begon een nieuw tijdperk in Dirks leven, toen op een warme zomerse dag de pastoor van Bardelo aanschelde.

‘Marante-Deus! daar is heerneef van Bardelo!’ riep de zeepzieder. ‘Vrouw, breng eens gauw een fles wijn!’

De pastoor was een welgedaan, zwaarlijvig man, met een rond en blozend gelaat.

‘Hoe maak je 't, neef?’ zei hij, terwijl hij even de toppen van zijn dikke vingers in de gespierde hand van de koopman lei. Toen draaide hij zich om en zette de dikke rieten stok met de ivoren knop tegen de muur. ‘'t Is warm vandaag,’ liet hij er op volgen, nam zijn steek af, veegde met zijn roodkatoenen zakdoek het zweet van zijn voorhoofd, en nam hijgend en blazend plaats.

‘En wat is er voor nieuws?’ vroeg de zeepzieder, nadat hij geinformeerd had naar de gezondheid van heerneefs meid, van de kapelaan en van de burgemeester, die allen welvarend waren.

‘'k Heb een paard en een karretje gekocht,’ zei heerneef.

‘Wel, dat's best... daar hebt u gelijk aan... u kunt het immers goed stellen.’

‘Ik word te dik,’ ging de pastoor voort, ‘ik kan niet goed meer lopen.’

‘Jawel, jawel,’ zei de zeepzieder. ‘En van wie hebt ge gekocht?’ De pastoor noemde de verkoper, beschreef het paard en gaf de prijs op.

‘Weet ge ook een goede knecht voor me, neef?’ zei hij daarop. Die vraag was blijkbaar het doel van zijn bezoek.

‘Dat was iets voor onze Dirk!’ riep de neef, ‘die kan 't toch in de stad niet langer uithouden.’

Zo kwam Dirk naar Bardelo, om 't paard van meneer pastoor op te passen en verdere diensten te verrichten.

Toen de pastoor de eerste maal met zijn karretje door 't dorp

reed, liep jong en oud naar de deur, en toen Dirk de eerste zondag uit de hoogmis kwam, stieten de boeren en boerinnen mekaar in de zij en fluisterden: ‘De nieuwe knecht van meneer de pastoor,’ en groetten Dirk zeer beleefd.

Dirk was een juweel van een knecht; maar hij had ook goede dagen op de pastorie, en verdiende hoog loon. Als de pastoor, die steeds dikker werd en ronder van aangezicht, een van zijn confraters bezocht, en deze, als 't licht al lang ontstoken was, nodigde: ‘Nog één fles, collega!’ kon hij gerust antwoorden: ‘'t Komt er op een uurtje niet aan, ik heb morgen een lijkdienst, pas om tien uur, en in 't karretje bij Dirk zit ik zo goed als thuis!’ Dat was de herder van Bardelo veel waard, en daar hij 't goed stellen kon, sloeg hij jaarlijks de huur op, zonder dat Dirk er om vroeg.

's Zondags, als de pastoor niet uit rijden ging en er geen collega's kwamen, wat op feest- en heiligendagen maar zelden gebeurde, bracht Dirk de avond door in de Zwaan, waar hij drie glazen bier dronk en over de akker praatte, selderdjennekes! Was er een verkiezing voor de gemeenteraad ophanden, dan moest hij wel eens een oor in de wind houden, om pastoor te kunnen melden wie de boeren kiezen wilden; maar de verkiezingsstrijd, die thans in Limburg woedt, was er toen nog onbekend. In de week bleef hij thuis, en mocht de grote tinnen kan ruim half vullen van het ‘steenoud’, dat de brouwer extra voor meneer pastoor gebrouwen had, of van het wijnfust, dat twee jaar tevoren rechtstreeks uit Bordeaux was aangevoerd. Praten deed hij niet veel; de oude Geutruu, die met hem diende en 's avonds ‘voor d'r eigen’ breien of spinnen mocht, had immers toch geen verstand van de akker en het paard. Soms echter, als Dorethei, de meid van de kapelaan, iets kwam bestellen, werd Dirk levendiger; dan mocht de tinnen kan nog eens bijna halfvol getapt worden, en kregen Geutruu en Dorethei ook een groot glas ‘steenoud met suiker’. Dirk vertelde van de stad, vanwaar hij geregeld op zijn dorp aan de heikant, en vandaar weer op de akker en het paard terugkwam, totdat Dorethei zich naar de kapelanie spoedde,

en hij, voor 't gaan slapen, met Geutruu de rozenkrans bad.

Toen Dirk zes jaar op de pastorie gediend had, erfde hij heel onverwachts drieduizend francs van een nicht, die hij nauwelijks bij naam kende. Maar zijn rijkdom veranderde niets aan zijn levenswijze; ‘nu zal ik toch alle dagen drie “Onze vaders” en drie “Wees gegroeten” voor haar bidden,’ zei hij en gaf 't geld aan meneer pastoor, die het met het zijne voor hem zou uitzetten; 't deed maar vier percent, maar stond zeker.

Twee jaar later stierf de oude Geutruu en kwam er een andere meid, die Angenees heette. 't Was een hardere slag voor Dirk dan hij in 't begin wel dacht. Angenees voerde nieuwe wetten en gewoonten in, wilde spaarzamer wezen dan bij de welgestelde pastoor van Bardelo nodig was, en sloot kast en kelder dicht. Dirk dacht aan ‘vertrekken’, maar hij kon van de pastoor en 't paard niet scheiden. Ook Dorethei mocht Angenees niet lijden; ze kwam maar zelden meer op de pastorie, 't geen Dirk speet, ‘want 't was toch zo'n goed mens.’ Dirk kon zijn oud recht, om zelf iedere avond de tinnen kan ruim halfvol te tappen, slechts met moeite handhaven; de eerste avond was Angenees zelf naar de kelder gegaan en had het ‘steenoud’ al op tafel gezet, vóórdat Dirk uit de paardestal kwam. Hij was die avond zonder bier te bed gegaan, en ook de tweede en de derde avond, toen Angenees hem hetzelfde verslagen bier had voorgezet. Het toeval wilde echter dat meneer pastoor de vierde dag met een van zijn parochianen, die jaarlijks een mis tegen hagel en brandschade liet lezen, een glas bier dronk en meende dat het wat zuur werd. Bij die gelegenheid werd de mening van Dirk gevraagd, die verbeten antwoordde: ‘dat hij 't bier al enige dagen niet meer geproefd had en 't dus niet wist,’ waarop Dirk genoodzaakt werd de handelwijze van Angenees aan 't licht te brengen, en de pastoor tussenbeide kwam met het vriendelijk bevel, dat Dirk de kelder zou verzorgen. Er werd een spijker in de muur geslagen, waaraan de sleutel zou hangen voor 't gebruik zowel van Dirk als van Angenees; maar een stille wrok was in beider hart ontstaan, die hen op een beleefde voet van oorlog plaat-

ste, net als twee kleine staten, die gaarne vechten zouden, maar daarin stilzwijgend verhinderd worden door de naburige grote mogendheid, met wier politiek hun gevoelen niet strookt. Zo ging nog een jaar om.

Op een warme julidag stond Dirk in de tuin met een wit groflinnen voorschoot, dat met de punten tussen de band was opgeslagen, en wierp de grote bonen, die hij plukte, erin. De pastoor wandelde 't brede middenpad op en af, het brevier in de linker- en een lange Duitse pijp in de rechterhand. Toen 't gebed, dat hij halfluid gepreveld had, ten einde was, sloeg hij een groot kruis, deed het vroeger eens op snee vergulde boek dicht, en kwam rechtstreeks op Dirk af. Deze dacht niet anders dan dat de pastoor zou vragen, of de bonen dit jaar beter gelukt waren; in plaats daarvan vroeg deze plotseling:

'Weet je 't nieuws, Dirk? Nuenenhof wordt verkocht.'

Dirk keek zijn meester met verbaasde ogen aan.

''k Heb 't gedacht,' sprak hij daarop. 'Dat wil wel akkeren, maar ze kennen 't niet, selderdjennekes!'

'Wat zou 't gehele eigendom wel waard zijn?' liet de pastoor er op volgen, zonder acht te slaan op Dirks opmerking.

''k Weet het niet, meneer pastoor,' antwoordde Dirk. 'Maar 'k houd het er voor, dat het goedkoop verkocht wordt... Nuenenhof is erg verwaarloosd'...

'Kom eens mee naar binnen, Dirk; 'k moet u spreken.'

De ogen van de knecht werden met nog groter verbazing opengezet dan zo even. Dat meneer pastoor hem iets te zeggen had, waarvoor hij moest binnenkomen... dat was nog nooit gebeurd - en 't was al bijna tien jaar dat hij op de pastorie diende! Dirk bond het groflinnen voorschoot af en volgde werktuigelijk zijn heer in de voorkamer. Deze sloot zelf de deur en bleef toen voor Dirk staan.

'Dirk,' zei hij kortweg, 'gij moet Nuenenhof kopen.'

Dirk kon geen antwoord geven; hij staarde in 't ronde gelaat van de geestelijke, en berekende met de snelheid van de gedachte, dat zijn meester toch nog niet oud genoeg was om kinds te worden

‘Gij zijt er de rechte man voor om Nuenenhof weer in fleur te brengen, en 't is voor u een gevonden zaak, een kolfje naar je hand...’ ging de herder voort, zonder antwoord af te wachten; 't geld dat gij geërfd hebt en wat ge hebt overgelegd, is meer dan voldoende... De hypotheek die op de hof staat, hoort mij toe en dat zullen we wel schipperen...’

‘En dan, meneer pastoor, en dan!...’ gilde Dirk met fonkelende ogen, ‘ik kan Nuenenhof niet alleen bestieren!’

‘Gij moet twee knechts nemen, Dirk, en trouwen,’ zei de pastoor zeer bedaard, ‘een brave, christelijke vrouw nemen volgens Gods hart.’

‘En 't paard dan, selderdjennekes!’ riep de knecht.

‘'t Paard neemt ge mee. Een andere knecht in huis halen, doe ik niet. Angenees kan me in 't vervolg wel de schoenen poetsen en de boodschappen doen. Gij stalt het paard op Nuenenhof en verzorgt het; als ik uitrijden wil, kan Angenees of de koster 't u even komen zeggen; met een ander rijden doe ik nooit!’

‘Maar, meneer pastoor... een vrouw nemen...’ stotterde Dirk. ‘Ik begrijp u, Dirk; ik weet wat ge zeggen wilt,’ antwoordde de herder met een glimlach. En daarop zeer ernstig: ‘De liefde is slechts dolheid der jeugd...’ en met kracht: ‘Christelijke deugden, die wederzijdse achting inboezemen, dat is de ware liefde!... Of meent ge, dat de huwelijken niet in de hemel gesloten worden?’ En terwijl hij de wijsvinger recht naar Dirk uitstak, als iemand die een onfeilbare waarheid verkondigt, ging hij voort: ‘Dorethei van de kapelaan is de braafste persoon, die ik in mijn leven heb leren kennen!... En weet ge wel,’ zo besloot hij met een veelbetekenend hoofdknikken, ‘dat ook zij een mooie duit heeft gespaard!’

Dirk beefde over al zijn ledematen, en zijn kniën bonsden tegen elkander.

‘Maar... maar... maar...’ uitte hij nog, zonder te weten wat hij zeggen zou.

‘Dirk,’ hernam de pastoor op enigszins zalvende toon, ‘wees verstandig en dank de hemel voor de buitengewone genade, die u in 't leven ten deel valt... Met al het overige belast ik mij.’

Vier maanden later trouwden Dirk en Dorethei. Pistoolschoten werden in 't dorp gelost, de pastoor en de kapelaan waren beiden onder de bruiloftsgasten, 't geen bij mensenheugenis in Bardelo niet gezien was, en voor de hoofdingang van Nuenenhof hadden de parochianen een erepoort opgericht van eikeen denneloof, met driekante vaantjes van bont papier en klatergoud er tussen, waardoor de nieuwe eigenaars werden binnengeleid.

Er was nog geen jaar vervlogen of men kon al zeer goed merken, dat Nuenenhof in andere handen was overgegaan. De witkwast had overal goede diensten gedaan, deuren en vensters waren lichtgroen geverfd, de daken hersteld, en er lachte u overal een meer dan Limburgse zindelijkheid toe. Dirk bezorgde met twee knechts de akker, ploegde en zaaide eigenhandig, terwijl Dorethei, met een forse koemeid, huis en veestal in orde hield. Dirks aangezicht straalde van vreugde telkens als hij thuis kwam en Doretheis zindelijkheid opnieuw bewonderen moest. Zij was van de morgen tot de avond bezig, en 't aangenaam bewustzijn, dat Nuenenhof haar eigendom was, verdubbelde haar ijver en haar vlijt. De pastoor van Bardelo had de spijker op de kop geslagen, toen hij Dirk ‘wederzijdse achting’ in zijn huwelijk had geprofeteerd. Dirk en Dorethei waren volkomen gelukkig, al kwam 't ook tussen hen nooit tot het vertrouwelijke ‘du’ en ‘dich’, de Limburger eigen, en bleef het steeds tussen de echtelieden bij het beleefdere en meer hoffelijke ‘geer’ en ‘uch’. En een echt christelijk huisgezin, ook dat had de pastoor tot stand gebracht. Iedere avond, op slag van negenen, kwamen de beide knechts en de koemeid in de keuken om met ‘de meester’ en ‘de vrouw’ de rozenkrans te bidden, en 's zondags gingen allen ter hoogmis, met uitzondering van een van de knechts, die beurtelings naar de vroegmis gingen, om, bij afwezigheid van de anderen, huis en hof te bewaken.

In november verscheen Dorethei twee achtereenvolgende zondagen noch in de vroeg- noch in de hoogmis. De pastoor, die

zulks had opgemerkt, wandelde een paar dagen later naar Nuenenhof, om persoonlijk te vernemen wat Dorethei scheelde, want alleen een ongesteldheid kon oorzaak wezen dat ze niet ter kerk ging. Hij vond haar echter in drukke bezigheid en toen hij Dirk, die hem in 't heengaan over de hof begeleidde, naar de reden van Dorethei's thuis blijven vroeg, antwoordde deze met een beschaamde glimlach: ‘Dat het niets was, slechts wat hoofdpijn, en dat het wel weer zou overgaan.’

Toen Dirk weer de keuken binnentrad, zei hij zacht tot Dorethei: ‘Zouden we meneer pastoor niets moeten zeggen, vrouw?’ ‘Zoals 't u belieft, meester,’ antwoordde zij.

De volgende zondag ging Dirk weer alleen ter kerk, doch na de hoogmis schelde hij aan de pastorie en bracht meneer pastoor de boodschap: ‘Komplimenten van Dorethei, en dat ze in gezegende omstandigheden verkeert,’ welke boodschap hij een half uur later op de kapelanie herhaalde. De beide heren wensten Dirk hartelijk geluk, en bij beiden moest hij die dag een ‘dröpke’ drinken.

Gedurende die winter was de pastoor van Bardelo verplicht het huis te houden, omdat hij aan podagra leed. Dirk bezocht hem een paar maal na kerktijd - anders verliet hij de hof en Dorethei niet. Dan klaagde de pastoor over hevige pijnen en zei dat het erger was dan iemand wist, en dat het hem zo leed deed dat hij nu niet meer kon gaan rijden. Zijn enige troost was het menigvuldig bezoek van zijn collega's; en, ja, dat was waar ook, de laatste wijn, die Dirk had afgetapt van dat grote fust uit Bordeaux, had zich zo uitmuntend ontwikkeld op de fles, dat iedereen er over riep.

Op een heerlijke morgen in 't begin van mei, stapte Zijn Zeereerwaarde echter met ongewone spoed naar Nuenenhof, als had hij nooit van podagra geweten. Een half uur vroeger was een van de knechten in zondagse kleren op de pastorie verschenen met de komplimenten van ‘de meester’, en dat ‘de vrouw’ gelegen was van een ‘jonge zoon’. In de deur van zijn woning stond Dirk, met zwartlakense broek tot op de lage

schoenen, die met linten waren dichtgebonden, 't vestje dichtgeknoopt tot aan de kin, de hoge ruig-zijden hoed op 't hoofd en de lange donkerblauwe jas aan, ‘waarin hij getrouwd was’. Zijn hele gelaat straalde van vreugde, toen hij zijn weldoener zag aankomen.

‘'t Is een jongen, meneer pastoor, 't is een jongen!...’ riep hij hem tegen.

‘Proficiat, proficiat!’ hijgde de pastoor, ‘waar is kraamvrouw en kind?’ En zonder het antwoord af te wachten, klauterde hij de vier treden op, die naar de slaapkamer van Dirk en Dorethei leidden, wierp de deur wagenwijd open, en stak de beide armen met de dikke rieten stok in de hoogte en riep met luide stem: ‘Benedictus qui vent in nomine Domini! Magnificat anima mea Dominum!’ Wel sprong de vroedvrouw op en kwam hem met ‘sjuut!...’ tegemoet, doch de herder liet de stok met de ivoren knop uit de rechter- in de linkerhand overgaan, sloeg een groot kruis in de richting van het bed en riep even luid: ‘Benedico te in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti, amen!’ waarop hij door de vroedvrouw en door Dirk zo zachtjes mogelijk verwijderd werd. Of het luid geween, waarin de pasgeborene thans losbrak, een antwoord was op de zegening, die de priester over hem uitsprak?

In de keuken gekomen, vroeg de herder:

‘Om hoe laat is 't kind geboren?’

‘Om drie uur, meneer pastoor.’

‘Dan zullen we hem vandaag maar onmiddellijk dopen.’

Dirk had er niets tegen in te brengen.

‘Meneer pastoor,’ zei hij, ‘gisteravond nog hebben ik en Dorethei overlegd dat we u zouden vragen om een naam voor 't kind.’

‘Petrus!’ antwoordde de geestelijke, zonder zich een ogenblik te bedenken. ‘Petrus, de beschermheilige van onze parochie en de prins der apostelen, van wie Christus gezegd heeft: ‘Gij zijt een steenrots, en op deze steenrots zal ik mijn kerk bouwen!’

Dirk begreep er niets van hoe de pastoor opeens aan een steenrots kwam.

‘Peter... Peter....’ herhaalde hij met een glimlach en een knik ten teken van toestemming. ‘Peter!... selderdjennekes! Best! Best! meneer pastoor!’

Als plotseling door een gedachte getroffen, greep de pastoor van Bardelo de ruwe hand van Dirk:

‘En als er ook eens van hem een steenrots der kerk werd?... Als we ook eens van hem een pastoor maakten, Dirk?’

Dirk kon niet antwoorden, maar zijn fonkelende blik verried de priester welk zalig gevoel, welke trots bij die gedachte zijn ziel doortintelde.

Peterke was 't enig kind, dat Dirk en Dorethei geboren werd, die 't gemis van verdere telgen niet eens gevoelden, zo gelukkig maakte hen 't bezit van 't jongske. En 't was of het wichtje eerst recht alle heil en zegen had meegebracht: - in een paar jaren tijds stond Nuenenhof in zo grote bloei, als geen andere hoeve in een omtrek van zeven uur gaans!

Zeven jaar lang droeg Peterke geen andere kleur dan blauw, ter ere van de H. Moeder Gods Maria, ingevolge een gelofte die Dorethei had afgelegd nog voordat Peterke het levenslicht aanschouwd had. Op zijn achtste jaar kreeg hij een donkerblauw duffels pakje aan, dat uit buis en broek, aan elkander vast, bestond, en van achter werd dichtgeknoopt. Een half jaar later ging hij met andere kinderen naar school, in 't dorp. 't Was een aardig kereltje; niet als andere ‘wichter’ met dikke rode wangen en flauwe dromerige ogen, maar vlug en levendig, enigszins bleek van gelaat, want hij was niet zo sterk als de anderen, en met blauwe fonkelende kijkers, die nieuwsgierigheid en dorst naar kennis verrieden. Als de pastoor een bezoek aan de school bracht, o, dan was er geen die alle vragen van de katechismus, ook de moeilijkste, zo letterlijk, en 't Onze Vader, 't Wees gegroet Maria, de belijdenis der Apostelen, de tien geboden Gods, de vijf geboden der H. Kerk en de Akten van Geloof, Hoop, Liefde en Berouw, zo vroom en stichtelijk kon opzeggen als Peterke; en als hij dan nog enige schietgebedjes, die moeder hem geleerd had, en 't versje van Van Alphen:

‘Jezus is een kindervriend’, had ten beste gegeven, dan nam de geestelijke 't jongske tussen de knieën, en mocht hij tot beloning het mooiste prentje uit het brevier kiezen. En toen de eerste maal Sint-Niklaas weer in 't land kwam, bracht hij Peterke een misgewaad en stola van ‘meubelkatoen’, een albe met gebreide kant en een volledig altaargereedschap: venerabel, kelk en ampullen van gegoten tin. Nu werd de muffe opkamer in een kapel herschapen. Een voetbank op de tafel geplaatst, en 't zwart en rood geruit wollen tafelkleed daarover uitgebreid, was het altaar, dat met twee kaarsen op koperen luchters, met kelk en venerabel en een oud misboek, door meneer pastoor geschonken, versierd werd. Peterke, die in de kerk geen oog van de priester afwendde, deed er elke zondag namiddag de mis, door vader en moeder en enige bevoorrechte kinderen bijgewoond.

Een onder hen was Hanneke van de mulder, Peterkes oogappel: Hanneke, die een jaar bij haar tante in de stad had doorgebracht, en bij de Zusters van Liefde in de bewaarschool had gegaan, waar zij allerlei schone, vrome liedjes geleerd had. Met opgetogen gelaat, de blikken ten hemel gericht, hief Peterke de tinnen kelk omhoog en zegende 't volk, terwijl de ‘kraol’ de tafelbel van de burgemeester deed klinken, en Hanneke met haar zilveren stemmetje zong:

‘Met de handjes, klap, klap, klap.
Met de voetjes, trap, trap, trap.’

En als Peterke zich van 't misgewaad ontdeed, en in het witte koorhemd, als een jonge leviet, een weinig terzijde van het altaar plaatsnam, en de vrome gemeente verraste met de preek, die de schoolmeester hem geleerd had, dan pinkten Dirk en Dorethei een traan van ongekende vreugde uit 't oog. Op zijn elfde jaar kreeg de knaap, buiten schooltijd, onderwijs in 't Latijn van meneer kapelaan, die daartoe door de pastoor was aangezocht. De kapelaan was een lang, mager man, bleek en ernstig, nauwgezet in alle dingen en zeer matig. Hij leerde Peterke rosa, rosae, rosae, rosam, en amo, amas, amat en bovendien de gewijde geschiedenis. De nieuwe wereld, die het

oude en nieuwe testament voor de verbeelding van het jongske ontsloot, vervulde zijn geest met gevleugelde engelen, die een vlammend zwaard dragen, met koningen, die op harpen spelen, met profeten op een mesthoop of in ballingschap, met duivelen, die uit de mond der bezetenen stijgen, met klagenden, zieken en melaatsen, waartussen een goedige God in menselijke gedaante, met zachte blik en bleek gelaat, zegenend en genezend rondwandelt. Hoe lief had hij de kapelaan, van wie hij al die wonderbare dingen voor het eerst vernam! Overal zag hij diens bleek en ernstig gelaat, overal hoorde hij diens zalvende stem, die hem sprak van Jacob en Joseph, van Pharao en de Rode Zee, van Saul, David en Absalom, van Johannes en Maria onder 't kruis, en dan was het alsof dat bleek en ernstig gelaat op de Zaligmaker zelf geleek, of die zalvende stem, de stem van Christus zelf was. O, hoe zich alles in zijn geheugen prentte, en hoe hij alles wist over te vertellen aan Hanneke, als ze samen uit de school kwamen en moegezongen waren van ‘klap, klap, klap,’ en ‘trap, trap, trap!’

Uitgerust met rosa en amo, ging Peterke op zijn twaalfde jaar naar 't kleine seminarie te K. De Pastoor van Bardelo had zelf zijn komst aan de directeur van 't gesticht medegedeeld, en deze had het nummer gezonden, een nummer van drie cijfers, waarmee al 't goed van Peterke, hemden en lakens, kousen, zakdoeken en boordjes, met Turks- rood garen, onder de eerste letters van zijn naam, moest gemerkt worden. Dorethei was er een hele maand mee bezig geweest, bijgestaan door het gebochelde Tilke, de enige naaister van 't dorp. Menige zucht en verborgen traan waren Dorethei onder 't ‘tekenen’ ontvallen, bij de gedachte dat Peterke haar verlaten moest. Ze wist wel dat de studenten 't goed hadden te K., wat eten en drinken betrof, maar God wist waar 't lag en hoe ver 't was, en hoe 't haar Peterke wel gaan zou onder driehonderd wildvreemde kinderen, groot en klein, waaronder zoveel woeste jongens uit Pruisen.

's Avonds voor 't vertrek van Peterke gingen Dirk en Dorethei met het kind naar meneer pastoor en meneer kapelaan om

afscheid te nemen, beiden in hun zondagse kleren en 't jongetje in hun midden. De pastoor liet een fles wijn komen en klonk op de goede reis, en voor 't heengaan schonk hij ‘'t pastoorke’, zoals hij Peterke reeds noemde, een kerkboekje en een rozenkrans, waarvan de bruine koralen uit kokosnoot gedraaid en met zilverdraad aan elkander geketend waren. 't Bezoek bij de kapelaan was korter, maar niet minder hartelijk; hij schonk zijn leerling, in een prachtband van glanzend rood papier met gouden ornamenten, de Histoire Sainte - want hij zou nu toch te K. weldra Frans leren.

's Anderendaags stonden Dirk en Dorethei vroeg op; ze moesten met Peterke voor achten een half uur buiten Bardelo, aan de herberg ‘de Lindenboom’ wezen, waar, volgens afspraak, de andere K'se studenten uit dit gedeelte van Limburg met de huurkoetsier uit de naburige stad zouden aankomen en Peterke ‘opladen’. Dirk en Dorethei, ieder Peterke aan een hand houdend, stapten zwijgend door de heerlijke oktobermorgen, en Dirk merkte niet eens dat de korte Duitse pijp, waaraan hij werktuigelijk bleef trekken, al lang uit was. Dorethei droeg een strooien karbies, een soort van tas met handvatsels; de grote koffer was per voerman vooruitgezonden.

Eensklaps bleef Peterke staan, draaide zich half om en keek naar de hoge, grijsgeverfde windmolen, die met zijn hoge wieken ver boven 't kreupelhout van 't naburig eikenbosje uitstak.

‘Zou Hanneke al op zijn, moeder?’ vroeg hij.

‘Ze zal nog wel slapen; 't is nog zo vroeg,’ zei Dorethei.

‘'k Heb haar niet meer gezien,’ ging Peterke voort; ‘'k had haar zo gaarne nog mijn kerkboekje en rozenkrans en mijn Frans boek getoond.’

Zwijgend stapten ze weer voort. Een ogenblik later deed zich heel in de verte, als van de hoge molen komend, een zilveren kinderstemmetje horen:

‘Met de handjes, klap, klap, klap.

Met de voetjes, trap, trap, trap.’

Peterke herkende de stem van Hanneke en nu stonden er

voor 't eerst dikke tranen in de grote kijkers, waarmee hij, weemoedig lachend, zijn moeder aanzag.

In de Lindeboom bestelde Dirk drie ‘schupkes’, (halve glazen) bier, en ging aan de deur staan kijken of de studenten nog niet kwamen. Intussen zat Dorethei op een stoel te wenen, kuste haar kind nogmaals en haalde, tussen haar tranen lachend, twee appels uit de zak, die ze Peterke toeduwde. 't Kind lachte ook met tranen in de ogen.

Dirk kwam weer binnen en dronk van zijn ‘schupke’, om zijn ontroering te verbergen.

‘Als hij goed oppast,’ zei hij tot Peter, ‘krijgt hij met de grote vakantie een zilveren horloge, niet waar, manneke? Denk maar aan de woorden van meneer pastoor en meneer kapelaan.’

‘Dat zal hij wel,’ antwoordde Dorethei, en streek de kleren van 't jongske recht.

‘Daar komt het rijtuig, selderdjennekes!’ riep Dirk.

Nauwelijks hield de grote, ouderwetse, met twee paarden bespannen koets voor de herberg stil, of er sprongen een stuk of acht boerenknapen van allerlei grootte uit, elk met een brandende sigaar gewapend.

‘Vinden we hier Pierre Grubbeler van Bardelo?’ vroeg er een, die een bril droeg en blijkbaar de oudste en de aanvoerder van de karavaan was.

‘Grubbeler... jawel,... jawel,... meneer!’... antwoordde Dirk.

‘Best,’ zei op vriendelijke toon de student, die de anderen de filosoof noemden, omdat hij ‘élève en philosophie du cours inférieur’ was.

‘Meneer pastoor van Bardelo heeft aan pastoor van Schoorheim geschreven, dat we Pierre Grubbeler hier zouden ‘opladen’.

Intussen hadden de andere studenten, die achter de filosoof waren blijven staan, de sigaar vergeten om Peterke met nieuwsgierige blikken op te nemen.

‘Op welke klas kom je?’ vroeg er een.

‘'k Weet het niet,’ antwoordde Peterke zeer bedeesd.

‘Dat zijn uw nieuwe kameraadjes,’ fluisterde zijn moeder hem

in 't oor, ‘geef hun elk een appel.’

Peterke opende de karbies en bood de knapen appels aan. De meesten staken de appel in de zak voor later, als de sigaar op zou zijn. Daarop namen ze Peter in hun midden, noemden hem allen Pierre, vroegen of hij al Frans verstond en zeiden dat ze goede vrienden met hem wilden wezen.

Dirk glimlachte van genoegen nu hij zijn zoon onder de studenten zag, en Dorethei verborg het gelaat in haar witte zakdoek. Een ogenblik later gaf de filosoof het teken voor de aftocht. De koetsier dronk zijn glas leeg en klom op de bok, terwijl Dirk en Dorethei Peterke hartelijk kusten.

‘Braaf zijn... braaf zijn!’ fluisterde Dirk, die nu ook huilde.

‘En goed bidden,’ voegde Dorethei fluisterend er bij.

‘Kom maar, Pierre,’ riep een der studenten en trok hem naar 't rijtuig, terwijl de filosoof Grubbeler en zijn vrouw de hand drukte en verzekerde, dat hij goed op Peter zou passen.

Met een flinke klap van zijn zweep zette de koetsier de paarden in beweging, en voort ging het, langs de straatweg, te midden der stofwolken die 't rijtuig opjoeg, en die Dirk en Dorethei zo lang nastaarden, totdat de koets en wolken aan gindse draai verdwenen waren.

Toen de karavaan 's avonds te K. aankwam, was Peterke doodziek. Voor de eerste maal van zijn leven had hij een ‘dröpke’ rood met suiker gedronken en een sigaar gerookt.

Aangezien alle lessen te K. in 't Frans gegeven werden, kwam Pierre Grubbeler 't eerste jaar op de ‘classe préparatoire’; vervolgens maakte hij er de ‘sixième’, de ‘cinquième’, de ‘quatrième’, de ‘troisième, de ‘poésie’ en de ‘rhétorique’ af, en daar hij 't besluit genomen had de geestelijke stand te omhelzen, ook de ‘cours inférieur’ en de ‘cours supérieur de philosophie’. Hij bleef er dus negen jaren.

Een hoogvlieger was Pierre niet, maar hij behoorde tot het iets meer dan middelmatig slag van studenten, dat gewoonlijk, zoals de directeur en professoren zeiden, de beste priesters en de degelijkste mensen opleverde. Hij werd een stille, bespiegelende, in zich zelf gekeerde geest, kon nooit een zekere dorp-

achtige bedeesdheid afleggen en vermeed alle luidruchtige spelen. Volgens 't reglement ging hij op de hoge feest- en heiligendagen, en minstens eenmaal in elke maand bij de professor, die hij tot leider van zijn ziel gekozen had, te biecht, en dan tot de H. Communie. De kerk en de godsdienstoefeningen hadden een bijzondere aantrekkelijkheid voor hem en een grote invloed op zijn hart en zijn gemoed. 't Morgengebed, dat gezamenlijk gezongen en gebeden werd; 't mis horen in de romaanse kerk met haar verheven koor, waaronder de zelden bezochte, geheimzinnige crypt; 't angelus, dat driemaal daags klepte en in de klas, in de brede, gewelfde gangen, of op 't speelplein, daar waar men zich toevallig bevond, gebeden werd; de schietgebedjes voor en na 't ontbijt, 't middag- en 't avondmaal, voor en na de lesuren; 't lofgebed in de kerk bij het invallen der avondschemering; 't avondgebed, dat weer gemeenschappelijk in de hoge, ernstig-witte zaal gehouden werd en met het: In manus tuas Domine commendo spiritum meum sloot, als ging men niet ter nachtrust maar ter eeuwige rust - dat alles verrichtte hij met de grootste vroomheid, en telkens voelde hij zich gesterkt om met meer ijver en kracht aan 't werk te gaan. Buitendien behoorde Peter tot de kleine schare van hen, die zich iedere avond na 't souper vrijwillig door de deur achter het hoofdaltaar ter kerk begaven, waar alleen de godslamp brandde, en hier, op de trappen van 't altaar knielend, nog eens in stilte hun hart uitstortten voor hun beminde Jezus, wie ze al hun vreugde en hun lijden, hun verleden en hun toekomst, hun gehele wezen offerden en opdroegen, en niet zelden in een geestvervoering geraakten, waaraan ze slechts onttrokken werden door de tonen van 't ‘cantique’, dat als inleiding van het avondgebed, geheimzinnig uit de hooggewelfde zaal rolde en de echo's van de doodstille kerk wekte. Toen hij namelijk op de dag van zijn aankomst, doodziek van 't ‘dröpke rood met suiker’ en de gerookte sigaar, in een hoek van 't rijtuig lag, had hij de andere knapen horen praten over een jongen, die hij niet kende en die door een der aanwezigen een flatteur van professor H. genoemd werd; een

ander bewees daarentegen dat de bedoelde de naam van flatteur niet verdiende, maar wel een zeer vrome jongen was, die iedere avond vrijwillig ter kerke ging, dus tot de vroomsten van K. behoorde; waarop Peterke onmiddellijk de gelofte had afgelegd, iedere avond hetzelfde ‘goede werk’ te verrichten, als hij morgen weer gezond mocht wezen.

En hoe voelde Peter zijn jeugdige ziel gereinigd en herboren na de ‘retraite’ die enige weken na de ‘rentrée des élèves’ gehouden en met een generale biecht en het naderen tot de tafel des Heren besloten werd! Met welke vroomheid volgde hij de ‘exercices spirituels’, met welke aandacht luisterde hij naar de ‘méditations’ en de preken, die gedurende negen dagen door twee paters Redemptoristen uit het klooster te W. gehouden werden over de zonde, de onkuisheid, de dood, het laatste oordeel, 't vagevuur, de hel, en eindelijk over de hemel en zijn onuitsprekelijke zaligheid! En hoe gelukkig was hij, dat zijn hart en gemoed die geestelijke spijze verdragen kon, en 't hem niet gegaan was als de kleine Malmouche uit Simpelveld, die in de preek over 't laatste oordeel zo vreselijk gehuild en geschreeuwd had dat hij eeuwig verdoemd was, dat men hem naar de infirmerie had moeten brengen, en van wie men vreesde dat hij krankzinnig zou worden!

En enige weken later het Kerstfeest! Welke indruk maakte op hem die hoogmis, die te middernacht door de directeur zelf gecelebreerd werd in de schitterend verlichte crypt, door alle professoren en ook door de knechts van 't gesticht werd bijgewoond, en waarin allen tot de H. Communie gingen! Maanden lang nog klonk hem 't heilig lied van de herders van Bethlehem in 't oor:

> ‘Les anges dans nos campagnes
> Ont entonné l'hymne des vieux,
> Et l'écho de nos montagnes
> Redit ce chant mélodieux:
> Gloria in excelsis Deo!’

dat de ‘enfants de choeur’ gezongen hadden, en waarop, tot grote verbazing en meerdere devotie van alle aanwezigen een

geheimzinnige echo, op verre, verre afstand geantwoord had: Gloria in excelsis Deo!

Wel hadden de andere knapen later Peterke verklaard, hoe de echo gezongen werd door vier ‘enfants de choeur’, die men in de bovenkerk had geplaatst, en was toen 't geheimzinnige voor hem verdwenen, maar zo schoon, zo heerlijk had hij nog nooit iets gehoord! Hij had er immers ook niet van kunnen eten, toen na de lange plechtigheid grote schotels met vers wittebrood en warme worst in de refter stonden, waar de meeste knapen zo hongerig op aanvielen! Hij had er immers ook niet van kunnen inslapen, toen men zich om twee uur weer te bed had gelegd, en al zijn kameraden op de lange ‘dortoir’ al een hele tijd snorkten, na de nachtelijke hoogmis en 't nachtelijk maal!

En Allerzielen, als de kerk geheel in 't zwart gehuld was en allen, die vader of moeder of nauwe bloedverwanten verloren hadden, zaten te huilen. En 't Pinksterfeest, toen de H. Geest over de apostelen was nedergedaald en er gebeden werd, dat de H. Geest ook over de jonge soldaten van Christus mocht nederdalen, en de priesters aan het altaar schitterende kasuifels en misgewaden droegen, die stijf stonden van 't goud!

En de meimaand, de maand van Maria, als er weer elke dag ‘méditations’ over de deugden van de H. Moeder Gods gehouden werden en des avonds 't kapelletje van Onze Lieve Vrouw bezocht werd, dat een uur van 't gesticht, op een heuvel, prachtig gelegen was en een miraculeus beeld bezat; en als 't Mariabeeld in 't midden van de kerk op een troon prijkte van louter bloemen, de prachtigste die de ruime broeikasten bezaten, en de rood fluwelen mantel droeg met echt gouden versieringen en edelgesteenten, geschonken door een rijke Belgische graaf, die eenmaal als militair een woest leven leidde en zich op latere leeftijd bekeerde!

Hoe groots, hoe roerend, hoe verheven was zulk een kerkelijk feest, in vergelijking bij voorbeeld met een toneelvoorstelling in de welingerichte ‘aula’, als ‘Monsieur de Pourceaugnac’ of ‘Les fourberies de Scapin’ - natuurlijk in een zorgvuldig her-

ziene tekst en zonder vrouwenrollen - en zelfs als enige tonelen uit Schillers ‘Tell’ of ‘Saul’ van Alfieri werden opgevoerd; of in vergelijking met het profane feest van Sinte Catharina, de patrones der filosofen, als deze priesters in spe in allerlei vermommingen door de kruisgangen liepen onder het gejoel van de studerende jeugd, en 't hun veroorloofd was de professoren in grove of bijtende satires te hekelen!

Er vertrok dan ook geen brief naar Nuenenhof, of hij sprak erin van de heerlijkheid en aandoenlijkheid van de kerkelijke feesten, en toen hij, in de vacantie, de Paasdagen te Bardelo doorbracht, ach, hoe klein en armoedig was toen de dorpskerk, hoe kort de plechtigheid, en hoe koud en onverschillig de manier van de zwaarlijvige pastoor en de magere kapelaan!

Godsdienstzin hadden die heren voorzeker genoeg; 't moest hun dus ontbreken aan poëzie, waarvan hij te K. zoveel gehoord had.

't Derde, 't vierde, 't vijfde jaar van zijn verblijf te K. kon Peterke zich niet ontveinzen, dat al die plechtigheden van jaar tot jaar minder indruk op hem maakten en hem 't zevende en 't achtste zelfs koud lieten. Ook 't mis dienen, dat ieder om beurt verrichtte en waarop hij in de eerste jaren zoveel prijs gesteld had, werd een machinaal werk, tenzij hij op hoge feestdagen, als ‘thuriféraire’, het wierookvat zwaaide in 't volle bewustzijn van zijn waardigheid. Evenwel geloofde Pierre dat hij zich in de biecht niet van onverschilligheid voor de heilige diensten behoefde aan te klagen; nee, wel verre van onverschilligheid, was 't veeleer een soort van intiem vertrouwd zijn met al de kerkelijke plechtigheden, waarop hij fier was, en dat hem, in zijn eigen oog, nader bracht tot de heiligheid van de priester. Trouw verrichtte hij alle gebeden, maar in de meimaand trokken de fraaie bloemen zijn aandacht meer dan de prachtige mantel, die de bekeerling schonk, en gedurende de ‘retraite’ voelde hij meer bewondering voor de oratorische wendingen van de Redemptorist - hij, ‘élève de rhétorique'! - dan ontroering bij de schilderingen van oordeel, hel en hemel.

Er was thans ook plaats voor andere genoegens in zijn hart. De grote wandelingen, die tweemaal per week door de gezamenlijke studenten, onder leiding van de professoren gedaan werden in de heerlijke, ja zelfs romantische omstreken van K., op een van de prachtigste punten in 't zuiden van Limburg gelegen, vervulden zijn hart met liefde en bewondering voor de natuur. En dan de studie van de geschiedenis, zijn lievelingsvak! De kapelaan van Bardelo had met de ‘gewijde geschiedenis’ zijn zin voor historische wetenschappen ontwikkeld; thans echter waren 't geen engelen en duivelen, geen onbegrijpelijke koningen en profeten, geen paradijs en geen Sinaï meer, maar aardse, werkelijke, ware gebeurtenissen; mensen, levende wezens, met betreurenswaardige zwakheden en stoute reuzenplannen, en toch overal speelpoppen, werktuigen in de hand van de Almachtige, die hen verbrijzelde of verhief, om de volgende geslachten tot voorbeeld en waarschuwing te strekken; - hier was 't de geschiedenis der oudheid, die hem bewees dat de lotgevallen van de wereld, sinds de schepping slechts gediend hadden, om de komst van Christus voor te bereiden; de geschiedenis der middeleeuwen, die hem de grootheid van zijn kerk voor de ogen toverde; de moderne geschiedenis, die hem toonde hoe de poorten der hel en 't ongeloof die kerk niet zouden verpletteren.

De Paasvacantie, die drie, en de herfstvacantie, die zes weken duurde, bracht Peterke te Bardelo door. Welke vreugde, toen hij voor 't eerst zijn lieve ouders, Nuenenhof, het dorp en de spelende boerenjeugd terug zag, en voor meneer pastoor en meneer kapelaan de mis mocht dienen! Ook Hanneke van de mulder was onder de ‘wichter’, en ze lachten nu samen over zijn ‘altaarke spelen’ en over haar vrome liedjes van ‘trap, trap, trap’, en ‘klap, klap, klap’, als hij de kelk verhief. Toen Hanneke hem echter vertelde, dat ze weer naar haar tante in de stad ging en er wel een jaar zou blijven, zette hij een ernstig gezicht en zei:

‘Neem u maar in acht... de stad is zo gevaarlijk!’

‘Waarom?’ vroeg Hanneke.

Dat ‘waarom?’ onthutste hem; hij had nooit gevraagd ‘waarom?’ maar steeds geloofd en aangenomen wat de professoren en de oudere knapen gezegd hadden. Rechtstreeks antwoorden kon hij niet, omdat hij niet wist ‘waarom’. ‘Voor de ziel en voor 't geloof,’ zei hij; ‘ik heb er genoeg van gehoord te K.’

Hanneke lachte omdat ze hem niet begreep.

In de herfstvacantie van 't tweede jaar vond hij een grote verandering te Bardelo. Zoals zijn ouders hem een paar maanden vroeger geschreven hadden, was, tot hun grote droefenis, de pastoor, die in de laatste tijd zeer dik geworden was, aan een beroerte overleden. De ernstige, nauwgezette kapelaan was zijn opvolger geworden, en alle Bardeloërs waren met die benoeming in hun schik.

De pastoor had op zijn sterfbed slechts enige woorden gesproken in tegenwoordigheid van de kapelaan, van de koster en van Angenees:

‘Zorgen voor Peter... geestelijke worden... en de hypotheek...’ Toen werd de tong weer stijf en brak het oog. Een testament was niet te vinden; de erfgenamen eisten het kapitaal op, en Dirk Grubbeler had enige moeite en grote onkosten om andere gelden te lenen.

De kapelaan, de koster en Angenees waren heilig overtuigd, dat meneer pastoor, in zijn hart, de hypotheek aan Dirk en Dorethei geschonken had, maar de eed ervoor afleggen konden ze niet. De nieuwe pastoor rekende 't zich nu tot een dubbele plicht, ten minste het andere gedeelte van de laatste wil van zijn voorganger ten uitvoer te brengen en te zorgen dat Peterke, indien 't zijn roeping mocht zijn, de geestelijke stand zou omhelzen.

Nadat Peterke de eerste zondag met zijn ouders de hoogmis had bijgewoond, toonden deze hem 't graf van hun weldoener en knielden alle drie neer om een paar Onze Vaders te bidden. Enige dagen daarna kwam Peterke laat, zeer laat - 't was wel half tien - thuis. Op de dringende vraag van Dirk en Dorethei, die zich zeer verontrust hadden, ‘waar hij toch

geweest was', bekende hij eindelijk met de tranen in de ogen, dat hij op 't graf van meneer pastoor had gebeden, en de gelofte had afgelegd priester te worden. Dirk, die selderdjennekes boos was geweest, zei geen woord meer, en Dorethei kuste haar kind, waarna de rozenkrans met groter innigheid dan gewoonlijk gebeden werd.

De vacanties der volgende jaren waren tamelijk eentonig, maar telkens een ware rusttijd voor Peter, die te K. hard blokte. De knapen uit het dorp werden hem hoe langer hoe meer vreemd en aan Hanneke, die nog altijd in de stad was, dacht hij immers al lang niet meer! Een enkele maal, na de middag, bezochten hem een paar K.se studenten uit de omtrek en werd de tijd, onder 't roken van een lange 'Hollandse' pijp en bij een glaasje bier, op de opkamer doorgebracht met 'hoogjassen', waarbij Dirk 'de vierde hand hield.' Voor 't overige las Peter de Courrier de la Meuse, die de nieuwe pastoor hem toezond, en enige historische werken.

Tussen de pastoor en de jeugdige student was langzamerhand een vriendschap ontstaan, die de eerste zorgvuldig had uitgelokt en aangekweekt, en die met de tijd steeds aanwies. Bijna dagelijks bezocht Peter de pastoor of werd er een lange wandeling gedaan; 't gesprek liep gewoonlijk over de studie en over onderwerpen van wetenschappelijke aard, en de herder verzuimde nooit zijn leerling te wijzen op de verhevenheid van de priesterstand, 't geluk dat deze aan 't hart bezorgt, de wuftheid van het leven, de gevaren en de ijdelheid van de wereld. En dan scheen 't Peter opnieuw, of het ernstig en bleek gelaat van de priester op Christus geleek, of hij de stem hoorde van de Godmens-zelf, die zegenend en troostend over de aardbodem wandelde. Zelden bezocht Peter de stad, doch dan steeds in gezelschap van de pastoor of de nieuwe kapelaan, die pas tot priester gewijd, een ijverig en werkzaam geestelijke was. Ook deze was Peters vriend en raadsman, en Dirk en Dorethei, die hun zoon steeds in de omgeving van geestelijke heren zagen, ontwaarden in hem hoe langer hoe meer de priester, de uitverkorene des hemels. Peter keerde

nooit naar 't klein seminarie terug, zonder een- of tweemaal zijn hart voor de pastoor in de biecht te hebben uitgestort.

Toen Pierre ‘op rhétorique’ was, voerde hij drukke briefwisseling met de pastoor, ging te K. vaker te biecht, en werd enige malen door zijn biechtvader, na afloop van het avondgebed, op een glas wijn genodigd. En toen hij, met de herfstvacantie, weer op Nuenenhof kwam, verzocht hij zijn ouders op de opkamer te komen, en vroeg plechtig hun toestemming om de priesterlijke stand te mogen omhelzen.

Dirk en Dorethei willigden dit verzoek in met ontroerd en opgetogen gemoed. Dirk reikte zijn zoon de ruwe hand, en Dorethei waagde 't niet eens meer haar uitverkoren kind te kussen. Enige dagen later wist heel Bardelo dat het thans ‘heel zeker’ was, dat Peter van Nuenenhof pastoor zou worden. Niemand had er ooit aan getwijfeld.

Op een der laatste dagen van deze vacantie, tegen 't vallen van de avond, wandelde Peter van het dorp, langs een omweg, naar Nuenenhof. Hij had de pastoor, die bij een zieke geroepen was, niet thuis gevonden en de jonge kapelaan niet willen storen, die, zoals hij wist, de volgende zondag moest preken. 't Was een heerlijke dag geweest, in 't begin van october, en de zon ging schitterend onder. Zwoel was de lucht en geen windje bewoog het loof; nu en dan kwetterden de vogels in de haag. In de verte kronkelde zich de brede zilveren Maas door de weilanden, waarover heel laag bij de grond, een lichte nevel lag uitgebreid. ‘'t Veer’ lag rustig aan de oever, geen schip of ‘spitsbek’ doorkliefde de stroom, geen menselijk wezen bewoog zich in de gehele omtrek, en ook de molen daar voor hem stak zijn lange wieken bewegingloos in de lucht. De avondzon wierp meer en roder goud op 't landschap, en er lag iets wellustigs in die zoele stilte, die alleen door de lustige vogels verbroken werd. Ook 't muldershuis stond als uitgestorven. Doch zie, hoe prijkt de boomgaard achter het huis met allerlei ooft!... Elke boom is een schilderij!... Peter blijft onwillekeurig staan en bewondert met innig genot die weelderige overvloed... En daar, in 't midden, staat de appelboom

met duizend roodgespikkelde vruchten.... een ware pracht!... de appelboom, waarvan hij zo menige appel gegeten heeft - met Hanneke!... Hanneke!... Onwillekeurig richt hij 't oog naar 't achterhuis... Die rijzige gestalte, half boers, half steeds gekleed, die als versteend in de halfgeopende achterdeur staat - is dat niet? - Ja zeker, zij is het... en voor hij weet wat hij doen moet, doen wil, staat ook hij als gekluisterd aan de grond, de strakke blik op de slanke deerne geslagen... En zij - neen, dat is een ander rood dan 't goud van de avondzon - hevig bloost ze, en langzaam, met een onbeschrijfelijke, diep weemoedige groet sluit zij de deur.

Nog een ogenblik blijft Peter staan, de blik nog altijd op 't zelfde punt gericht; dan treedt hij langzaam voort. Wat was dat, wat hij voelde?... Poëzie?... Betovering der zinnen?... Bekoring, verzoeking van de Boze?... Liefde?... Liefde! - Neen, o neen... hij, de bruidegom des Heren!

Daar klept de avondklok, en eerst werktuigelijk, half dromend, prevelt hij 't gebed - dan met meerder gloed; en eindelijk bidt hij met een aandrang, een verrukking, een geestvervoering, zoals hij tevoren nooit gekend heeft. Geen van buiten geleerd gebed, maar in eigen woorden, die door innerlijke drang uit zijn hart opwellen, dankt hij God, die hem redde uit de verzoeking, die hem geroepen, sinds 't begin der tijden bestemd heeft, om Zijn priester op aarde te zijn.

Die avond kostte 't hem inspanning, in de keuken op Nuenenhof de rozenkrans met aandacht te bidden. Hoe geheel anders had hij daar buiten, in de vrije natuur, gebeden! Maar lang nog bad hij in zijn bed, de armen kruiselings over de borst geslagen.

Een paar dagen later, bij zijn aankomst te K., wensten professoren en makkers de ‘élève en cours inférieur de philosophie’ geluk met zijn genomen besluit, zijn leven te wijden aan de dienst des Heren.

Nog twee jaar bleef Pierre te K. Daar aan alle ‘filosofen’ de een of andere waardigheid wordt opgedragen, werd hem als

‘chef de dortoir’ het opzicht over een der lange slaapzalen toevertrouwd. De filosofie was een studie geëigend voor zijn bespiegelende geest, en toen hij het gesticht met ware droefheid verliet, mocht hij ten minste het genoegen smaken een aantal boeken tot beloning van zijn vlijt, en een door de directeur in 't openbaar afgelegd getuigenis mee te nemen, ‘dat Pierre Grubbeler zich gedurende negen jaren voorbeeldig gedragen had.’

In de vacantie vond Peter dat zijn moeder zeer oud geworden was en er minder goed uitzag. Dirk beweerde dat het niets te betekenen had, al was Dorethei ook wat ‘spits’ geworden, doch Peter meende er beter over te kunnen oordelen, omdat hij moeder in zo geruime tijd niet gezien had. Maar haar zei hij er niets van.

In deze vacantie ging hij ook met de pastoor naar de stad, om zich de toga te laten aanmeten, steek, baret en lage schoenen te kopen, terwijl Dorethei met het gebochelde Tilke op de opkamer voor nieuw linnengoed, korte broeken en zwarte kousen zorgde. En toen Peter, op de dag van zijn intrede in 't groot seminarie te R., in priestergewaad van vader en moeder had afscheid genomen, en zij hem welgevallig nastaarden, zuchtte Dorethei in stilte:

‘Als ik 't nog maar beleven mag!’

In 't groot seminarie zette Peter de studie in de theologie met dezelfde onvermoeide ijver voort. Hem werd met nog twee andere studenten een van die cellen aangewezen, die voor drie of vier van hen bestemd zijn, en alle onderling op elkander gelijken: vier hoge, wit gekalkte muren met een enkel venster naar de stille, weinig bezochte straat, versierd met een kruisbeeld van ebbenhout boven de deur, een porseleinen wijwatervaatje met palmtakje er naast, en een portret van de Paus of een schilderij, de H. Maagd voorstellende, die zeven dolken in 't bloedend hart draagt, tegenover 't eenvoudig boekenrek van bruingeverfde planken.

Ofschoon zij allen dezelfde opvoeding genoten hadden, waren de karakters van de kamergenoten zeer verschillend. De een,

en deze had Peter tot boezemvriend gekozen, was een enthousiast en niet zonder dichterlijk talent; hij had als ‘élève en poésie’ reeds een leerdicht in Franse verzen geschreven: Les bienfaits de la religion, waarvan, bij de prijsuitdeling in dat jaar, een aanzienlijk gedeelte gedeclameerd was. De andere werd wel eens ‘de snaak’ genoemd, en zou zeker die naam voortdurend gedragen hebben, ware deze niet zo profaan geweest. Hij had te K. bij verschillende toneelvoorstellingen de komische rol uitmuntend vervuld, en was steeds de hoofdheld geweest op 't feest van Sinte Catharina, of als Sinter Niklaas, in bisschopsgewaad, in de refter verscheen en menige leerling een satiriek geschenk aanbood. Zonder 't elkander te bekennen, waren Peter en de dichter overtuigd dat ‘de snaak’ hun was toegevoegd, opdat hij zich de ernstige zin van de een, en de geestdrift voor 't verhevene van de godsdienst van de ander zou ten nutte maken.

Iedere week hadden de ‘theologanten’ een vrije namiddag, die ze buiten 't seminarie mochten doorbrengen. De meesten bezochten kennissen of bloedverwanten in de stad of in haar naaste omgeving, doch Peter had noch kennissen, noch familie te R., en met zijn aangeboren bedeesdheid was hij ook niet de man om kennis aan te knopen. Bardelo en 't klein seminarie was de enige wereld die hij gezien had, en hij voelde dat 't hem lastig viel zich buiten haar te bewegen. Hij gaf dus de voorkeur aan een grote wandeling, alleen, of in gezelschap van een paar studiegenoten.

De vrijheid, hoe gering ook, die Peter thans genoot, had een machtige invloed op de vorming van zijn karakter. Tot nog toe had hij zich te K. door zijn professoren, te Bardelo door zijn ouders en de beide geestelijken van 't dorp, weerloos laten leiden, en hij was als 't ware ingedommeld in de aangename, maar de wilskracht dodende overtuiging, dat hij steeds en onvermijdelijk het pad der deugd bewandelde, als hij slechts gehoorzaamde; 't geen immers niet zwaar viel. Wel was, gedurende de twee laatste jaren van zijn verblijf te K., door 't vertrouwen dat zijn superieuren in hem als ‘chef de dortoir’ stel-

den, een gevoel van eigenwaarde in hem opgekomen, doch zijn taak bepaalde zich alleen tot het overbrengen van 't geen er soms laakbaars mocht gebeuren; voor 't overige was hij slechts een vogelverschrikker voor de bewoners van de lange slaapzaal, en een onbeduidende schakel in de keten van 't geheel geweest. Thans had hij, ten minste voor een derde gedeelte, een eigen cel en een paar uren in elke week, die hem alleen toebehoorden. Hij voelde dat hij enigszins op eigen benen stond, en er kwam van lieverlede een behoefte aan zelfstandigheid en individualiteit in hem op. Dit gevoel, die behoeften ontwikkelden zich ras, omdat ze eerst op latere leeftijd bij hem ontstonden.

Op een avond na een vrije namiddag zaten Peter en zijn vriend de dichters alleen in hun cel.

‘Welk vraagstuk maakt het u lastig?’ vroeg deze aan Peter, die geheel in gedachten verzonken scheen.

‘Ik denk aan de heerlijke wandeling, die ik heden deed,’ antwoordde Peter, zonder van houding te veranderen.

‘Alleen?’ vroeg de dichter.

‘Alleen,’ zei Peter; ‘'t was een onvergetelijke dag!’ En toen, na een ogenblik zwijgen: ‘Arnold, kunt gij begrijpen dat er mensen zijn, geesten, die diep doordrongen in de wetenschap, geniale koppen, mannen van reine levenswandel en edel van hart, die de natuur zonder God aannemen en verklaren?’

‘Bah, Darwin!’ zei Arnold op verachtelijke toon, ‘en dan, rein van levenswandel en edel van hart zonder God!’

‘En een legio anderen,’ merkte Peter op, zonder acht te slaan op de blaam, die zijn vriend onmiddellijk op anderen wierp. Arnold keek hem met grote ogen aan.

‘Een handvol afgedwaalden!’ sprak hij, terwijl hij bloosde van verontwaardiging, ‘blinden, wie 't licht niet getroffen heeft, omdat ze 't niet gezocht hebben!’

‘En de geschiedvorsers dan, die de lotgevallen van het mensdom op dezelfde wijze verklaren?’ vroeg Peter, altijd in dezelfde houding en de blik op 't zelfde punt gericht.

Arnolds verbazing steeg ten top.

‘En wij dan?’ liet Peter er even kalm op volgen; ‘waarom is 't ons gegeven dat alles anders te verklaren?... Hebben wij het licht gezocht?’

‘Peter, Peter, wat overkomt u!’ riep Arnold, om Peter wakker te schudden. ‘Is zij niet het stelligste bewijs voor onze roeping tot de priesterstand, de overtuiging, welke God ons in 't hart legde, dat Hij leeft en is en bestaat?’

‘Indien die overtuiging eens 't gevolg van onze opvoeding was?’ antwoordde Peter, terwijl hij de vragende blik op Arnold richtte.

Arnold had nog nooit zo'n gloed in de ogen van Peter ontwaard. Toch kwam er een minachtend glimlachje om zijn lippen.

‘Maar Peter!’ sprak hij, ‘wie u hoorde en u niet kende, zou ook u onder de blinden scharen. Is juist die buitengewone opvoeding niet het stelligste bewijs dat de Hemel ons riep? God wilde ons afzonderen en ons uitkiezen voor de dienst van zijn altaren.’

‘Waarom,’ vroeg Peter nogmaals, ‘gaf de Heer ons het geloof in de hand en slaat hij de genieën met blindheid?’

‘Wilt gij de besluiten van de Almacht doorgronden?’ riep de dichter, die inmiddels was opgestaan en thans in een woordenvloed losbrak, waarvan de hoofdzaak hierop neerkwam, dat het God verzoeken was, aan zulke gedachten de vrije loop te geven, en dat de roeping van de priester een der grootste mysteriën is; waarbij hij in zulke vervoering geraakte dat ‘de snaak’, die inmiddels binnenkwam, recht had met een satirieke lach te vragen:

‘Een brokstuk uit ‘Les bienfaits de la religion?’ Waarna 't gesprek niet verder werd voortgezet.

De volgende dag verlangde Arnold Peter alleen te spreken. ‘Hebt ge uw biechtvader reeds onderhouden over de zondige gedachte, die gij gisteren hebt uitgesproken?’ vroeg hij, toen zij alleen waren.

‘Neen,’ zei Peter.

‘'t Is uw plicht onmiddellijk ter biecht te gaan. Wilt ge mij

beloven dat te doen?'

Peter beloofde 't en bedankte Arnold voor diens zorg omtrent zijn zieleheil.

'Ik zou anders verplicht wezen uw biechtvader er over te spreken!' merkte Arnold aan, zonder Peter in 't gelaat te zien.

Peter beloofde 't nogmaals en reikte zijn vriend de hand. Nog diezelfde avond hield hij woord. Het onderhoud in de biechtstoel duurde bijzonder lang. Rein als een engel, getroost en herboren stond Peter op; de plaatsvervanger van Christus op aarde had hem gelast alle twijfel zorgvuldig uit zijn ziel te verbannen en met vrolijk en opgeruimd gemoed zijn studiën voort te zetten; daarentegen had hij de belofte afgelegd, onmiddellijk tot de biechtstoel terug te keren, wanneer de Boze nogmaals zijn hart met dergelijke gedachten mocht belegeren. 't Gevolg was, dat Peter veel vaker te biechten ging, en soms, in de cel, in de refter, in de kruisgangen of op de wandeling, plotseling de ogen omhoog sloeg en een vurig schietgebed ten hemel zond.

Nu hij 't geestelijk kleed droeg, groetten hem in de vacanties de Bardeloërs 't eerst en met dezelfde eerbied, die men de pastoor en de kapelaan bewees, en de kinderen kusten de hand, die hij hun reikte, zoals ze dat met geestelijke heren gewoon waren. Zijn ouders noemden hem 'heerzoon' en terwijl zij nog altijd het middag- en avondmaal in de keuken aan dezelfde dis met de knechts en de meiden gebruikten, werd voor hem de tafel op de opkamer gedekt.

Er was echter geen zweem van hoogmoed in de theologant; hij was uiterst minzaam en zachtaardig in zijn omgang, en de pastoor en de kapelaan hadden zelfs de opmerking gemaakt, dat Peter zeer weinig sprak.

Ja, hij sprak ook minder dan vroeger... hij had zulk een treurige ontdekking gedaan!... Hij zag het wel aan moeders bleek gelaat met roodgekleurde koontjes, hij hoorde 't wel aan haar kuch, dat mogelijk de tering haar ten grave zou slepen, ofschoon vader er niets van weten wilde. In de tweede vacantie

werd zijn droef vermoeden nog versterkt, en in de derde, op zijn verzoek, de dokter van Schoorheim geroepen, die 't hoofd schudde, de schouders ophaalde en verklaarde, dat men niet weten kon wat het worden zou, maar dat er voorshands geen gevaar was.

Het kinderoog had juist gezien. In februari kwam een van de knechts met het karretje van de burgemeester om de heerzoon te halen, ‘want moeder was niet wel.’ Onderweg bestormde Peter de knecht met vragen; deze bekende eindelijk dat het ‘bedenkelijk’ was. De dokter van Schoorheim was eensklaps, nu een dag of drie geleden, van de ‘galopperende tering’ beginnen te praten, en de ‘meester’ had het nog wat willen aanzien om de heerzoon in zijn studie niet te storen; de pastoor was al geroepen, ze zou heden ‘bediend worden.’

‘Willem, Willem, jaag wat je kunt!’ was alles wat Peter kon antwoorden.

Toen hij op Nuenenhof uit het karretje sprong, was er alles doodstil. Hij snelde door de keuken, de treden van de slaapkamer op. In 't midden van 't vertrek lag een wit linnen laken over de kleine tafel, waarop een kruisbeeld tussen twee brandende waskaarsen stond. De pastoor, in 't koorhemd, lag over het bed gebogen en diende Dorethei de H. Sacramenten der stervenden toe. Dirk knielde naast de pastoor; de koster, eveneens in 't koorhemd, knielde aan de andere kant van het bed en schelde driemaal; de knecht en de meid knielden in een andere hoek van de kamer. Peter stiet een lichte gil uit en wierp zich naast zijn vader op de knieën. Toen de pastoor zich oprichtte en 't ‘amen’ sprak, sprong Peter op.

‘Moeder, moeder!’ riep hij en kuste de zieke, terwijl de tranen langs zijn wangen rolden.

‘Peter, Peter, mijn zoon!’ sprak Dorethei met zwakke stem, ‘ik zie u dan nog voor ik sterf!... Mijn God, ik dank u..., nu ben ik bereid tot U te komen.’

Daarop kuste zij hem en drukte hem aan haar hart en vroeg: ‘Nietwaar, mijn kind, gij zult immers dagelijks voor mij bidden in 't Misoffer, dat gij aan God zult opdragen?’...

‘Dat zal ik, moeder!’ snikte Peter, ‘ik zweer het u!’

‘Dan sterf ik gerust,’ fluisterde zij en hield nog lang de hand van Dirk en de hand van Peter tussen de hare.

's Anderendaags bleven deuren en vensters gesloten: ‘de vrouw’ van Nuenenhof was dood.

Twee dagen lang zat Dirk op de opkamer te wenen, Peter naast hem te bidden. Toen Dorethei begraven werd, was 't de zoon, die de vader moed en troost insprak.

't Sterfgeval had Peter diep getroffen, zijn goede moeder kon hij niet vergeten. Overal stond ze voor zijn geest. In de eerste dagen zag hij haar zoals ze op haar doodsbed lag, later verscheen ze hem daar boven, hoog, in 't midden van de hemelse glorie, in een zee van licht en goud, die wonderbaar welluidend ruiste, waarin blanke engelen biddend neerknielden en duizenden heiligen, - koningen, profeten, martelaars en belijders - hun gewijde lofzangen zingen. En hoog, in 't diepste van 't licht, knielde zijn moeder en staarde naar de troon van de H. Drievuldigheid, en de Vader met zijn eerbiedwekkende baard zag haar welgevallig aan, en de Zoon verhief zegenend de hand en de H. Geest zond vlammen op haar neder als op de apostelen, en Maria knikte haar zoet lachend tegen. Er lag een poëzie in zijn smart, waarin hij zich vermeidde, en hij viel in een soort van mysticisme, dat hem naar hoger trok en hem toonde hoe klein, hoe broos, hoe ijdel de wereld was.

Enige weken na de begrafenis werd hij ziek, hevig ziek, zodat zijn priesterwijding moest worden uitgesteld.

Toen eindelijk de gewijde olie zijn voorhoofd gezalfd en de bisschop het ‘Tu es sacerdos in aeternum, secundum Melchisedech’ gesproken had, toen omarmde Dirk zijn zoon en kuste hem en weende:

‘Dat zij dat nu niet meer beleven mocht!’

Doch Peter zag hem opgetogen aan en hief de hand ten hemel. ‘Uit den hoge ziet zij op ons neer,’ sprak hij; ‘mijn eerste mis. offer is aan haar gewijd!’

Een paar weken na zijn priesterwijding ontving de jonge geestelijke een officieus schrijven van de directeur van het klein

seminarie te R. met de vraag: of hij genegen was de professor in de geschiedenis te vervangen, die tot pastoor benoemd was. Om redenen van gezondheid moest hij het vererend aanbod van de hand wijzen. Sterk was hij nooit geweest, en hij voelde 't wel, de doorstane ziekte had een hevige knak aan zijn gestel gegeven; de uitgeputte krachten waren bij lange nog niet teruggekeerd, en wie weet of ze wel ooit terugkeren zouden.

Er had een grote promotie plaats onder de Limburgse geestelijkheid, en ook de kapelaan van Bardelo werd naar een betere standplaats in een rijker dorp gezonden. Toen zijn benoeming bekend was, begaf zich eerst de pastoor en enige dagen later een deputatie van de aanzienlijkste Bardeloërs, met de burgemeester aan 't hoofd, naar de bisschop, welke stappen tot gevolg hadden, dat Peter Grubbeler tot kapelaan van Bardelo werd benoemd.

Zelden was er groter en schitterender feest in 't dorp geweest dan bij zijn installatie. Elke woning had de nationale driekleur uitgestoken, zonder echter de half witte en gele wimpel, ‘de kleur van de paus’, te vergeten. Erebogen stonden aan de grens van de parochie, aan de eerste huizen van 't dorp, voor de kerk, voor het raadhuis en voor de kapelanie. Een erewacht van boerenknapen in 't zwart, met blauwe sjerpen en geleende hoge hoeden, op dikke ploegpaarden, haalde hem een half uur ver af, en bruidjes in witte communiekleedjes, met ronde, rode boerinnengezichtjes, strooiden bloemen op zijn pad. De harmonie van Sint-Cecilia, die aan de ingang van 't dorp stond, had nog nooit zo hard geblazen als die dag. Dirk Grubbeler, in een nieuw zwart park, 't vestje tot aan de kin dichtgeknoopt, ging door het dorp, met een gelaat of hem de gehele aarde toebehoorde, en zei tot iedereen, die het horen wilde, dat men 't veel te bont maakte, selderdjennekes! En toen hij het open rijtuig zag aankomen, waarin zijn heerzoon aan de rechterhand van meneer pastoor tegenover de burgemeester zat, en Peter even uit de koets stapte en hem omarmde, en de pastoor en de burgemeester hem de hand drukten, toen kon Dirk geen woord, geen geluid zelfs uit zijn keel brengen; maar toen de

directeur van de harmonie luidkeels riep: ‘Nu nog één stukje voor de vader van de heer kapelaan!’ en de muzikanten 't ‘Wiep Neerlands bloed’ voor hem alleen speelden, toen schreeuwde Dirk dat hij nog vijf ‘amen’ bier, selderdjen! bij de vijftien deed, die hij in verschillende herbergen van 't dorp ten beste gaf.

In de kerk sprak de pastoor, op 't raadhuis de burgemeester een hartelijk welkom tot de nieuwe zielzorger, waarop deze eenvoudig en met grote bescheidenheid antwoordde. Overal maakten de Bardeloërs plaats om Dirk door te laten, die met opgetogenheid toeluisterde, en aan de kapelanie gekomen, stapte ook hij binnen met de pastoor, de burgemeester en de grote schare van geestelijken, die uit de omtrek waren toegestroomd om de plechtigheid bij te wonen. Hier werd de jonge kapelaan in zijn nieuwe woning verwelkomd onder 't ledigen van een glas wijn.

De kapelanie was een klein, laag gebouw van bruine bakstenen met donkergroen geverfde deur en vensters, niet ver van de kerk gelegen. Ze zou zeker een treurig uiterlijk gehad hebben, had 't bloemtuintje voor de deur, met witte kiezelsteentjes in de paden en rodebessenstruikjes tussen rozen en grote gele zonnebloemen het geheel niet opgevrolijkt. De woning bestond links uit een klein studeervertrek met belendende slaapkamer, rechts uit een groter vertrek, ‘de zaal’ genoemd, dat alleen gebruikt werd als er gasten waren, en daarachter de keuken. De oude Pieternel, die bij de kapelaan diende, was bekend om haar vroomheid en had de eigenschap zeer weinig te praten, hetgeen Peter uitstekend vond.

Peter Grubbeler mocht terecht een toonbeeld van priesterdeugd heten. Ware christelijke liefde was de drijfveer van zijn hele handel en wandel. Met de meeste nauwgezetheid vervulde hij zijn plichten; hij was streng jegens zichzelf, zoals hij van zijn vroegere meester, thans zijn pastoor, geleerd had, en toegevend jegens anderen. Hij had een woord van troost voor de lijdende, van opbeuring voor de gevallene, van gepaste lof voor de strevende naar volmaking. Hij zei en deed alles met

eenvoudigheid en nederigheid, en zijn aangeboren bedeesdheid omhulde zijn hele wezen, zijn blik, zijn stem, zijn bewegingen, met een waas van heiligheid, dat hem vooral bij 't verrichten van de heilige diensten van pas kwam. O, wie hem zag aan 't altaar, met zijn rijzige gestalte, zijn bleek gelaat, dat nog van de doorgestane ziekte getuigde, de fijne, magere handen saamgevouwen en de blik verlangend ten hemel gericht, moest tot aandacht gestemd worden; en wie voor hem had neergeknield in de biechtstoel en na zijn woord van troost en opbeuring hem het ‘absolvo te a peccatis tuis’, met zoveel overtuiging had horen uitspreken, moest zich weer rein voelen als een engel.

De jonge kapelaan ging weinig uit. Behalve met zijn vader op Nuenenhof, die hij, als 't maar enigszins mogelijk was, dagelijks bezocht, en behalve met de pastoor, met wie zijn ambtsbezigheden hem dagelijks in aanraking brachten, had hij weinig omgang. Andere bezoeken dan die de burgerlijke beleefdheid hem voorschreef maakte hij niet. Zijn vrije uren besteedde hij aan zijn geliefkoosde studie, de geschiedenis. Daar de Bardeloërs de pastoor en de kapelaan als 't ware op de handen droegen, en in hoge mate tevreden waren over de burgemeester, die 't op zijn beurt steeds eens was met de pastoor, heerste de volmaaktste rust in 't gezegende Bardelo.

Zo vlogen drie, vier jaren om.

Of Peter Grubbeler gelukkig was? Gewis, wie zijn vreedzame, ongestoorde levenswandel gadesloeg, en bedacht dat zijn hart geen zucht naar aardse grootheid verborg, moest hem gelukkig schatten, al boezemde zijn slanke gestalte, zijn geel bleek gelaat en 't kuchje, dat hem nooit geheel en al verliet, menigeen de zorg in, dat ook hij mogelijk aan dezelfde kwaal leed, die zijn moeder had ten grave gesleept. Wie echter, met een weinig mensenkennis gewapend, een oplettende blik had geworpen op dat trekje om de mond, dat de fijne lippen samenplooide; wie dieper gelezen had in zijn bewegelijk oog, dat innerlijke onrust verried; wie hem soms op zijn wandeling, te midden van de vrije natuur, plotseling had zien stilstaan, de

strakke blik naar de grond gericht en als in eindeloze gedachten verloren; wie hem in zijn studeervertrek uren lang had zien mijmeren en de stille tranen geteld had, die over zijn wangen rolden - ach, die had geweten dat de jonge kapelaan diep, diep ongelukkig was!

Er knaagde een worm aan zijn hart, een worm, die groter, sterker, machtiger was dan hij zelf, een hydra met een oneindig aantal koppen, die zeven nieuwe hoofden kreeg als hij er een afhakte. De twijfel huisvestte in zijn ziel; de priester kon niet geloven!

Hoe die twijfel ontstaan was?

Wist hij 't zelf? Maar langzaam, langzaam was de slang aangegroeid in zijn binnenste, en nu hield ze zijn hele wezen omkneld.

Eerst, toen hij als kapelaan, als zielenherder de wereld was ingetreden - hij, die geen andere wereld kende dan het studeervertrek en de professoren van 't seminarie, dan Nuenenhof en de pastoor van Bardelo - had hij een geheel andere wereld gevonden dan hij gedroomd had, dan hij had kunnen dromen. Als biechtvader had hij in de harten van de mensen gelezen en hen leren kennen met hun deugden en ondeugden, hun zwakheden, hun hartstochten en hun misdaden. Hij zag deugdzamen lijden en miskend ten grave dalen, bozen de schatten en de genoegens van de wereld genieten en benijd een zachte dood sterven. Waarom bleef zoveel goeds onbeloond, zoveel kwaads ongestraft? God moest toch rechtvaardig wezen, of kon niet bestaan. Zou Hij die vele goeden eerst belonen na hun dood en dat groter aantal bozen straffen in alle eeuwigheid? Wel leraarde de Kerk het bestaan van een hemel en van een hel, doch waar, waar was 't geringste teken, 't kleinste bewijs van hun aanwezigheid? De Kerk verplichtte hem niet eens, de verschijningen van de zaligen en van de verdoemden aan haar heiligen, te geloven. Waarom was God zo onbegrijpelijk en waarom wilde Hij steeds onbegrepen zijn? Hij had toch de mens geschapen naar Zijn evenbeeld en Zijn gelijkenis, en hem daarom met rede en verstand begaafd; waarom dwong

Hij hem onophoudelijk die rede, dat verstand te verkrachten en te geloven wat hij niet begrijpen kon?

Soms wierp hij een terugblik op het verleden. Waarom was zijn opvoeding zo eenzijdig? Had hij 't mensdom, had hij 't leven leren kennen? Kende hij God anders dan omhuld door de wierookwolken van de kerk, of zoals de professoren in de theologie Hem ontleed hadden? Was hij geroepen om die onbegrijpelijke God te verkondigen? Had hij 't priesterschap, waartoe zijn hart en zijn geest van jongs af aan stelselmatig waren afgericht, niet gekozen zonder eigen oordeel, zonder kennis van zaken? Was dat nu zijn roeping, een van de raadsbesluiten der Voorzienigheid? Was hij een uitzondering op de algemene regel of verkeerden zijn ambtgenoten niet allen, allen in 't zelfde geval? Had God niet beter kunnen kiezen dan hem en hen; had Hij hem en hen ten minste niet volmaakter kunnen scheppen? Ach nee! zijn ambtgenoten waren beter dan hij... zij hadden ten minste de twijfel niet in de ziel - of hadden zij ook te kampen, en zwegen zij zoals hij?

En als hij ontwaakte uit die pijnlijke droom, dan klaagde hij zich aan, niet dat de zondige gedachte in hem ontstaan was - kon hij 't helpen dat de boze hem belaagde? - maar dat hij in zondige gedachten vertoefd had, dat hij had nagedacht... Mocht hij dan niet denken?... Moest hij dan zijn rede gewelddadig tot zwijgen brengen, hij, die geschapen was met rede en verstand naar 't evenbeeld van God-zelf?... Was 't niet de grootste misdaad, die de mens begaan kon, als hij rede en verstand, 't kenmerk van zijn goddelijke afkomst, in boeien sloeg?

Zo ontstond de twijfel uit de twijfel, en stortte hem dieper in de afgrond van het ongeloof.

Soms zocht hij troost in de studie der geschiedenis. Doch zie, hoe had ook zij een andere betekenis, nu hij er dieper in was doorgedrongen, nu hij niet meer gedwongen werd overal 't conventionele doel der feiten en gebeurtenissen, de komst van Christus, de bevestiging van de kerk te ontwaren. Thans voor alle volkeren dezelfde wet, de natuurlijke wet van al 't gescha-

pene: de bloei ontstaan door eigen kracht, en 't verval door uitspatting en vadsigheid, 't gevolg van diezelfde bloei; en telkens een jonger volk, dat 't afgeleefde verdringt, om op dezelfde wijze zijn ondergang te vinden en weer verdrongen te worden. En de Kerk zelf: zij, eenmaal op het hoogste toppunt van glorie, de aarde en de geesten regerend en zegenend, licht, vooruitgang en beschaving brengend - thans vervolgd, ondermijnd en haar kind, de beschaving, loochenend en vervloekend! De Kerk moest toch eeuwig zijn! Zou 't waar zijn, dat zij slechts een tijdperk van beproeving doorleefde? Waarom? En hier stond de denker weer voor 't ondoorgrondelijk besluit der Almacht.

Dan werd het studeervertrek te eng; hij moest naar buiten in de vrije natuur. Ha! hoe werkte al 't geschapene weldadig op zijn verontrust gemoed! Hoe sprak hier alles van een Maker, een Schepper, een hoger Wezen, dat alles regeert! Maar 't was geen vreselijke God, die straft gedurende een eeuwigheid, 't was een God van goedheid, die onophoudelijk voortbrengt en geeft - geen God in drie personen, een andere God dan de God, die hij belijden en verkondigen moest!

Met de wanhoop in de ziel keerde hij terug in het studeervertrek. En als hij zich dan daar op de knieën wierp en bad - ach, dan werd zijn gebed een godslastering in zijn eigen oog. Tot welk Opperwezen moest hij, kon hij bidden? Tot de God, die men hem geleerd had en in wie hij niet geloven kon - tot de God, die tot zijn gemoed sprak en in wie hij niet geloven mocht? ‘Wie Gij ook zijn moogt,’ snikte hij dan, ‘Gij kunt mij toch niet vervloeken omdat ik U zoek! Ik geloof dat Gij groot en dat Gij goed zijt... Leer mij, help mij!’

Zo ging de dag om, en de nieuwe morgen bracht nieuwe twijfel.

In kalmer ogenblikken overlegde hij wat hij doen moest. 't Was zijn plicht de toestand van zijn ziel voor zijn pastoor, zijn biechtvader, bloot te leggen. Maar hij kende zijn oude leermeester sinds zijn jeugd; hij kende al de argumenten die deze zou bijbrengen; hij had diezelfde argumenten reeds zo vaak

tegen zichzelf ingebracht. Kon de pastoor iets anders zeggen dan de geleerde pater, bij wie hij nogmaals een ‘retraite’ in het groot seminarie had doorgebracht: ‘Verban de twijfel, waak en bid’? Helaas, hij had de twijfel trachten te verbannen, hij had gewaakt en gebeden - te vergeefs!

Thans was het priesterschap als een vloek, die op hem rustte. 't Maakte al zijn daden tot bedrog, zijn hele leven tot een enkele leugen. Hij moest troosten en opbeuren met de wanhoop in 't hart, de gelovigen zegenen met de hel in de ziel; hij moest de zonden vergeven en zich zelf schuldig gevoelen, hij moest aan 't volk zeggen: ‘Dat is God!’ en een stem in zijn binnenste horen roepen: ‘Gij liegt!’

Had God hem daartoe geroepen?

't Leven werd hem ondragelijk. Hij benijdde de armste dagloner, die hij in winterkou en zomerhitte zag zwoegen en slaven.

Er moest een verandering komen in die toestand, het kostte wat het wilde. Hij dacht er aan, zijn ambt neer te leggen. - En dan? Ophouden priester te zijn?... Als renegaat door het leven gaan, veracht en verfoeid door een gehele katholieke bevolking - o, hij zou 't verdragen, verdragen in stilte en inwendig gelukkig zijn!... Doch waar was 't bewijs dat hij thans de eeuwige waarheid gevonden had? Zou mogelijk later niet een straal der goddelijke genade hem treffen en de blindheid van zijn oog doen vallen?... Zijn ontslag als kapelaan nemen... zich in 't privaat leven terugtrekken zonder de geestelijke stand, althans voor 't oog van de wereld, vaarwel te zeggen? Welke oorzaken zou men gissen, welke redenen opspeuren waarom hij niet meer de mis las, niet meer biecht hoorde, Gods woord niet meer verkondigde, hij, zo bemind en geëerd bij alle parochianen!

Zou daaruit alleen niet reeds blijken dat de priester 't niet eens was met zich zelf, met zijn roeping, met 't geloof? Welke ergernis zou hij geven! Hoe menigeen, die in de biecht geklaagd had over twijfel en gebrek aan overtuiging, zou hij beroven van zijn geloof, van zijn zedelijke steun, zonder hem

iets anders daarvoor in de plaats te geven, en hem nog dieper ongelukkig te maken dan hij zelf was! En zijn vader, mijn God! zijn vader, die hij boven alles op aarde beminde, en wiens hoogste geluk zijn priesterschap was!

Hij moest zijn hart lucht geven. O, hij wist alles wat de pastoor hem zeggen zou, maar 't was toch de enige vriend bij wie hij troost kon zoeken. Hij zou er heen gaan.

't Was op een zaterdagavond, in de winter, dat hij zijn besluit ten uitvoer bracht. Hij huiverde, toen hij door de donkere, doodstille dorpstraat ging; hij dacht aan het strenge gelaat van zijn oude leermeester. Voor de pastorie bleef hij staan... - Zou hij binnentreden?

Plotseling ging de deur open. 't Was de pastoor zelf die open deed en een vrouwelijk wezen, in een lange zwarte falie gehuld, uitliet. De kapelaan ontstelde - hij geloofde die vrouw herkend te hebben.

Toen hij binnen gekomen was, bleef hij met zijn vragende blik de pastoor aanstaren.

‘'t Was Hanneke van de mulder,’ zei de pastoor op wrevelige toon. ‘'t Is treurig, treurig,’ ging hij voort, terwijl hij de kapelaan een stoel aanbood. ‘Daar hebben we weer de gevolgen van slechte gezelschappen, 't bederf van de grote steden! Ze is er niet te vergeefs bij haar tante geweest!’ En met een spottende glimlach voegde hij er bij: ‘Ze is aan 't malen geraakt... ze kan niet meer geloven!... Maar 't schijnt dat hier de liefde in 't spel is... Ze vraagt of God wel rechtvaardig is, als Hij ons eerst een ander wezen laat beminnen en dan 't beminde wezen tot zich roept... Ze heeft zeker iemand bemind, die gestorven is! Wat de mens toch een zwak en ondankbaar wezen is! Nu zij, de worm in 't oog van God, die God niet begrijpen kan, moet Hij onrechtvaardig zijn! - Herinnert ge u Peter,’ ging hij dan ernstig voort, ‘hoe ik u eenmaal zei: 't Ongeloof heeft altijd een oorzaak... De twijfel aan Gods goedheid ontstaat niet van zelf; de reine ziel, die zich vol vertrouwen aan haar Schepper overgeeft, gelooft en onderzoekt niet... Eerst als er een vlek in 't gemoed is, heeft het ongeloof er vrije toegang.’

De kapelaan kon geen woord uitbrengen. Was er mogelijk zonde in zijn ziel geweest voor dat de twijfel daar binnen sloop?

‘Ik heb geen medelijden met de twijfelzieke,’ ging de pastoor voort. ‘Wie de vaste wil heeft God oprecht te dienen, zoekt Hem niet te doorgronden en gelooft ook 't onbegrijpelijke. Ik heb haar geraden te waken en te bidden en vaak tot de heilige Sacramenten te naderen. - En gij’, vervolgde de pastoor, als ware 't hem een waar genoegen 't gesprek een andere wending te geven, ‘zijt zeker gekomen om mij over de vergroting van 't kerkhof te spreken?’

Zonder antwoord af te wachten, weidde de pastoor breedvoerig uit over zijn lievelingsplan van de laatste tijd; hij sprak over de aankoop van de nodige grond, over de raming van de kosten voor de op te trekken muren, over een nieuwe verordening op de begrafenissen en de begraafplaatsen, die de burgemeester hem beloofd had onmiddellijk door de gemeenteraad te doen goedkeuren, en merkte op hoe de kerk een heel ander aanzien zou hebben, als ze midden op de grote doodsakker lag...

Peter Grubbeler sliep de gehele nacht niet. Hij onderzocht alle hoeken van zijn geweten, alle plooien van zijn hart. Hij overwoog de geboden Gods en van de H. Kerk, alle hoofdzonden en dagelijkse zonden, die 't mensenhart kunnen bezoedelen; hij bedacht al zijn daden, van zijn prilste jeugd af - en nee! hij kon geen oorzaak voor de twijfel vinden, hij had zich zelf niet aan te klagen!

Die gedachte, dat bewustzijn, vervulde hem met reuzenmoed. Zijn ziel werd kalm, zoals ze in vele jaren niet geweest was. En 't besluit was genomen: hij zou naar de bisschop gaan en hem alles, alles mededelen. Morgen zou hij nog eenmaal, voor 't laatst, de mis lezen, nog eenmaal huichelen - 't was immers beter dan ergernis geven! - en dan zijn ambt nederleggen, in stilte leven en niet meer liegen en God lasteren door zijn daden en zijn gebeden!

Toen Peter in de ochtendschemering, half dromend, half wa-

kend, na de slapeloze nacht, ter kerke ging, ontwaardde hij onder de dorpelingen, die haastig langs hem heen spoedden, dezelfde vrouwengestalte in zwarte falie van de vorige avond - Hanneke!... Zijn geest ontwaakte geheel en al... Zou Hanneke de oorzaak van de twijfel, de vlek in zijn gemoed zijn?... Had hij Hanneke bemind?... Was er liefde in zijn hart geweest, toen hij als priester de belofte van eeuwige kuisheid aflegde?

En nogmaals keerde hij tot zich zelf in en toetste zijn hart. Maar zie, sinds de zoele zomeravond in de vacantie, toen hij haar voor 't laatst gezien had aan de achterdeur van 't muldershuis, had hij niet een enkele maal meer aan haar gedacht - zelfs niet in de laatste bange nacht, toen hij alle neigingen van zijn zwakker ik, alle begeerten van zijn hart nauwkeurig had onderzocht. Liefde! neen, dat moest iets anders zijn dan 't geen hij gevoeld had! Getroost, gerustgesteld, trad hij de kerk in.

Nochtans gloeide zijn hoofd en joeg 't bloed onstuimig door zijn aderen, toen hij in de sacristie 't misgewaad volgens ouder gewoonte, maar voor de laatste maal kuste eer hij 't aantrok. Hij voelde dat hij beefde over alle ledematen. Krampachtig nam hij de kelk op en volgde de koorknaap, die met de schel vooruitging. Voor 't altaar wierp hij zich op de knieën en smeekte God om vergiffenis voor de laatste huichelarij, voor de laatste heiligschennis, die hij begaan zou. Daar hij langer dan gewoonlijk in knielende houding bleef, dachten de parochianen dat hij bad voor de genezing van een zieke of voor de zielerust van een afgestorvene...

Hij stond op en sprak met gedempte stem het ‘Introibo ad altare Dei...’

‘Ad Deum, qui laetificat juventutem meam,’ antwoordde de koorknaap.

Dat was immers een leugen, een wrede ironie!... Hij zweeg en kon niet verder... Zou hij het altaar verlaten?... Doch achter hem was de kerk gevuld met gelovigen, die gekomen waren om zijn misoffer bij te wonen.

Hij spande al de kracht van zijn ziel in en ging voort. Menig

gebed moest hij tweemaal zeggen en de parochianen bemerkten, dat de consecratie der hostie heden zeer lang duurde. Ze waren zeer gesticht over die bijzondere vroomheid van de kapelaan, want hij wilde zeker geen van de gewichtige woorden, die 't brood en de wijn in 't lichaam en 't bloed des Heren veranderen, laten verloren gaan. Bij de communie stond het zweet in dikke parels op zijn gelaat. Na de nuttiging nam hij de kelk met de gewijde hosties en keerde zich tot het volk, in afwachting van hen, die tot de heilige tafel wilden naderen.

‘Ecce panis angelorum...’ trachtte hij te bidden... ‘Adoro te, devote’, begon hij dan.

‘Gij liegt!’ riep de stem in zijn binnenste.

Langzaam naderde een schare van gelovigen, de handen gevouwen en 't hoofd ootmoedig op de borst gebogen.

Met neergeslagen blik ging hij de trappen van het altaar af. Zijn hand sidderde telkens als hij 't gewijde brood toediende en er was een wonderbare trilling in zijn stem, die telkens herhaalde: ‘Het Lichaam van onze Heer Jezus Christus behoede uw ziel in 't eeuwige leven, amen!’

Elke communie die hij uitdeelde, was een nieuw bedrog dat hij pleegde. En de schare groeide steeds aan... Hij was bleek als een dode en zijn hoofd duizelde... Eindelijk knielde de laatste rij op de communiebank... Nog een paar gelovigen..., en de zware taak was volbracht... Nog een...!

Plotseling treedt hij een stap terug... 't gebed sterft op zijn lippen... Voor hem knielde zijn vader, met gesloten ogen, de mond half geopend om zijn Zaligmaker te ontvangen.

't Was of de gehele kerk met hem in 't rond draaide... Moest zijn dierbare, zijn innig geliefde vader de laatste zijn, die hij bedroog?... En zonder verder te overwegen keerde hij zich om en wankelde naar 't altaar. Doch zachtjes fluisterend, smekend riep Dirk hem na:

‘Heerzoon, heerzoon, vergeet ge mij?’

Die woorden brachten hem tot bezinning. Snel keerde hij terug, legde 't gewijde brood in de mond van zijn vader en sprak met heldere stem:

‘Corpus Domini nostri Jesu Christi custodiat animam tuam in vitam aeternam, amen!’

Diezelfde dag was er groot nieuws in Bardelo. De kapelaan had een toeval gekregen en was dodelijk ziek.

Weken lang bleef de kapelaan van Bardelo aan 't ziekbed gekluisterd. Zeker was er nog nooit een zieke in 't dorp geweest, die een zo algemene en oprechte belangstelling inboezemde. Dirk sliep in de studeerkamer en verliet de kapelanie niet meer; de oude Pieternel weende telkens als men naar de toestand van de lijder kwam vragen. De dokter van Schoorheim bleef het hoofd schudden en herhaalde steeds dat men niet weten kon wat het worden zou; hij schreef de grootste rust voor, en toen de pastoor van biechten en toedienen der heilige sacramenten sprak, verklaarde hij, dat er voorshands geen gevaar was. Ook de pastoor was van mening, dat er geen haast bij was, in de overtuiging, dat de kapelaan zeker niets op zijn geweten had.

‘'t Was maar,’ zei hij, ‘voor 't oog van de parochianen...’

Langzaam kreeg Peter enige krachten terug, en toen de vrolijke lentezon het aardrijk weer begroette, mocht hij zich op de tuinbank voor zijn woning in haar stralen koesteren, maar hij voelde 't wel: voor hem scheen ze voor de laatste maal.

Dirk kon nu weer naar Nuenenhof trekken en zorgen voor de akker, doch dagelijks kwam hij enige uren bij zijn geliefde heerzoon doorbrengen. Op verzoek van Peter had de pastoor gezorgd dat er een hulpkapelaan te Bardelo tijdelijk werd aangesteld, aan wie Peter zijn jaarwedde en alle emolumenten, aan 't kapelaanschap verbonden, afstond.

In de ziel van Peter was een grote kalmte ontstaan. Op het ziekbed had hij de dood in 't aangezicht gestaard, en zich op 't punt gezien van rekenschap te gaan geven aan zijn Schepper; en hij had niet gebeefd bij de gedachte een algoede God te vinden, die alle mensen lief had, de goeden in alle eeuwigheid beloonde, door hen nader tot zijn aanschijn te brengen,

en ook medelijden had met de bozen, die hem slechts van verre mochten aanschouwen en door een eeuwenlang berouw gereinigd werden.

In die God, in dat Opperwezen geloofde hij thans; al 't overige was voor hem slechts een mythe, een legende, een vrome fabel, niets meer.

Ook de gedachte, dat hij thans door zijn ziekte van alle geestelijke diensten ontheven was, en de overtuiging, dat hij nooit meer genezen zou, maakten hem gelukkig. Iedere maand biechtte hij de ene of andere dagelijkse zonde, en reikte de pastoor hem de communie toe in de zogenaamde zaal. Dat was 't enige wat nog onrust bracht in zijn gemoed, doch hij deed het zonder zich zelf geweld aan te doen: 't was immers om zijn lieve vader.

Overigens bezocht de pastoor hem weinig. Met zijn ernstig wezen was hij een slechte ziekentrooster, en de vergroting van 't kerkhof, waarover zoveel te schrijven en te wrijven viel - de hulpkapelaan was in alles ongeoefend - hield hem geheel en al bezig.

Zo ging de zomer om en kwam de winter met zijn mistige dagen. Hij oefende een allernadeligste invloed uit op de zwakke gezondheid van Peter. Nooit echter kwam er een klacht, een zucht over zijn lippen; 't was zelfs als nam de kalmte toe in zijn gemoed, naarmate de ziekte erger werd. Met een glimlach stelde hij dagelijks zijn vader gerust. Als 't voorjaar verscheen, meende hij, zou hij weer de mis lezen.

Op een koude winteravond, in 't begin van december - de sneeuw lag drie voet hoog en 't vroor dat het kraakte - verscheen de pastoor van Bardelo op Nuenenhof. Hij moest Dirk alleen spreken. Alsof zijn geest hem een onheil voorspelde, staarde Dirk de pastoor vragend aan, nam toen zwijgend de kaars op, en leidde de herder naar de koude opkamer. Hier deelde de pastoor hem mede - veel omwegen kon de ernstige man niet maken - dat de dokter van Schoorheim de heer kapelaan heden bezocht had, en dat de ziekte verontrustend werd... Peter leed aan dezelfde kwaal als zijn moeder... 't Kon

nog enige maanden duren, 't kon ook zeer spoedig gedaan wezen.

Dirk viel op een stoel neer. Hij snikte luid en kon eerst geen woord uitbrengen.

‘Onze lieve Heer ontneemt hem mij,’ weende hij dan; ‘ik was te trots op mijn heerzoon, ik had hem te lief... O, ik ken die ziekte - hij zal ook in een paar dagen heengaan, als Dorethei!’

Eerst toen de pastoor een half uur vertrokken was, kwam Dirk tot bezinning. ‘Ik moet er heen,’ riep hij, ‘ik verlaat hem geen ogenblik meer!’

En zonder verder na te denken, rende hij naar 't dorp.

Toen de oudste knecht van Nuenenhof omstreeks elf uur naar de kapelanie wilde, om te vernemen hoe de heerzoon het maakte, en of de meester ook naar huis kwam, vond hij, halverwege van 't dorp, het lijk van Dirk in de sneeuw. De smart had hem overmand - een bloedspuwing had een eind aan zijn leven gemaakt.

Met alle omzichtigheid deelde de pastoor de volgende morgen aan de kapelaan de dood van zijn vader mee. Hij vertelde hem dat Dirk in de vorige nacht een bloedspuwing had gekregen, en op zijn bed gestorven was. Tot zijn troost voegde hij erbij, dat hij zelf hem de laatste sacramenten der stervenden had toegediend. Gaarne had hij 't sterfgeval voor de zieke geheel en al geheim gehouden, doch deze kon, volgens de dokter, nog maanden leven, en er moest immers ook gesproken worden over de lijkdienst en de zielmissen.

Deze tijding verpletterde Peter. Hij wilde naar Nuenenhof om het lijk van zijn vader te zien, doch zijn krachten begaven hem en hij zonk bewusteloos neer. Pieternel moest de dokter halen, die, bijgestaan door de pastoor, hem te bed droeg. Twee dagen bleef hij dobberen tussen leven en dood. Toen hij tot bezinning kwam, hoorde hij de doodklok luiden en op 't kerkhof het ‘De profundis’ zingen. Hij stortte een vloed van tranen, die zijn hart verlichtte en de kalmte terugbracht in zijn ziel.

Thans had hij niemand meer op aarde. Voor wie zou hij nu nog huichelen en zijn gemoed geweld aandoen? Nu kon hij sterven zonder zijn laatste ogenblikken te ontheiligen door een komediespel, waarvan hij gruwde.

Onwillekeurig dwaalde zijn geest in 't verleden. Hij doorgrondde meer dan ooit, hoe men hem kunstmatig voor de priesterstand had opgekweekt, en hij herdacht alle folteringen van de ziel, die hij doorstaan had. Wat deerde hem de pastoor en heel Bardelo! Was 't niet beter ergernis te geven in 't oog van de mensen, dan een misdaad te begaan in 't oog van het Opperwezen, in 't welk hij geloofde, dat hij liefhad? Was zijn aanhoudend veinzen niet een voortdurende lafheid geweest, die niet anders te herstellen was dan door een eerlijke en moedige bekentenis op zijn sterfbed?

En zijn herinnering bracht hem verder terug, tot in de dagen van zijn jeugd. Hij zag zichzelf in 't misgewaad van meubelkatoen voor 't altaar op de opkamer staan, en hij hoorde 't zilveren stemmetje van Hanneke... van Hanneke, die thans ook twijfelde en niet geloven kon... Zou zijn voorbeeld, zijn bekentenis in de laatste ogenblikken afgelegd, niet menige ziel, die de twijfel moedeloos maakte, doen ontwaken, en haar, met de overtuiging, kalmte en geluk brengen?

's Anderendaags kwam de dokter van Schoorheim, en kort daarop de pastoor. Peter ontving hem met een kalme en heldere blik.

‘Ik weet wat je mij zeggen wilt, meneer pastoor,’ zei hij; ‘'t Is gedaan.’

De pastoor reikte hem zwijgend de hand, doch hij scheen zulks niet te begrijpen.

‘Mijn testament ligt onder mijn hoofdkussen,’ ging hij voort. ‘Ik heb voor alles gezorgd.’ En daar de pastoor nog altijd zweeg, voegde hij er bij: ‘De stukken en papieren, de kerk betreffende, heb ik bij 't begin van mijn ziekte aan mijn plaatsvervanger ter hand gesteld.’

‘Zeker, zeker,’ antwoordde de pastoor, ‘gij kunt in alles gerust wezen.’

‘Welnu, meneer pastoor,’ hernam Peter met de grootste kalmte en eenvoudigheid, ‘dan heb ik op aarde niets meer te doen dan de dood gelaten af te wachten. Ik wens niet te biechten, noch de sacramenten te ontvangen. Ik geloof noch aan de Kerk, noch aan haar dogma's. Ik heb geveinsd te geloven, om geen ergernis te geven, doch op mijn sterfbed wil ik oprecht zijn. Ik geloof alleen aan een Opperwezen, met wie ik zelf zal afrekenen.’

De pastoor stond als door de bliksem getroffen.

‘Peter, Peter!’ riep hij, ‘gij ijlt... de koorts maakt u waanzinnig.’

‘Meneer pastoor,’ antwoordde Peter even kalm, doch vastberaden, ‘ik verklaar u dat ik in 't volle bezit van mijn verstandelijke vermogens ben. En nu, bid ik u, laat ons niet twisten, verbitter mijn laatste ogenblikken niet.’

Dat waren zijn laatste woorden. De pastoor smeekte, weende, bad, dreigde met hel en eeuwigheid - te vergeefs! Peter was niet meer te bewegen een woord te uiten. Die kalmte maakte de priester woedend. Hij dreigde de kapelaan met de banvloek van de H. Kerk. Toen ook dat niet baatte, liet hij de stervende alleen en liep de deur uit.

Geheel alleen en van iedereen verlaten blies Peter de laatste adem uit.

Onder zijn hoofdpeluw vond men zijn eigenhandig geschreven testament: 't was zeer kort en luidde:

‘Ik geef mijn roerende en onroerende bezittingen aan de algemene armen van Bardelo. Peter Grubbeler.’

De onzalige dood van de kapelaan bracht een ware opschudding in de gemeente. Niemand had gezien of vernomen dat de kapelaan bediend was. Men had de koster gevraagd, die weemoedig het hoofd schudde, en bemerkt dat de pastoor in grote opgewondenheid naar de burgemeester was gelopen. Eindelijk had Pieternel onder een vloed van tranen bekend, dat de kapelaan alle sacramenten geweigerd had. De vrouwen huilden met Pieternel, de mannen waren woedend met de pastoor.

Teneinde alle ongeregeldheden te voorkomen, gaf de burgemeester bevel dat de begrafenis tussen zonsondergang en zonsopgang zou geschieden. Ze had plaats in de derde nacht na 't overlijden. Omstreeks drie uur was er een aanzienlijke menigte - de meesten waren opgebleven in de herberg - voor 't sterfhuis vergaderd. Toen de klok drie sloeg, zei een der doodgravers: ‘Laat ons nu de ketter maar in de grond stoppen.’ Enige mannen en vrouwen, de nieuwsgierigsten uit de hoop, drongen met de dragers binnen. Dezen tilden 't lijk, dat nog altijd in 't bed lag, in de kist van ruwgeschaafde planken, die de timmerman op last van de pastoor had ineengeslagen. ‘Hij is niet zwaar,’ lachte een, ‘men kan wel voelen dat de ziel er uit is!’

Toen men 't lijk wilde wegdragen verscheen plotseling de pastoor.

‘Niet door de deur!’ riep hij, ‘dit is hij niet waardig!’

‘Dan door 't venster!’ riep de lachende drager van zo even. Een ander opende 't venster en men schoof de kist zo onzacht naar buiten, dat ze in 't tuintje viel.

't Was dooiweer en 't slijk spatte op de menigte, die met een angstkreet uiteenstoof.

Zonder gebed, zonder lijkzang, droeg men de baar door de donkere straat. De menigte volgde zwijgend.

Op 't kerkhof was de muur tussen 't oude en 't nieuwe gedeelte half afgebroken. Een open kuil, in een hoek van het nog niet ingezegend stuk grond, toonde de plaats waar Peter rusten zou.

‘Met de kop naar onder!’ riep er een uit de hoop.

De dragers zetten de baar neer, en de menigte keek vragend de pastoor aan. Daar deze niet antwoordde, haalde men spade en houweel en maakte de kuil dieper.

‘Een, twee, drie!’ riep een der dragers, en met een bons stiet men de kist, het hoofdeinde naar beneden, in de aarde.

‘Maakt het gat maar dicht,’ zei de pastoor. Toen keerde hij zich om en liet de menigte alleen. Men vulde ‘'t gat’ en de begrafenis was zonder enige ongeregeldheden afgelopen.

De volgende zondag preekte de pastoor in de hoogmis over 't schandaal, dat in de gemeente was voorgevallen. Hij bedoelde het afsterven van de kapelaan, en verbood de parochianen te bidden voor de zielen van hen, die wetens en willens in 't ongeloof sterven.

En onder de gelovigen was Hanneke van de mulder, die de raad van herder gevolgd had, en vaker was te biechten gegaan. ‘Vergiffenis, mijn God!’ bad zij, ‘thans begrijp ik Uwe wegen... ik dank U, dat Gij mij niet liet vallen in de handen van die goddeloze.’

pierre r.m. houben

historische achtergronden bij ‘de kapelaan van bardelo’

In de dagen na de dood van Kapelaan Pieter Hubert Grubben - want dit is de werkelijke naam - zal het dorp Baarlo gegonsd hebben van de geruchten omtrent de dood en de laatste uren van deze priester. Via koster en andere getuigen zal langzaam uitgelekt zijn wat zich die avond van de 26e maart 1857 rond acht uur in het sterfhuis van kapelaan Grubben moet hebben afgespeeld. Dat het allemaal zo emotioneel en turbulent zou zijn toegegaan als Seipgens ons op de laatste pagina's van zijn boek wil doen geloven, waag ik nu reeds te betwijfelen.

Zonder de pretentie te hebben alles uit het verleden van Pieter Hubert Grubben - laten wij de kapelaan in het vervolg maar zo noemen - tot op de draad uitgezocht te hebben, meen ik toch het leven van deze priester recht te doen door feiten en gebeurtenissen in een juist historisch verband te plaatsen.

Daarbij ben ik vooral geholpen door gegevens, die ik kon putten uit testamenten, legaten, koop- en ruilakten in privé-bezit van de familie Bruynen; daarnaast leverden geboorte-, trouwen overlijdensregisters van de parochie Baarlo en het Gemeente-archief van de gemeente Maasbree zeer vruchtbare bijdragen.

Het verhaal, zoals Seipgens het beschrijft speelt zich ruwweg af tussen 1800 en 1857, het jaar van overlijden van Pieter Hubert Grubben.

Vooraleer over te gaan op een meer chronologische beschrijving van de feitelijkheden rond deze priester zou ik eerst enkele vergelijkende opmerkingen willen maken m.b.t. de werkelijke Pieter Hubert Grubben en de romanfiguur Pierre Grubbeler enerzijds, en tussen de lokale schilderingen uit het boek ‘De kapelaan van Bardelo’ en de werkelijke situatie anderzijds.

De overeenkomst tussen Pierre Grubbeler en Pieter Hubert Grubben is alleen maar gelegen in het feit dat zij beiden priester waren, die leden onder geloofstwijfels, en die uiteindelijk te kennen hebben gegeven niet meer te kunnen geloven in wat de katholieke kerk haar gelovigen te geloven voorhoudt. Verdere overeenkomsten met de werkelijke familie Grubben zijn

er nauwelijks. Wat wel in dit verband het eerst opvalt is dat de werkelijke priester Pieter Hubert Grubben nooit als zielzorger in zijn geboorteplaats Baarlo is werkzaam geweest. In de beschrijving van lokale situaties benadert Seipgens hier en daar beter de werkelijkheid. Er bestaat een opvallende gelijkenis tussen het kopen van de vervallen ‘Nuenenhof’ door Dirk Grubbeler, als hij nog pastoorsknecht is èn wat ik gevonden heb in een koopakte waarbij Pieter Grubben de vervallen hof ‘Lemmen’ koopt. In de novelle lezen we op pag. 9: ‘'k weet het niet, mijnheer Pastoor,’ antwoorde Dirk, ‘maar 'k houd het erop, dat het goedkoop verkocht wordt. ...Nuenenhof is erg verwaarloosd.’

Een koopakte van 1 januari 1825 vermeldt dat Pieter Grubben voor 250 guldens een vervallen huis koopt van de kinderen Smeets, ...‘krijgende een oud vervallen huisken met stal, moeshof en daaraan gelegen land en weiland, alles in een perceel, groot nagenoeg 62 vierkante Roeden ‘aan Lemmen’ gelegen, onder de gemeente Baarlo, noordwaarts Leonard Grubben, zuidwaarts Jacob Wolters (de latere voogd van de kinderen Grubben) en oostwaarts gemene straat (= Bongardweide).

Op pag. 7 lezen we: ‘Dirk, de pastoorsknecht (Peter's vader) bracht den avond door in de Zwaan’. Dit is de naam van een nu nog bestaand café, gelegen in de onmiddellijke omgeving van kerk en pastorie.

Vader Grubben, in het boek Dirk Grubbeler genoemd, kwam uit Maasbree en Seipgens zegt van hem dat hij ‘in een ander dorp geboren was, dat meer naar den heikant lag’. ‘De Hei’ is de streek die zich tussen Baarlo en Maasbree (Helden) uitstrekt. Een ander punt dat sterke overeenkomst vertoont met de feitelijkheid leest men op pagina 35. ‘Enige weken na de begrafenis (van zijn moeder) werd hij ziek, hevig ziek, zodat zijne priesterwijding moest worden uitgesteld’. Wat niet klopt is, dat zijn moeder vlak voor zijn priesterwijding zou gestorven zijn, maar daarover later uitvoeriger. Zijn priesterwijding is inderdaad enkele maanden uitgesteld. In de archieven van het bisdom vinden wij hem genoemd als wijdeling met nog 3 andere

candidaten en wel op 26 augustus 1855, terwijl zijn ‘klas’, 22 studenten in getal, reeds in april van dat jaar was gewijd.

Of een ernstige ziekte de oorzaak is geweest van dit uitstel is niet te achterhalen; het zou ook kunnen dat geloofstwijfels hem tot dit uitstel hebben doen besluiten. Of hebben beide feiten een rol gespeeld?

Dat er geruchten zijn dat de overleden, afvallige kapelaan ‘ergens op de hei’ begraven zou zijn, is op zich niet zo vreemd, want er was op de hei ergens op de grens tussen Baarlo en Maasbree een plekje door de gemeentelijke overheid als een soort openbaar kerkhofje ingericht, waar niet te identificeren zwervers en drenkelingen werden begraven. Onder de bevolking wordt ook gesproken over ‘gereformeerd kerkhof’ hetgeen er op wijst dat ook de enkele protestanten - meestal ambtenaren - in deze streek een plaats hadden om begraven te worden.

Frappant, maar historisch niet te bewijzen, is een feit dat mogelijk verband houdt met de figuur ‘Hanneke van den Mulder’. Op de Molen, annex herberg en uitspanning woonde rond 1880 een jonge molenaarsvrouw, die toen ± 23 jaar oud moet zijn geweest en genoemd werd ‘Hanneke van de Meule’ (Johanna Daniëls-Timmermans).

De volgende veronderstelling is in dit verband erg aannemelijk: in de tijd dat Seipgens bezig was met het schrijven van deze novelle, zo rond 1880, zal hij, op zijn reizen naar Limburg, deze wijdvermaarde herberg aan de Napoleonsbaan ongetwijfeld vaker bezocht hebben. Daar trof hij dan een herbergierster aan die Hanneke genoemd werd. Bovendien lag deze herberg langs de weg vanaf ‘Lemmenhof’ naar het dorp. Is het dan te ver gezocht als ik veronderstel dat Seipgens in deze vrouw een aanleiding gevonden heeft om in zijn novelle de figuur ‘Hanneke van den Mulder’ te creëren? Wel moet hierbij aangetekend worden dat genoemde ‘Hanneke van de Meule’ pas geboren is rond 1857, zoals wij weten het jaar van kapelaan Grubbens overlijden.

Verdere duidelijk aanwijsbare aanknopingspunten met betrek-

king tot de werkelijke plaatselijke situaties heb ik niet kunnen vinden. Voordat ik u, lezer, in chronologische volgorde de nog te achterhalen feitelijke gegevens rond het leven van de priester Pieter Hubert Grubben ga verhalen, wil ik u eerst nog iets vertellen over wat ik uit de mond van enkele oudere Baarlonaren over deze gebeurtenissen heb vernomen. Zo vertelden me, onafhankelijk van elkaar, enkele oudere Baarlonaren dat zij door hun ouders of grootouders hadden horen vertellen, dat heel lang geleden een Baarlose geestelijke afvallig was geworden en dat tengevolge hiervan op Baarlo een soort vloek rustte, waardoor Baarlo in vijftig jaar geen priesterzoon meer zou voortbrengen, en men meende dat dit feit bevestigd was, omdat pas in het begin van deze eeuw weer een Baarlose jongeman tot priester werd gewijd. En een van hen voegde er nog aan toe ‘dat die afvallige priester ergens op de hei, in ongewijde aarde, begraven moet zijn’.

Zo is ook het gerucht van ‘ergens op de hei’ in de wereld gekomen. Maar laten wij ons bezighouden met wat er feitelijk bekend is van deze priester Pieter Hubert Grubben.

Uit mijn onderzoeken is duidelijk komen vast te staan dat Pieter Hubert Grubben is geboren op 10 februari 1829 op de hoeve ‘Lemmenhof’, gelegen aan de Bongardweide te Baarlo. In 1933 is deze boerderij afgebroken.

Pieter Hubert was de 3e zoon uit het tweede huwelijk van Pieter Grubben met Joanna Driessen, nadat Pieter Grubben eerder gehuwd was geweest met Hendrina Heldens, een huwelijk dat kinderloos bleef. Tijdens zijn eerste huwelijk, dat gesloten werd in Velden in 1798, woonde Pieter Grubben op de boerderij ‘de Veegtes’, in Venlo gelegen, waar hij waarschijnlijk tot na de dood van zijn eerste vrouw is blijven wonen. Dit weten wij uit een akte tot wederkerigheid tussen beide echtelieden, die dateert van 2 februari 1816. Zijn eerste vrouw Hendrina Heldens is in 1818 overleden.

Jan, de oudste zoon uit het tweede huwelijk, werd geboren in 1824 en stierf 28 jaar en 8 maanden oud op 21 juli 1853, na een vierjarig huwelijk met Maria Catharina Hillen. De jonge

weduwe hertrouwde met Barthelomeus Bruynen en samen gingen zij wonen in het huis dat door Jan Grubben, haar eerdere echtgenoot, gebouwd was en nu nog op het adres Bong 24, door de familie Bruynen-Derickx wordt bewoond, zijnde één van de kleinzoons van Barthelomeus Bruynen.

Een 2e zoon van het echtpaar Grubben-Driessen, is enkele weken na de geboorte overleden.

Vader Pieter Grubben overleed 10 maart 1832 op 56-jarige leeftijd. Pieter Hubert was toen 3 jaar oud en zijn broer Jan 8 jaar. Een broer van de moeder, Willem Driessen uit Helden, wordt aangewezen als voogd over beide minderjarige kinderen. Toen Joanna Grubben-Driessen in 1839 overleed, waren beide kinderen, respectievelijk 10 en 15 jaar oud, al volle wezen.

In enkele verkoopakten lezen we dat de Wed. Grubben in 1833, de hoeve 'de Schans' met landerijen verkoopt, gelegen in de onmiddellijke nabijheid van hoeve 'Lemmenhof'. In datzelfde jaar verpacht zij ook de hoeve 'Lemmenhof" met landerijen voor een termijn van 3, 6 of 9 jaar aan een zekere Wijnand Teeuwen uit Blerick.

De vraag die dan spontaan opkomt is: 'Waar heeft de Wed. Grubben-Driessen dan met haar twee kinderen gewoond, na de dood van haar man, toen zij de "Lemmenhof" verpacht had? Het antwoord hierop is niet te geven. Uit de samenhang van enkele testamenten en inventarislijsten kunnen wij wel een waarschijnlijke conclusie trekken.

Spoedig na de dood van moeder Grubben-Driessen op 26 april 1839 werd, en wel op 2 mei 1839, op verzoek van de voogd en op gerechtelijk bevel door Notaris Clercx uit Blerick een inventarislijst opgemaakt van alle onroerende goederen, akten, legaten, etc. Deze inventarisatie had plaats ten huize van de overleden echtgenote van Pieter Grubben, Joanna Driessen. Hierbij waren verder aanwezig Jacob Wolters, gerechtelijk toegewezen toeziend voogd - hij was gehuwd met een zuster van Pieter Grubbens eerste vrouw Hendrina Heldens - wonende in Baerlo; Willem Driessen, gerechtelijk toegewezen voogd uit Helden en als getuigen traden op Willem Hubertz, koster, en

Willem Trienekens; en als taxateur was aanwezig Andries Houben, van beroep brander (jenever).

Uit de vertrekken van het huis, die in deze lijst achtereenvolgens genoemd worden, blijkt dat wij hier te doen hebben gehad met een veel kleinere woning dan "Lemmenhof" waarvan de plattegrond nog bekend is.

In dit verband kunnen wij lezen in het testament van Pieter Grubben: "Ik geef en legateer aan de kerkfabrijk van Baarlo eerstens de huizen of vijf woningen met tuin alhier in het dorp gelegen... etc.". Tot de erfenis van de familie Grubben behoorden blijkbaar ook 5 woningen aan de markt in Baarlo gelegen, die in de volksmond "de vijf hutten" genoemd werden. Zij lagen op de plaats waar later de - nu weer afgebroken - jongensschool is gebouwd.

In 1825 koopt Pieter Grubben (vader) een huis met 5 woningen, waarvan hij reeds het vruchtgebruik had, n.a.v. genoemd testament van wederkerigheid uit 1818 met zijn eerste vrouw Hendrina Heldens. Waarschijnlijk is dit het huis "de vijf hutten" in het dorp Baarlo gelegen'. (Deze 5 hutten zijn in Baarlo bekend gebleven als armenhuizen).

Deze inventarisering en taxatie der onroerende goederen heeft waarschijnlijk in één van deze woningen plaatsgehad, zodat wij mogen veronderstellen dat de weduwe Grubben, na de dood van haar man met haar twee kinderen in één van deze huizen is gaan wonen. Deze veronderstelling wordt nog versterkt, als wij bedenken dat als getuigen, die meestal buren waren, worden genoemd Willem Hubertz, de koster, die - zo mag toch aangenomen worden - vlakbij de kerk woonde, en genoemde andere getuige Willem Trienekens, wiens familie tot voor enkele decennia nog woonde vlak aan de markt, hoek Hoogstraat - Grotestraat, waarin nu Kapper Hovens woont.

Een volgende veronderstelling n.a.v. een analyse der feiten is, dat de 2 kinderen na de dood van hun moeder zijn ondergebracht bij hun toeziend voogd Jacob Wolters, die in die tijd ook in de Bongardweide woonde en wel als buur van 'Lemmenhof'. Ook deze veronderstelling vinden wij bevestigd uit een fragment

(?) van een kasboek, dat ik vond bij de stukken, in het familiebezit der Bruynens. Daar lezen wij gedurende de jaren 1840 t/m 1842 een steeds terugkerende post, onder de volgende titel: ‘Aan Jacob Wolters, een jaar kostgeld voor de minderjarigen Jan en Pieter Grubben, vervallen den 21 mei 1840, 1841, 1842’ en ook....

‘Aan Jacob Wolters aan gedane uitlagen gedurende het jaar 1841 wegens aankoop, maakloon en herstelling van kledingstukken voor de meergenoemde minderjarigen Jan en Pieter Grubben’.

Gedurende 14 dagen zijn de beide kinderen ondergebracht geweest bij een zekere L. van Enkelvoud. In genoemd kasboek staat bij de uitgaven rond de begrafeniskosten nl.:

‘Aan L. van Enkelvoud voor 14 dagen kostgeld der minderjarige kinderen Grubben’!

Deze 14 dagen kunnen betrekking hebben op de 14 dagen vóór het overlijden van hun moeder, of de 2 weken na haar dood. Verondersteld mag ook worden dat genoemde Van Enkelvoud een buurman (vrouw) zal zijn geweest.

Het is nog interessant om te vermelden dat wij ook weten dat Pieter Hubert in het jaar 1841 - 13 jaar oud - zijn eerste communie heeft gedaan.

1841 - ‘Aan uitlagen, wegens klederen voor den communicant Pieter Grubben’.

Bovendien weten wij ook dat broer Jan, na de dood van zijn moeder het klompenmakersvak gaat leren en zelf ook tot aanschaffing van klompenmakersmateriaal overgaat.

1841 - ‘Aan J. Verheyden, klompenmaker, een jaar leergeld voor Jan Grubben’.

Als wij de historische feiten overzien, ontdekken wij dat de beide kinderen Grubben, ondanks een zekere welstand, het in hun prille jeugd niet zo gemakkelijk hebben gehad. Al die droevige gebeurtenissen zullen vooral voor de jongste Pieter Hubert van diep ingrijpende psychologische betekenis zijn geweest.

Zelfs als wij veronderstellen dat beide kinderen bij buren en

hun toeziend voogd Jacob Wolters een uitstekende opvang zouden hebben gehad, dan nog moeten wij - op grond van inzichten die wij nu hebben met betrekking tot de gevolgen van onvolledige gezinssituaties en het ouderloos zijn - concluderen, dat dit alles de harmonische uitgroei van deze jonge kinderen zeker niet ten goede zal zijn gekomen. Ligt hier, gevoegd bij latere bijkomende factoren, niet al een aanleiding voor de moeilijkheden die de student en priester Pieter Hubert later zal krijgen?

De biografische beschrijvingen voortzettend, zien we dat Pieter Hubert in 1845 wordt ingeschreven als student van Rolduc te Kerkrade. Hij was toen 16 jaar oud. Opmerkelijk is dat hij vrij laat aan deze studie begint. Zijn de jonge Pieter Hubert Grubben de eerste beginselen der klassieke talen bijgebracht door de plaatselijke Baarlose geestelijkheid? Heeft een ziekte hem tot dit uitstel gedwongen? Op dit laatste zou kunnen wijzen een post die we weer aantreffen in reeds eerder genoemd kasboek, nl.:

1840 - ‘diverse uitlagen gedurende eene ziekte der kinderen’. Op Rolduc verbleef hij tot 1850. In zijn Rolducse tijd zou het theoretisch mogelijk zijn geweest dat hij de jonge Seipgens, die als 12-jarige knaap in 1850 op Rolduc kwam, heeft leren kennen. Als filosofie-student van de afdeling Supérieure kan Pieter Hubert, zijnde surveillant over de jongere studenten. Seipgens gekend hebben.

Zijn theologische studie in het Groot-Seminarie te Roermond begint hij met Pasen 1850. De lagere wijdingen ontvangt hij in 1851 en de subdiaconaats- en diaconaatswijding in respectievelijk 1852 en 1853.

Op 26 augustus 1855 wordt hij, na een uitstel van enkele maanden, met nog 3 andere theologie-studenten tot priester gewijd door Mgr. Paredis. Achter de namen van 3 laatstgenoemden komt de opmerking voor: ‘Cum dispensatione interstitii’, hetgeen volgens Canon 947 en 978 van de Codex duidt op de tijd, die er moet verlopen tussen de verschillende wij-

dingen - meestal 3 maanden - waarin de bisschop kan dispenseren. Waarschijnlijk hebben deze jongere priestercandidaten - Pieter Hubert was reeds 27 jaar - de wens te kennen gegeven om samen met Grubben gewijd te worden, daar dit een uitgestelde wijding was.

Enkele maanden na zijn wijding nl. op 31 december 1855 wordt hij benoemd tot kapelaan te Blitterswijk en volgens de burgerlijke stand in Meerlo is Grubben op 23 januari uit Roermond in Blitterswijk aangekomen en vandaar weer op 27 oktober 1856 vertrokken.8)

In het oude Blitterswijkse doopboek bijgehouden vanaf 1759, treffen we enkele gegevens aan over Grubbens bediening.

- Op 22 juni 1856 wordt een kind gedoopt ‘in necessitate’ a Rdo Dmo Vicario.
- Op 13 augustus 1856 wordt een tweeling gedoopt per Rev. D. Vicarium. De laatste mededeling van dit feit luidt: et eadum die nata eurumdum filia, quae domi baptisata, mox vivere desiit.

Dit doopsel zal dus ook gezien moeten worden als ‘in necessitate’ toegediend, dus een nooddoop.

In het benoemingsboek op het bisschoppelijk archief kunnen we lezen dat Grubben op 19 september 1856 ‘eervol ontslag’ heeft gekregen als kapelaan van Blitterswijk.

Wanneer er zwaarwegende problemen waren in verband met zijn geloofstwijfels, dan zou m.i. dit ontslag - door Grubben zelf aangevraagd - zeker niet eervol zijn verleend. Van de andere kant weten wij dat in zijn Blitterswijkse tijd met de bisschop van Roermond correspondentie is gevoerd, waarin hij zich t.o.v. zijn bisschop uit over zijn steeds groter wordende twijfels in bepaalde geloofszaken.

In het brievenboek van Mgr. Paredis vonden we de volgende opmerking:

Grubben	
2 juny	‘Refutatio Litterarum illius de 8 Maji’.
1856	(vertaald: weerlegging van Grubbens brieven van 8 mei)

Deze brief, waarvan in het brievenboek van Mgr. Paredis wordt melding gemaakt, is in zijn geheel bewaard gebleven. De tekst van deze brief is achter dit artikel afgedrukt.

Op zeer merkwaardige wijze is deze brief weer in het bisschoppelijke archief teruggekomen. Hij werd nl. in 1888 door een zekere pastoor Van de Velden uit Rossum in de Bommelerwaard, teruggestuurd naar Mgr. Boermans, de opvolger van Mgr. Paredis.

Hoe deze brief, gericht aan kapelaan Grubben in Blitterswijk, in Rossum terecht is gekomen, zal wel een raadsel blijven. Toch is het niet ondenkbaar dat Seipgens deze brief, die ongetwijfeld na de dood van Pieter Hubert in zijn nalatenschap gevonden is, van een familielid heeft gekregen en zodoende van de inhoud van deze brief kennis heeft kunnen nemen. Als wij afgaan op het begeleidend schrijven, waarmee deze brief naar Roermond werd teruggestuurd, wordt het vermoeden nog versterkt. Pastoor Van de Velden schrijft: ‘Bijgaand merkwaardig schrijven van den onvergetelijken voorganger op Roermond's bisschopszetel aan den ongelukkigen kapelaan Grubben - God zij zijn ziel genadig - kwam na veel moeite in mijne handen van personen, bij welke het zeker niet tot stichting kon dienen’.

Tot zover de brief van pastoor Van de Velden. Opvallend is bovendien dat de weerlegging van Grubbens geloofstwijfels in de brief van Mgr. Paredis aangeduid, in grote lijnen corresponderen met de twijfels waaronder Seipgens hoofdfiguur Pierre Grubbeler in ‘De Kapelaan van Bardelo’ te lijden heeft.

Op pag. 32 kunnen we lezen dat Grubbeler in discussie met zijn kamergenoot Arnold de vraag stelt: ‘Waarom gaf de Heer ons het geloof in de hand en slaat hij de genieën met blindheid?’.

In zijn brief aan Pieter Grubben schrijft Mgr. Paredis: ‘Gij meent U geheel bewust aan de voorschriften van ons geloof te kunnen onttrekken, dewijl de openbaring voor U werkelijk onzeker is en dus niet verpligtend!’ en elders: ‘vooreerst, Eerwaarde Heer, moet ik U zeggen, dat het geloof eene gaaf van God is, en dat Gij het noch door Uwe bloote rede, noch door Uw

onderzoek rechtstreeks kunt erlangen, wel minder verdienen'. Door zijn langdurige ziekten - hij leed ongetwijfeld aan de gevreesde ziekte van de 19e eeuw, de tering of t.b.c. - bleef hem veel tijd over om te lezen en na te denken, getuige zijn vrij uitvoerige bibliotheek.4)

Redenerend vanuit de opmerkingen die de bisschop aan het adres van kapelaan Grubben maakt, kunnen wij zeggen dat het probleem omtrent zijn twijfels vrij goed door Seipgens wordt weergegeven.

Op pag. 39 van zijn boek laat Seipgens zijn hoofdfiguur denken: 'Waarom was God zo onbegrijpelijk en waarom wilde Hij steeds onbegrepen zijn? Hij had toch den mensch geschapen naar zijn beeld en zijne gelijkenis, en hem daarom met rede en verstand begaafd; waarom dwong Hij hem onophoudelijk die rede, dat verstand te verkrachten en te geloven wat hij niet begrijpen kon.'

Hiermee geeft de schrijver m.i. vrij juist weer waar het centrale punt van Grubbens problemen heeft gelegen. Bovendien wordt op de pagina's, die dan volgen weergegeven hoe kapelaan Grubbeler met de zin en betekenis van zijn roeping heeft geworsteld. Hierbij betrapt hij zichzelf als het ware op de eenzijdige oncritische wijze, waarop zijn roeping tot stand is gekomen.

Tijdens het vele lezen zal Grubben ongetwijfeld terecht zijn gekomen bij theologische en wijsgerige literatuur welke hem een antwoord zou kunnen geven of waar hij een stuk bevestiging kon vinden op vele twijfelvragen, die hem bezighielden. Nu waren er op het einde van de 18e en begin van de 19e eeuw vele wijsgeren en theologen - waaronder vrome priesters en religieuzen - die onder invloed van de ontwikkelingen der natuurwetenschappen en niet te vergeten de steeds algemener wordende ideeën van de Verlichting, probeerden het geloof een hechter wetenschappelijk fundament te geven.1)

Als voorbeeld wil ik hier noemen George Hermes (1775-1831) omdat deze ook in de brief van bisschop Paredis genoemd wordt. Hij was een priester van voorbeeldige levenswandel,

professor te Bonn, die de innerlijke waarheid der dogma's wilde bewijzen en daarbij uitging van de nieuwere filosofie. Zijn uitgangspunt was: bij het onderzoek moet men beginnen geen enkele godsdienst voor waar te houden; door wetenschappelijk onderzoek kan men bewijzen dat de dogma's innerlijk waar zijn, zodat het verstand (Kant's praktische Vernunft) ze moet aannemen. Een goede wijsgeer komt noodzakelijk tot het christendom. Het motief van het geloof is dus de innerlijke evidentie (klaarblijkelijkheid), niet het gezag van God of de openbaring. Hermes had in deze opvatting veel aanhangers met name aan de Duitse universiteiten. Paus Gregorius XVI veroordeelde dit systeem door de Breve Acerbissime (1835).

Een tijdgenoot van Hermes, de Weense priester Ant. Günter (1783-1863) meent dat dogma's het resultaat zijn van een wetenschappelijk denken en dus aan veranderingen onderhevig. Dit is maar een kleine greep uit de talloze discussies, die zich in die dagen rond het thema ‘geloof en weten’ binnen de Kerk hebben afgespeeld. Daarop maakten m.i. de problemen waarmee Kapelaan Grubben worstelde geen vreemde uitzondering.

Na enkele maanden als kapelaan in de Blitterswijkse parochie O.L. Vrouw Geboorte werkzaam te zijn geweest, krijgt hij op 19 september 1856 ‘eervol ontslag’. Er mag verondersteld worden dat hem dit ontslag alleen eervol kon worden verleend, omdat hij een ander motief had dan zijn geloofstwijfels. Eerder moeten wij denken dat de voortwoekerende ziekte hem de mogelijkheid tot verder werken volkomen belette!

Na zijn vertrek uit Blitterswijk vestigt hij zich weer in Baarlo. Op grond van mondelinge overlevering uit zijn aangetrouwde familie Bruynen - de kleinkinderen van Barthelomeus Bruynen, nu variërend in leeftijd van 70 tot 90 jaar - bestaat de stellige overtuiging dat Pieter Hubert in het huis, dat door zijn oudste broer Jan gebouwd was - zijn weduwe was toen reeds gehuwd met Barthelomeus Bruynen - zijn laatste levensdagen heeft doorgebracht en daar ook overleden is.

Van oktober 1856 tot maart 1857 heeft hij dus op dat adres

gewoond. Zijn begrafenis heeft ook vanuit dit huis plaatsgevonden.

Helaas ontbreken omtrent zijn dood en begrafenis, buiten de officiële burgerlijke en kerkelijke documenten, nogal wat gegevens.

Op de overlijdensbrief (gemeente archief Maasbree) staat dat hij is overleden te Baarlo, 26 maart 's avonds om 8 uur. Als beroep wordt opgegeven 'priester-rentenier' en getuigen waren Barthelomeus Andries Bruynen, beroep landbouwer, oud 32 jaar (de man van zijn vroegere schoonzus) en Gerard Cootjans, houtzager van beroep, 30 jaar oud. Deze getuigen waren 'de naburen' van de overledene. Nu nog spreekt men in Baarlo van het 'Cootjans-huis', dat in de onmiddellijke omgeving van het huis van de Bruynens in de Bong, gelegen was.

In het register van de parochie Baarlo vond ik m.b.t. het overlijden van Pieter Hubert Grubben, wat Pastoor Cremers optekende en wat letterlijk luidt:

'1857 - 26 Martii obiit Petrus Hubertus Grubben aetatis 29 annorum et 5 menses. Sacramentis Ecclesiae munitus ab immomeriale hominum memoria primus sacerdos Baerlensis, ast ante mortem apostata factus infelix et perversus iste in sua incrudilitate usque ad mortel perseveraret. Civiliseer sepultus propre turrim in terra, tamen benedicta, iussu et ordinatione IIImi, Rev. mi Episcopi Ruraemundensis. J.A. Paredis.

w.g. P.J. Cremers, pastor'

Hetgeen vertaald, betekent: 'In het jaar 1857 op 26 maart, overleed Petrus Hubertus Grubben, 29 jaar en 5 maanden oud, (hij was toen 28 jaar en één maand oud, waarschijnlijk een nogal grove onnauwkeurigheid van deze pastoor), voorzien van de sacramenten der kerk, sinds onheuglijke herinnering der mensen, de eerste Baarlose priester; maar vóór de dood afvallig geworden, heeft deze ongelukkige en afkerige (slechte) in zijn ongeloof volhard tot de dood. Burgerlijk begraven dichtbij de toren, echter in gewijde grond op bevel van - en in opdracht van de Zeer Doorluchtige en Zeereerwaarde bisschop van Roermond J.A. Paredis.'

Hiermee wordt nogmaals bevestigd dat de geloofsonzekerheden vaststaan. Hij weigert de laatste sacramenten (‘heeft in zijn ongeloof volhard’) die hem trouwens kerkrechtelijk niet meer mochten worden toegediend. Het bevreemdt ons dan des te meer, dat hij toch van de laatste sacramenten is voorzien. Zijn deze misschien toegediend, toen hij reeds buiten bewustzijn was (H. Oliesel)? Een andere juridische controverse ligt in het feit dat hij burgerlijk begraven wordt - d.i. zonder kerkelijke plechtigheden, zegeningen e.d. - terwijl hij toch in gewijde grond wordt ter aarde besteld.

Vermoedelijk is de pastoor van Baarlo er zelf niet meer uitgekomen en heeft daarom de hele kwestie voorgelegd aan de bisschop van Roermond. De vereiste stukken, die dit gebeuren ongetwijfeld begeleid zullen hebben, ontbreken volledig, zodat wij niet weten wat de draagwijdte van deze bisschoppelijke opdracht in de vorm van een bevel is geweest. Zou men met het begraven buiten het kerkhof zich moeilijkheden op de hals gehaald hebben met de burgerlijke overheid?

Toch bevreemdt het mij, daar toendertijd al sprake was van een openbaar kerkhof - zoals ik reeds eerder vermeldde. De geruchten ‘hij is begraven ergens op de hei’ komen hier vandaan. Of vonden de pastoor en de parochianen dit een te grote vernedering en durfde de bisschop ook niet tot zo'n beslissing te komen?

Het probleem dat de tekst van het overlijdensregister oproept, heeft Seipgens handig omzeild door te grijpen naar een andere oplossing nl. de toen op handen zijnde uitbreiding van het kerkhof welk deel nog niet ingezegend was. Over deze uitbreiding is in de archieven van de kerk niets te bespeuren, zodat Seipgens dit verzonnen moet hebben om aan een stuk ongewijde grond te komen.

Door de vernieuwing en uitbreiding van de kerk in 1870 en de verwoesting van deze kerk in de laatste wereldoorlog is de begraafplaats niet meer te achterhalen.

Rond de gebeurtenis bij de begrafenis van kapelaan Grubbeler heeft Seipgens een merkwaardig en zelfs gruwelijk en drama-

tisch verhaal gesponnen, dat op diverse gronden niet aannemelijk is. Dat de lijkkist door het raam van de bovenverdieping naar buiten werd gelaten is op zich geen vreemde gebeurtenis; wel uiteraard de wijze waarop dit in Seipgens' verhaal plaats vindt. In oude woningen werd nl. de bovenverdieping bereikt via een zeer smalle trap, waarlangs het onmogelijk was een lijkkist naar beneden te dragen.

Bovendien bestond in bepaalde streken een volks(bij)geloof, dat iemand die zonder de sacramenten der stervenden gestorven was, niet door de deur naar buiten gedragen mocht worden. M.i. kan men hier de verklaring vinden voor het op het oog zo vreemd lijkend gebeuren bij deze begrafenis.

Op bevel (!) van de burgemeester moet de begrafenis tussen zonsondergang en zonsopgang plaatsvinden, terwijl een stelletje stomdronken boeren het hele karwei in alle vroegte, onder het uiten van lugubere en beledigende opmerkingen, opknappen. Hetgeen u hierover op de laatste pagina's van het boek heeft kunnen lezen, behoeft daarom geen nadere uitleg.

Dat deze begrafenis niet zó kan plaats gehad hebben moge ook nog uit het volgende blijken: in de Memorie van Successie wordt de erfenisregeling nog eens uitvoerig te boek gesteld en verder zijn ook alle administratieve voorschriften t.a.v. schenking aan kerk en armen vervuld. Interessant is daarbij een vordering, die het echtpaar Bruynen-Hillen - de vrouw van zijn overleden broer en haar tweede echtgenoot - op de boedel heeft, n.l. een som van *f* 220, -, als zijnde de onkosten van de begrafenis, die zij volgens testamentaire beschikking moesten verzorgen. *f* 220, - was in die tijd een behoorlijke som waarvoor een behoorlijke begrafenis kon worden betaald 5) (jaarwedde van een onderwijzer uit die tijd was ± *f* 600, -).

In dit verband is het nog interessant enkele citaten uit het testament van Pieter Hubert Grubben aan te halen. Dit testament werd 9 dagen voor zijn dood ‘ten huize des Heeren testamentmakers’ door notaris Clercx uit Blerick gemaakt. Hieruit moge nog eens te meer blijken dat Grubben toch niet zo ‘ongelovig’ was.

‘Ik geef en legateer aan den algemenen armen van het dorp Baerlo, de bouwhoeve Lemmenhof, met de daarbij horende gronden... benevens een perceel land, digt aan het huis aldaar, groot ongeveer een halven morgen... met last van hiervoor te stichten een eeuwigdurend jaargetijde met de vigilien vóór en de gewone gebeden ná de Mis tot lafenis der zielen van wijlen mijne Ouders en Broeder. Deze Mis zal jaarlijks gehouden worden in de Kerk alhier door den tijdelijken Eerwaarden Heer Kapelaan in de tweede week van de vasten... etc.’

‘Ik geef en legateer aan de Kerkfabrijk van Baerlo alle mijne latijnsche, italiaansche en theologische boeken, zoo als ik die zal plaatsen of laten plaatsen, teneinde gedeponeerd te worden ten pastorelen huize, welke boeken desgevorderd ten allen tijde ter lezing van den tijdelijken kapelaan zullen moeten gesteld worden; alle overige boeken geef en legateer ik aan het dorp Baerlo, teneinde op het raadhuis alhier gedeponeerd te worden ter lezing van eenieder...’

‘Ik geef en legateer aan de Kerkfabrijk van Baerlo eerstens de huizen of 5 woningen met tuinen alhier in het dorp gelegen. Tweedens een perceel bouwland in de Sittard... En derdens het pereeel land achter Rutten gelegen..., van hiervoor te stichten een eeuwigdurend jaargetijde tot lafenis mijner ziel, met de vigilien vóór en de gewone gebeden na de Mis. Zullende den Eerwaarden Heer Pastoor hiervoor genieten zoo voor de Mis, als voor het plaatsen van mijnen naam op het zieleboek, vijftien gulden Nederlandsch en koster en organist ieder enen dito gulden. Secundo van uit te betalen eene perpetuele jaarrente van vijftig francs, welke ieder jaar moeten besteed worden ten behoeve van een arm kind of huisarme voor het aanleren van een of ander handwerk gedurende drie achtereenvolgende jaren waarvoor ik eene commissie benoem bestaande uit drie leden, waarvan ten allen tijde zullen deel maken de tijdelijke Heeren Pastoor, Burgemeester en onderwijzer, zullende deze commissie bij preferentie het genot dezer gelden doen toekomen aan een lid mijner familie, doch slechts gedurende negen achtereenvolgende jaren als wanneer dit genot voor drie jaren aan een arm

kind van Baerlo zal moeten verleend worden. Na verloop van vijftig jaren zal deze preferentie voor de familie vervallen'.

Dit lezende wordt de geestelijke gesteltenis van de kapelaan toch wel moeilijk te begrijpen. Een verklaring hiervan zou ik op dit moment dan ook niet kunnen geven.

Als men bedenkt dat Seipgens vrij goed de zeden en gewoonten van het Limburgse volk in de 19e eeuw beschrijft, dan zou men met betrekking tot deze gebeurtenissen een grotere nauwkeurigheid verwacht hebben.

Dit publiek schandaal zou bovendien, indien het werkelijk zó had plaatsgehad, zeker gemeld zijn door de plaatselijke burgemeester. De burgemeesters hadden in die tijd nl. opdracht alle bijzondere gebeurtenissen in hun gemeente in geheime rapporten aan de gouverneur in Maastricht te melden. In het kabinetsarchief van deze functionarissen zijn heel wat van deze rapporten te vinden, maar geen enkel rapport van de burgemeester van Maasbree over de onregelmatigheden rond de begrafenis van de afvallige kapelaan.

Over de historische waarheid van Seipgens' beschrijvingen van de Limburgse toestanden in de 2e helft van de 19e eeuw, heb ik zeker t.a.v. de verhalen in deze novelle mijn twijfels, die uiteraard vooral zijn terug te voeren tot de discrepantie die er duidelijk ligt tussen de werkelijke kapelaan Grubben en de hoofdpersoon Pierre Grubbeler uit 'de Kapelaan van Bardelo'. Ongetwijfeld zal Seipgens in zijn korte verhalen en romans hier en daar rake typeringen hebben gegeven van het leven van de Limburgse mensen in dorpen en steden en met name van 'zijn stadje' Roermond.

Mijn kritiek heeft dan ook maar alleen betrekking op deze novelle en dan nog maar alleen op de historische waarde ervan, niet op de litteraire betekenis, waartoe ik me ook niet bevoegd acht.

In het begin van mijn betoog heb ik reeds gewezen op de opvallend goede situatiebeschrijvingen, hetgeen er op wijst dat

Seipgens zich goed heeft geïnformeerd. Daarom valt het destemeer op dat hij de feiten rond het leven van deze priester zoveel geweld aan doet, en daarmee aan het geheel een tendentieus karakter geeft.

Wat mij tot slot nog steeds bezighoudt, is de vraag: ‘Als Seipgens met zo'n duidelijkheid en op geen enkele mis te verstane manier, personen en plaats aanduidt, wat heeft hem dan bewogen om zo'n verhaal te schrijven, waarin persoonlijke en plaatselijke gebeurtenissen zo afwijkend geïnterpreteerd worden, dat zij zelfs kwetsend op de geestelijkheid en Baarlose bevolking overkomen?

Misschien moeten wij het antwoord zoeken bij het type Seipgens zelf. Hij was een typische vertegenwoordiger van het Franse naturalisme. Zijn bekendheid met het Limburgse geestelijke wereldje blijkt soms verrassend. Hij kende de Limburgse clerus als jonge priesterstudent, en “levend in het provinciestadje Roermond, waar bisschoppelijke curie en Seminarie misschien tot vertoon van uitersten dreven” zegt Prof. G. Brom. De dichter Math. Kemp spreekt zelfs van een afvallige met “een clericaal complex”, als hij het heeft over de belangstelling voor de (Limburgse) Katholieke geestelijkheid, die Seipgens zijn hele leven lang gehad heeft, ook als hij zijn eigen katholieke geloof de rug heeft toegekeerd.

Wij zouden hem kunnen typeren als een “anticlericale clericalist”. Hij wreekte soms op erg verbitterde wijze zijn teleurstelling op de Kerk.

In het Noorden van het land heeft Seipgens vooral als leraar en schrijver carrière gemaakt, zodat hij duidelijk vervreemdde van Limburg. Ook moeten wij niet vergeten dat deze novelle ruim 20 jaar na de dood van kapelaan Grubben is geschreven, toen Seipgens zelf al geruime tijd buiten Limburg woonde. Hieruit zou kunnen worden afgeleid dat hij ofwel verkeerd is ingelicht of dat hij zich te sterk door zijn anticlericale gevoelens heeft laten leiden; mogelijk hebben beide factoren een rol gespeeld.

De waardering voor Seipgens' werk beperkte zich aanvankelijk

vrijwel tot het Noorden. Naarmate de tijd afstand heeft gebracht is men in Limburg de figuur Seipgens genuanceerder gaan beoordelen. De ontwikkelingen in de katholieke Kerk in Nederland, niet in het minst in het bisdom Roermond, hebben hem de laatste jaren zekere actualiteit gegeven.

Dat deze novelle van Seipgens nogal wat stof heeft doen opwaaien moge blijken uit berichten in kranten en weekbladen, o.a. bij de publicatie van deze novelle in het weekblad "Eigen Haard" als feuilleton. Het Roermondse weekblad "de Volksvriend" schrijft op zaterdag 19 november 1881: "Emile Seipgens, zelf Limburger van geboorte, heeft zich moeite gegeven zijne omgeving en ook het volk te bestuderen en biedt ons in een viertal novellen een getrouw beeld ervan". En even verder: "De kapelaan van Bardelo", het laatste der vier verhalen is reeds eerder in "Eigen Haard" verschenen en besproken. 't Is niet het minst merkwaardige uit den bundel. Over 't geheel is Seipgens' stijl vloeijend en aangenaam om te lezen; hij schrijft met een zekere distinctie en windt geen doekjes om zijn gevoelens, die tusschen de regels duidelijk te lezen zijn'.

Een totaal ander geluid horen we in 'De Tijd' en 'Maas- en Roerbode' van 1881. Daarin worden waarschuwende woorden tot katholiek Nederland gericht, omtrent het verschijnen van een novelle in 'Eigen Haard'. De Tijd van 4 maart 1881 vermeldt: 'Het bedoelde verhaal - De Kapelaan van Bardelo - is nog aanstotelijker en afschuwelijker dan andere soortgelijke opstellen van deze anti-katholieke schrijver. De held van het verhaal is een ongelovige, bijgevolg volgens de schrijver, een edel mensch, verheven boven zijn pastoor en de domme gemeente die bij hem ter kerke komt. Zij gedragen zich dan ook op de grofst mogelijke manier, als het lijk van den Kapelaan, gestorven na stellige en herhaalde weigering om de laatste H. Sacramenten te ontvangen ter aarde wordt besteld'... 'Het medegedeelde zal trouwens wel voldoende zijn, om ieder te doen inzien, dat wij tegen het z.g. aantrekkelijke en nuttige familieblad (hier is bedoeld "Eigen Haard") willen waarschuwen'. En de Maas- en Roerbode van zaterdag 21 februari 1881

waarschuwt haar lezers ook al voor dit ‘gevaarlijke’ weekblad, als zij schrijft: ‘Wij maken onze lezers gaarne oplettend op het gevaar dat zij in hunne woningen halen, wanneer zij zich op dit tijdschrift (bedoeld is weer “Eigen Haard”) abonneren’.

In mijn afsluiting wil ik een aanhaling uit de belangrijkste bron voor de Baarlose historie nl. H.E. L'Escaille: ‘de Heerlijkheid Baarlo’ 7) u niet onthouden. Als hij een opsomming heeft gegeven van de pastoors en kapelaans van de parochie Baarlo, eindigt hij aldus: ‘Uit het voorafgaande ontstaat het bewijs dat er geen woord waar is van de kwaadwillige geschiedenis, waarvan de schrijver (Seipgens) een kapelaan van Baarlo als held heeft opgenomen. Ofschoon de naam van de parochie (Bardelo) listig verminkt is, heeft niemand zich vergist omtrent hetgeen die scrupuleuze fantast op het oog had’.

Ook L'Escaille heeft blijkbaar over dit boekje gehoord - of het misschien zelf gelezen. Hij stond er historisch nog kortbij zodat hij de inhoud van dit verhaal op grond van feitelijke gegevens heeft kunnen ontkennen.

Met deze biografie heb ik getracht het leven van kapelaan Pieter Hubert Grubben in een juist historisch daglicht te plaatsen. Als Seipgens een novelle had willen schrijven met fictieve benamingen zouden wij hem veel kritiek hebben kunnen besparen, maar nu hij persoon en plaats zo duidelijk aanwijst, is het gerechtvaardigd ook de historische keerzijde van deze medaille te laten zien.

Ik ben mij er zeker van bewust dat hier en daar vraagtekens zijn gebleven. Veel is over deze gebeurtenis al of niet ‘opzettelijk’ verloren gegaan. De parochiegeestelijkheid en ook de diocesane overheid heeft aan dit toch wel tragische leven van deze Noordlimburgse priester zo weinig mogelijk publiciteit willen geven, hetgeen in de opvattingen van die dagen begrijpelijk is. Er blijven daarnaast ruimschoots voldoende objectieve historische gegevens over die de figuur Grubben in een totaal ander licht plaatsen: Was kapelaan Grubben werkelijk een afvallige; was hij niet eerder een twijfelaar, die door zijn ziekte

fysiek machteloos geworden, op het laatste moment van zijn leven nog geen definitieve keuze heeft durven (of kunnen) maken?

Geraadpleegde of aangehaalde literatuur

1 Kardinaal de Jong: Handboek der Kerkgeschiedenis, deel 4.
2 Geboorte- en overlijdensregisters der Parochie Baarlo.
3 Geboorte-, huwelijk- en overlijdensregisters der Gemeente Maasbree.
4 Chroniekboek ‘de Capelanye’ (niet gepubliceerd).
5 M. Smeets: Causerie over ‘De kapelaan van Bardelo’ (niet gepubliceerd).
6 J.C. de Valk: Maas- en Roerbode, 19 september 1968.
7 H.E. L'Escaille: in Publications du Limbourg, 1898.
8 P. van der Goor: Veldeke: De Kapelaan van Bardelo, juni 1969.
9 Legaten, Testamenten, Pacht- en Koopakten van de Familie Grubben (nu in bezit van Frits Bruynen).

2 juny 1856

Aan den Eerw. Heer Grubben
Kapelaan te Blitterswijck.

Leest goed tot aan het einde.

Eerw. Heer Kapelaan,

Maar al te lang heb ik mijn antwoord op uwen geëerde brief van 8 dezer moeten verschuiven, uit hoofde van afwezigheid en andere bezigheden, en nog heden kan ik niet dan oppervlakkig en kort wezen. Leest echter, ik bid het u, met aandacht wat ik ga zeggen.

1e. Gij meent u tuta conscientia aan de voorschriften van ons geloof te kunnen onttrekken, dewijl *de openbaring voor u werkelijk onzeker is en dus niet verpligtend:* qui lex dubia non obligat!

Mijn goede Heer, hoe kunt gij toch zoo onnozel redeneeren? Begrijpt gij dan niet, dat dit argument in casu allen grond mist. Dan wie toch heeft ooit redelijker wijze beweerd dat de adagio's: lex dubia non obligat; in dubiis libertas, op den twijffel van ieder kind, of van ieder verward hoofd moeten of kunnen toegepast worden. Als dit was, Eerw. Heer, dan voorzeker kon geene wet verpligtend worden genoemd, dewijl toch het groot getal menschen niet bij magte is om de wetten te verstaan gelijk het behoort, en eenieder die maar wat wil vitten, zich zeer gemakkelijk eenigen twijffel desaangaande kan vormen.

Wat meer is, zonder *de revelatie zult gij mij niet bewijzen dat er eene wet geldig bestaat*. Dewijl ik zonder de revelatie geen gezag op aarde erken, welke het regt zou hebben om mij eene wet voor te schrijven, de natuurlijke reden geldt hier niet; dan de mijne heeft zooveel regt als de uwe.

2e. Gij twijffelt aan *de revelatie omdat ze niet genoeg bewezen* schijnt, maar welke bewijzen vordert gij dan toch? Moet

God zelf tot u spreken, en tot ieder mensch in het bijzonder? Dat wel niet, zult gij zeggen: maar wat dan? Het moet toch *blijken* dat God gesproken heeft. *Blijken* is wel het woord niet, maar het moet bewezen zijn. Welnu, dat is bewezen: het antwoord op deze eenvoudige vraag zal alleen tot bewijs leveren. Hebben Adam, Abraham, Jacob, Moyses.... hebben de propheten enz. enz. bestaan, ja dan neen; zoo neen, dan heb ik met u niets te maken, want met een algemeenen scepticus kan en mag ik niet argumenteeren. Hebben zij echter naar uw mening bestaan? Dan vraag ik U, waarvan gij dit weet. Zeker uit de Schriftuur, uit de kerkelijke geschiedenis, uit de traditie, niet waar? Goed: maar als gij krachtens die oirkonde hun bestaan aanneemt, waarom gelooft gij dan die oirkonden niet, wanneer zij u zeggen dat God tot die, en andere, mannen, en door die mannen tot zijn volk gesproken heeft? En hetzelfde geldt voor het nieuwe testament, dan als men redelijk wil zijn, moet men toch consequent blijven.

Maar het middel voor de ongeleerde menschen om van de revelatie overtuigd te wezen? Vooreerst Eerw. Heer, moet ik U zeggen, dat het geloof eene gaaf van God is, en dat gij het noch door uwe bloote rede noch door uw onderzoek regtstreeks kunt erlangen, wel minder verdienen.

En dan daag ik u uit, van mij een middel aan te wijzen, beter geschikt om de ongeleerde massa's met de revelatie bekend te maken, dan wel datgene, welk in de catholieke Kerk bestaat. Maar dat middel zult gij niet vinden, ook al zocht gij uw geheel leven door, om de eenvoudige reden, dat er door God geen ander gesteld is, dan Eerw. Heer, fides ex auditu, auditus per Verbum Christi. Daarom ook sprak Christus tot zijne apostelen en in hun tot mij en tot u Eerw.: euntes docete omnes gentes.... docentes eos servare quodcumque mandavi vobis.... qui vos audit me audit. En tot eene zekere klas uit het volk: vos non auditis quia ex deo non estis.

Welnu Eerw. Heer, wanneer ik den volken mijne zending aantoon, en hun doe zien en tasten dat het nieuw testament op het oude gegrond is, en dat die leer, welke ik verkondig, de-

zelfde is, die van Christus en de apostelen of alle eeuwen door, tot op den huidigen dag, en dat in alle oorden des aardbodems is geleerd en geloofd geworden; en dat zij, niettegenstaande de vervolging der tyrannen, de spitsvindigste bestrijding der philosophen, den haat en laster der protestanten, den afval en aanranding van sommige hoogmoedige geesten, onder de catholieken zelfs, niet alleen altijd dezelfde blijft, maar ook zal blijven zoolang de wereld zal bestaan enz. enz., dan, zoo dunkt het mij tenminste, dan heeft de eenvoudige man meer als genoeg, om met volle gerustheid, met hart en ziel aan onze H. Godsdienst verknocht te blijven, en zelfs daarvoor zoo nodig zijn leven ten pand te geven, te meer daar geen philosooph, geen sectaris bij magte is, om hem een dergelijk bewijs, een dergelijke overtuiging te leveren.

En hier mag ik dus nog met Thomas à Kempis uitroepen: 'Veel beter en gelukkiger is een eenvoudig boertje, welk God dient, dan een hoogvaardig philosooph, die met den loop der hemelen (en de geheimen des Heeren) te willen doorgronden, zich zelven vergeet.

Maar de encyclique van Z.H. Gregorius den XVI wil toch een critiesch onderzoek enz. Verstaat gij dat woord critiesch wel goed, bijzonderlijk in zaken van godsdienst? Ik twijffel er hard aan, maar om het even! Slechts eene vraag: gelooft gij dat die groote Paus ook nog in twijffel verkeerde, gelooft gij dat hij nog aan het onderzoeken was, toen hij de bedoelde encyclique schreef? Hoe Eerw. Heer, diezelfde paus, die eens de leer van Hermes[1)] doemde, hij zou leeren dat ieder catholiek zelfs de twijffel als point de départ zou moeten stellen om tot het geloof te komen enz.

Is dat niet eene volslagen dwaasheid, en eene grove lastertaal jegens zijne Heiligheid Zaliger gedachtenis?

Neen Eerw. Heer, de paus leert dat volstrekt niet wat gij bedoelt; de paus spreekt daar niet eens tot u of tot de opregte geloovigen, dan 'nobis curiositate opus non est post evangelcum, nec inquisitione post christum'; de paus spreekt daar over een geheel andere soort van menschen (philosophen) en

die zeer goed zouden doen met de *gezonde* rede, die ook van God komt, eens *onpartijdig* en *onbevooroordeeld* te gebruiken, teneinde de principia van onze H. Godsdienst, met bedaardheid te onderzoeken, te toetsen en te vergelijken met hunne eigene dwaalbegrippen en met die van andere sectarissen; dan, zodoende, zouden ze weldra moeten ophouden te lasteren wat ze niet verstaan, en den weg gebaand vinden om met zoo veel andere regtzinnige geleerden tot den schoot der H. Kerk terug te keeren.

Edoch, er zullen altijd dwaalleeraars, er zullen altijd onchristenen blijven, God is niet verpligt iedereen als met geweld tot het geloof te trekken of in het zelve te behouden. Neen Eerw. Heer, hij heeft u den vrijen wil gegeven, en stelt u voor: water en vuur, ad quod volucris porrige dexteram; dat zegt hij zelf. Daarenboven de hoogmoed, het egoismus van sommige gewaande geleerden, de bedorvenheid des harten, het eigenbelang enz. enz. zullen blijven bestaan tot aan het einde der eeuwen; ook de duivel sterft niet. En daarom zeide de Zaligmaker: oportet et haereses esse ut et ii qui probati sunt in vobis manifesti fiant. Onder de apostelen was wel een judas!

Edoch, er komt mij zoveel in het hoofd, dat ik te wijtloopig zoude worden, en moet eindigen met nog ééne bemerking: uwe groote fout is dat gij hier en daar *(onleesbaar)* die met uwe ingewortelde ydee schijnt overeen te stemmen, en daarop voortredeneert, zonder te letten op de occasio noch op den stopos,[2)] noch op den zamenhang der gezegdens, of der principepen, en zoo verwart gij de zaken in uw eigen hoofd, vertrouwt zonder reden op uzelve, en vormt gij u twijffelachtigheden, die volstrekt geen grond in re hebben. Een opregt gebed, Eerw. vriend, zou u duizendmaal voordeeliger wezen.

Ik hoop en betrouw dat gij, door Godes genade, uwe gerustheid zult terugkrijgen, en uwe ongegronde twijffelachtigheid bemeesteren; mogt dit, onverhoopt, het geval niet wezen, dan zou ik in uw plaats, stante hujusmodi dubio, extra necessitatem, de H.H. Sacramenten niet durven bedienen, noch ontvangen: nam dubius in fide, dicitur infidelis.

Inmiddels heb ik de eer met de oude hoogachting en toegenegenheid te zijn uw Eerw. ootmoedigste en dienwilligste dienaar,

J.A. Paredis,
Bisschop van Roermond.

Eindnoten:

1) Georg Hermes was een Duits R.K. theoloog en filosoof, die de R.K. dogmatiek een kantiaans-fichtiaanse basis meende te kunnen geven met de rede als richtsnoer van het geloof. Het Hermesianisme werd in 1835 en 1836 door Gregorius XVI veroordeeld.
2) Occasio: gelegenheid, gunstig tijdstip. Scopos: doel of bedoeling.

paul c.h. van der goor
emile anton hubert seipgens, zijn leven, zijn werk

I Zijn leven

‘Zelfs een provinciestadje als Roermond, waar bisschoppelijke curie en seminarie misschien tot vertoon van uitersten dreven, kende nog zijn werelds hofleven, dat zich instinctief concentreerde in de sociëteit. Parade van damestoiletten houden in het halftwaalfse “Misje”; uitbundige feesten binnen besloten tijd vieren; er groot op gaan, dat men jaren vriendschappelijk met iemand verkeerde zonder een woord over Godsdienst te hebben laten vallen of elkaars geloof te kennen; het verschil tussen pater en pastoor vergeten, maar een geestelike de minste vergissing met titels kwalijk nemen; evenveel tegen zangers opzien als op priesters neerzien; te laat komen en te vroeg gaan in de kerk, waar de heren altijd stonden en de dames altijd zaten; zulke lafheden waren louter uitdagingen aan de “kwezels”, waarmee zuiver roomse verenigingen minachtend vereenzelvigd werden. Solidariteit of, om het eenvoudiger en evangelieser te zeggen, broederschap en dus levend katholicisme was bij deze mensen, graag “bons catholiques” en niet graag clericaal genoemd, zelden merkbaar. Ze maakten zich breed, hun plichten waar te nemen, waaronder ze dat minimum van eisen verstonden, die nodig zijn voor de Roomse naam, ofschoon de praktijk van het geloof wel een beetje meer veronderstelt dan elementair “praktizeren”. Dergelike geloofsgenoten noemde Nuyens als student spottend “honoraire” leden van de Kerk. Zelfs dit zuchtend praktizeren deden trouwens niet allen. En wie zijn Pasen verzuimde, vond openlik vergoeliking of stille bewondering. Onder zoveel halven was hij een soort held, die zijn stadje levenslang in sympathieke spanning hield, of hij zich op zijn sterfbed nog zou bekeren, wat meestal met een beetje theatrale stichting wel gebeurde.’

Dit is de visie van Gerard Brom op het 19de eeuwse Roermond, waar op 16 augustus 1837 in de Jezuïtenstraat Emile Anton Hubert Seipgens geboren wordt als eerste kind van de brouwerijeigenaar Henri Seipgens en de Maldense brouwersdochter Theresia van den Broek. Lager onderwijs heeft Emile

waarschijnlijk genoten op de Rijks Lagere School, waarvan in die jaren de uit Amsterdam afkomstige literatuurminnaar Johannes Pieters de leiding heeft. In 1850 vertrekt Emile naar Rolduc, al of niet met de bedoeling opgeleid te worden voor het priesterschap. Zoals uit het register ‘Comptes des Elèves’ van dat jaar blijkt, is hij pas bij het begin van het tweede semester in Rolduc ingeschreven. Hij wordt dan leerling van de ‘Sixième’ (1e klas) van de ‘Humanités’. Uit andere rekeningenboeken valt op te maken, dat hij op het einde van het schooljaar 1852-1853, na de ‘Troisième’ (4e klas) voltooid te hebben, Rolduc heeft verlaten.

Uit bewaard gebleven prijzenboekjes blijkt, dat Emile bij de jaarlijkse ‘distribution solemnelle des prix’ prijsjes in de wacht wist te slepen voor ‘randvakken’ als geschiedenis, aardrijkskunde, schoonschrijven en declamatie. Schoolrapporten en aantekeningen over zijn gedrag zijn helaas niet bewaard gebleven. De twee laatste jaren van zijn verblijf te Rolduc heeft hij piano-onderricht gehad. Hij verwerft een beurs voor het tweede semester van het schooljaar 1851-1852 en een voor het volgende halfjaar.

In oktober 1853 prijkt Emile Seipgens' naam op de leerlingenlijst van het in 1851 opgerichte Bisschoppelijk College van Roermond, welke school hij in 1855 verlaat. Aan het einde van het schooljaar 1854-1855 vermeldt het ‘Programme de la distribution des prix’ van het ‘Collège Episcopal de Ruremonde’ de opvoering van ‘Les Philosophes, scène comique’ van Emile Seipgens.

Het moet niet uitgesloten worden geacht, dat contacten met de collegeleraren (‘professors’ in die dagen) Brouwers en Smiets het verlangen in hem wakker maken, een universitaire studie in de letteren te gaan volgen. Misschien hebben Seipgens' ouders het academisch milieu wel te gevaarlijk gevonden voor een jongeman van katholieken huize, want na zijn collegejaren treffen wij hem aan op het kantoor van de kunstlievende notaris Guillon.

De notariële opleiding is niet van lange duur, want al in 1856

stapt Emile de brouwerij van zijn vader binnen, die hij in 1859 samen met zijn zwager Leopold Hulster uit Lingen, de man van zijn zus Eugenie, gaat beheren.

Op zijn verjaardag, 16 augustus 1860, trouwt Emile met Anna Maria Berentzen, dochter van een notaris uit Lingen en aldaar op 13 mei 1841 geboren.

Hun vier kinderen zien in Roermond het levenslicht: Marie Hendrik (25-5-1861), Maria Theresia Hedwig Reinhild (18-11863), Karel Arlène Marie (6-12-1864) en Anton Hugo Marie (14-1-1867).

In deze jaren voor en na zijn huwelijk houdt Seipgens zich al druk bezig met literatuur en toneel. Hij maakt deel uit van het Letterkundig Genootschap 'De Lelie', dat in 1858 een bundel gedichten uitgeeft, waarin ook verzen van Seipgens zijn opgenomen. Ook is hij lid van de 'Société Dramatique litéraire de Ruremonde', in de wandeling 'Den Dramatiek' genaamd, waarvoor hij in 1864 zijn Opera Bouffe 'Schinderhannes' schrijft, in 1871 'Eine Franse Kreegsgevangene' (in 1873 ook in het Nederlands uitgegeven onder de titel 'Een Fransch Krijgsgevangene, blijspel' bij Theodoor Bon te Amsterdam) en eveneens in 1871 'De leste Sehlaag'.

1874 wordt een keerpunt in zijn leven: hij zegt het brouwersvak vaarwel en vertrekt naar de universiteit van Göttingen, waar hij een jaar Duitse taal- en letterkunde gaat studeren. In 1875 keert hij naar Nederland terug, legt met succes het examen af voor de akte M.O. Duits en wordt in maart 1876 benoemd als hulpleraar Nederlands en Hoogduits aan de Rijks H.B.S. te Tiel. Van 1 september 1876 tot 31 augustus 1883 is Emile leraar in het Hoogduits aan de H.B.S. te Zutphen. In 1883 gaat hij les geven aan de H.B.S. voor jongens te Leiden.

In zijn Leidse tijd, van 1892 tot zijn overlijden, is hij secretaris van de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde geweest, uit welke periode zijn vriendschap dateert met Prof. Jan ten Brink. Leidse professoren hebben het de levenslustige ten Brink kwalijk genomen, dat hij vaak in het gezelschap verkeer-

de van Seipgens, die sommigen aanzagen voor een afvallig priester. Het zou misschien interessant zijn om na te gaan of Emile, evenals ten Brink, lid is geweest van de Leidse vrijmetselaarsloge La Vertu.

In de kerstvakantie van het jaar 1895 wordt Emile Seipgens ernstig ziek. Hij vraagt en krijgt drie maanden verlof tot herstel van zijn gezondheid, maar na zijn terugkeer op school in april 1896 blijkt hij niet voldoende hersteld om zijn taak te hervatten. Op zijn verzoek wordt hem op 28 mei eervol ontslag verleend, onder toekenning van een personele toelage boven zijn pensioen.

Nog geen maand heeft hij van deze rust mogen genieten: op 25 juni 1896 overlijdt hij in Leiden.

In de Maas- en Roerbode van zaterdag 27 juni 1896 wordt in het kort melding gemaakt van Seipgens' overlijden:

‘Donderdag j.l. overleed te Leiden onze oudstadgenoot de Heer Emile Seipgens, oudleraar aan de Rijks Hoogere Burgerschool te Leiden. De letterkundige wereld verliest in de overledene een groot talent en warm beoefenaar. Dat de overledene ook in den vreemde zijn Limburgschen geboortegrond bleef gedenken, getuigen zijne vele letterkundige werken die zich op Limburgschen bodem afspeelden.

Ofschoon wij hulde brengen aan het letterkundig talent van den overledene, betreuren wij nochtans dat verschillende zijner werken een geest ademen in strijd met onze Katholieke beginselen.’

Aan de begrafenis wijdt de Maas- en Roerbode van dinsdag 30 juni 1896 het volgende stuk:

‘Gisteren had te Leiden de begrafenis plaats van onze overleden stadgenoot den Heer Emile Seipgens, in leven oudleraar aan de Hoogere Burgerschool aldaar.

Nadat het lijk aan de ingang van het kerkhof door leeraren en leerlingen van de H.B.S. en door tal van belangstellenden, waaronder vele oud-leerlingen, in ontvangst was genomen, werd aan de groeve het eerst het woord gevoerd door den Heer Dr. D. de Loos, die als directeur der H.B.S. namens het

leeraarspersoneel eenige hartelijke woorden aan den overledene wijdde, daarbij aan diens arbeidzaam leven herinnerende.

Daarna nam Prof. Jan ten Brink het woord om namens de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde, waarvan de overledene secretaris was, hulde te brengen aan de voortreffelijke letterkundige gaven van den Heer Seipgens, in wien spreker een vriend, maar tevens een waar kunstenaar zag heengaan, wiens naam niet uit de geschiedenis zal verdwijnen, en wiens werken ook later nog steeds zullen worden gelezen en op prijs gesteld.

Een twaalftal bloemstukken dekten de kist, waaronder een krans van het Dramatisch Gezelschap te Roermond, van de leeraren, zowel als van de leerlingen, een fraai bloemstuk van de Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde en van de vereniging Limburgia, waarvan de overledene eerelid was.'

II Zijn werk

13 oktober 1855 wordt in Roermond het Letterkundig Genootschap 'De Lelie' opgericht, dat zich ten doel stelt: 'de beoefening der Nederduitsche letterkunde.' Initiatiefnemers zijn H.J.H. Pieters, Emile Seipgens en Alphons Schieffer. Hun plannen krijgen de steun van een tiental 'kunstlievende leden'. In april 1858 treedt 'De Lelie' in de openbaarheid met de uitgave van een bundel gedichten, getiteld: 'Keuze uit dichtstukken van het Letterkundig Genootschap "De Lelie" te Roermond'. In deze bundel debuteert Emile Seipgens met een dozijn gedichten, die van geen enkel dichterlijk talent getuigen. Naast werk van Emile treffen we in het boekje literaire producten aan van H. Pieters, A. Schieffer en P. de Batist.

Lang heeft dit letterkundig genootschap het niet uitgehouden; het 'uitvoerig en beredeneerd verslag van den toestand der Gemeente Roermond' maakt er in 1863 voor het laatst melding van: 'Het Dramatisch Gezelschap en het Letterkundig Genood(!)schap De Lelie schenen te zullen blijven rusten, althans gaven geene blijken meer van bestaan'.

Seipgens echter is niet samen met ‘De Lelie’ ingeslapen: in 1864 schrijft hij voor de omstreeks 1835 opgerichte ‘Société Dramatique Litéraire de Ruremonde’, ook bekend als ‘Dramatisch Gezelschap’ en ‘Den Dramatiek’ zijn Opera Bouffe in twee acten, ‘Schinderhannes’, waarschijnlijk op muziek gezet door J. Jung. Het stuk wordt in Roermond op de 2e kerstdag van het jaar 1865 voor het eerst opgevoerd voor de leden van de Groote Societeit; een breder publiek kan op 29 december met ‘Schinderhannes’ kennis maken tijdens een opvoering, waarvan de baten ‘ten voordeele der armen dezer stad’ zijn.

De allereerste opvoering van ‘Schinderhannes’ heeft echter niet in Roermond plaats maar in 's-Hertogenbosch en wel op 6 februari 1865 door Antony Somers uit Oirschot als Schinderhannes met leden van de Bossche Liedertafel.

In 1871 schrijft Seipgens voor ‘Den Dramatiek’ een tweede stuk: ‘Eine Franse Kreegsgevangene’, waarin hij op zachtaardige wijze de francofilie van die jaren (1870-1871) hekelt. In 1873 verschijnt van dit blijspel een Nederlandse vertaling, ‘Een Frans Krijgsgevangene’.

Met dit stuk wint de Société Dramatique op 20 en 21 juli 1873 te Brussel de eerste prijs in een internationale wedstrijd voor Toneelkunde, vóór toneelverenigingen uit Amsterdam en 's-Gravenhage. In Amsterdam beleeft dit stuk opvoeringen in o.a. 1879 en 1886 in het Grand Théâtre van Lier in de Amstelstraat, lange tijd het brandpunt van het Amsterdamse toneelleven, waar grote buitenlandse acteurs hun gastrollen vervulden, zoals de legendarische Sarah Bernard.

Op 21 januari 1872 speelt de Société Dramatique van Seipgens ‘De leste Schlaag, Remunjse Komedie in 5 akte’, een vlot geschreven blijspel, dat ‘een waar beeld van de verkiezingen geeft zooals die, helaas!, al te dikwijls in ons Limburg plaats hebben.’ Aldus de liberale ‘Volksvriend’ van zaterdag 27 januari 1872. Op 24 november van dit zelfde jaar speelt de Société Dramatique ‘De leste Schlaag’ in de Societeit Momus te Maastricht. Op donderdag 18 maart 1875 maakt Seipgens zijn Noordnederlands debuut als toneelschrijver met ‘De Wa-

termolen aan de Vlierbeek. Drama in 4 akten' in het Grand Théâtre van Lier in Amsterdam.

In het Algemeen Handelsblad krijgt het stuk een redelijke kritiek, ofschoon de schrijver op een aantal fouten gewezen wordt: de karakters zijn te weinig uitgewerkt en het verloop van de handeling wordt vertraagd, doordat de personen elkaar dingen vertellen die de toeschouwer al lang bekend zijn.

Hevig geërgerd heeft Seipgens zich aan de kritiek op zijn stuk, die Martin Kalff publiceert in het 'Nederlandsch Tooneel' (nr. 12-1875). Hij vindt dat Kalff zijn werk belachelijk maakt en dat hij te weinig eerbied aan de dag legt voor een stuk 'dat hij waardig acht aan zijn oordeel onderworpen te worden, vooral als hij ten slotte genoodzaakt is er iets goeds van te zeggen.' Volgens een ingezonden stuk van een ooggetuige in de 'Volksvriend' reageerde het publiek zeer enthousiast op het spel en werd Seipgens, die op de planken verscheen met de aetrices Kleine-Gartman en Verwoert, uitbundig toegejuicht. Toch heeft Kalff het bij het rechte eind: het toneelstuk is zwak van bouw, de dialogen zijn stroef en het geheel is erg melodramatisch.

Emile Seipgens echter laat zich als toneelschrijver door minder goede kritieken niet uit het veld slaan: de Nederlandse Schouwburg te Brussel opent het seizoen 1886-1887 met 'De Ruwaard van Vlaanderen' een historisch spel over een episode uit de Vlaamse opstand van 1379 tot 1385. 'De Kleine Gazet' en de Franstalige 'Le Précurseur' wijden uitvoerige en lovende besprekingen aan het werk en de recensent van laatstgenoemde krant schrijft samenvattend: 'Filips Van Artevelde est un beau drame, écrit en un style noble et élevé, et que traverse un grand souffle patriotique; aussi n'est-il pas douteux que le bon goût du public ne conserve cette pièce au répertoire.' In 1886 publiceert Emile Seipgens in het maandblad 'Nederland' de novelle 'Rooie Hannes', die hij in 1890 opneemt in de bundel 'Langs Maas en Geul'. Van 1888-1889 dateert de dramatisering van de novelle onder de titel 'Rooie Hannes, toneelspel in vijf bedrijven'. Het spel volgt de novelle vrijwel

op de voet; alleen de ontknoping wijkt af.

Het stuk wordt in de stadsschouwburg in Amsterdam op 12, 13 en 15 januari, op 1 februari en 30 mei 1889 opgevoerd door de Koninklijke Vereeniging ‘het Nederlandsch Toneel’, terwijl in februari 1889 eveneens een opvoering heeft plaats gehad in de Koninklijke Hollandsche Schouwburg te 's-Gravenhage. Het Algemeen Handelsblad heeft naast veel lof voor de opvoering en voor de schrijver, ook kritiek op de karaktertekening. Het Nieuws van de Dag noemt het toneelspel echter ‘volstrekt geene aanwinst voor de ware dramatische literatuur’, en Het Haagsche Dagblad vonnist Rooie Hannes als volgt: ‘De tooneelspelers hebben het stuk niet gered, en de claque ook niet. Het stuk heeft ook de tooneelspelers en dus de schrijver niet gered.’

Deze ongunstige kritieken waren koren op de molen van een anonieme schrijver, die in een tweetal artikelen in de Maas- en Roerbode, getiteld ‘Limburg I’ en ‘Limburg II’, gedateerd 16 en 19 februari 1889, zijn gal spuwt over Emile Seipgens. Hij noemt de schrijver ‘een ontaard kind, dat de schande zijner moeder (bedoeld is Limburg) openbaart.’ En elders schrijft hij: Met verontwaardiging zal ieder rechtgeaard Limburger nederblikken op den man, die de buitengewone geestesgaven, hem geschonken, schandelijk misbruikt om zijnen geboortegrond te kleineren en belachelijk te maken bij onze noordelijke landgenoten. Krijge de heer Seipgens - met dezen wensch, ook voor 's mans eigen welzijn wil ik sluiten - weldra een walg aan de toejuichingen van de ‘claque’ die hem, noch zijn Rooie Hannes heeft kunnen ‘redden’.’

Met deze woorden valt het doek over Emile Seipgens' laatste dramatische werk.

Zijn grootste productiviteit ontplooit Seipgens op het gebied van het verhalend proza. Veel van zijn verhalen en novellen verschijnen in week- en maandbladen als: Eigen Haard, de Amsterdammer, Nederland, Almanak van het Nut, de Gids, Elseviers geïllustreerd Maandschrift, 't Leeskabinet en Gouverneurs Oude Huisvriend.

Later verzamelt hij deze reeds gepubliceerde verhalen, samen met andere, in bundels. Zo zien achtereenvolgens het licht: ‘Uit Limburg. Novellen en Schetsen’ (1881); ‘In en om het kleine stadje. Limburgsche Schetsen en Novellen’ (1887); ‘Langs Maas en Geul’ (1890); ‘Jean, 't Stumpke, Hawioe-Ho’ (1893) en ‘Een Wilde-Rozenkrans’ (1894). Na zijn dood in 1897 verschijnen zijn roman ‘Daniël’ en de novellenbundel ‘Een Immortellenkrans’.

Het zou te ver voeren al deze novellen aan een nadere beschouwing te onderwerpen en de meeste zijn zulks ook niet waard. Een lezenswaardig verhaal is Komedianten, waarin hij beschrijft hoe in het kleine stadje de Muzen gediend worden in de Société dramatico-littéraire Utile Dulçi. Ongetwijfeld geeft Seipgens hier een beeld van Den Dramatiek, zoals hij die uit eigen ervaring kende.

Met de priesters van het stadje heeft de schrijver weinig op: de deken en de kapelaans Grootevuist en Flikker vormen een weinig sympathiek despotisch klerikaal driemanschap. Deze vertelling is onderhoudend geschreven en bijna geheel vrij van de overmatige sentimentaliteit, die veel van Seipgens' werk thans minder genietbaar maakt.

Aardig is ook de novelle ‘De Zwambroers’, waarin een gezelschap mannen uit de gegoede middenstand beschreven wordt, lid van allerlei kulturele verenigingen, die elke gelegenheid aangrijpen om met elkaar feest te vieren. Ook aan dit werk liggen ongetwijfeld Roermondse toestanden ten grondslag. Zonder dat ‘Hoe Mathis Knoups “Liberaal” en weer “Katholiek” werd’ literaire kwaliteiten heeft, is dit verhaal toch in menig opzicht interessant, niet in het minst om de aardige beschrijving die Seipgens geeft van de antithese katholiek-liberaal in die dagen.

We laten Seipgens zelf aan het woord.

‘Wie in Limburg niet katholiek is, die is liberaal - dat staat vast. Er zijn ook wel enkele gereformeerden, bij uitzondering protestanten of lutherschen genaamd, maar dat zijn altemaal geuzen, indringers, meestal van gene zijde der Meierij van

's-Hertogenbosch - dus Hollanders, die vroeg of laat toevallig in het land zijn gekomen. Geus wil zooveel zeggen als: afgevallen van het Roomsch-katholiek geloof - dus van 't Christendom. Ook vindt men er onder de nog grootere zeldzaamheden enkele, heel enkele joden - maar die behooren in 't geheel niet tot de Christenmensen, en tellen dan ook in 't geheel niet mee.

Liberaal is iemand, die - alloh! - niet altijd geheel en al van dezelfde zienswijze als de pastoor en de kapelaan is - natuurlijk buiten kerkelijke zaken, want als hij in een of ander geloofsstuk met Hun Weleerwaarden zou verschillen, was hij een ketter. Of liberaal is ook iemand, die b.v. over eene preek wel eens oordeelt: "ja, ja, zij - de geestelijke Heeren - moeten ook soms al wat vertellen" of die, in plaats van geregeld ter hoogmis te gaan, zich op Zon- en feestdagen met een "snapmis", een kleine, korte mis tevreden stelt, of die met een glimlach durft verklaren, dat hij niet begrijpen kan hoe al die vastendagen in de wereld gekomen zijn. Er zijn er ook - heel enkelen - en dan alleen in de stad - die in het geheel geen vastendag kennen, dus zonder God en gebod leven, nooit naar de kerk gaan en niet eens hun Paschen houden; zulken menschen zijn nog erger dan liberalen en ketters, zulke menschen zijn met één woord - slecht.

Wie dus niet liberaal is, is katholiek - maar er is katholiek en goed-katholiek. Katholiek is ieder, die zijn kerkelijke plichten trouw naleeft, voor geen geld van de wereld in zienswijze zou willen verschillen met den pastoor en den kapelaan, en nooit vraagt hoe de geestelijke heeren aan den tekst hunner preek en de vastendagen in de wereld zijn gekomen.

Maar iemand, die bovendien ook nog in de processie met de brandende flambouw naast den Hemel gaat, of als Broedermeester der Confraters van Sint-Jozef of Sint-Rochus voorbidt, aan de ingezetenen meedeelt wien den pastoor 't liefst gekozen zag in den gemeenteraad, minstens eenmaal in de maand tot de H. Communie nadert, en in de herberg de liberalen, geuzen en vrijmetselaren, en hoe al dat gespuis heeten

mag, in hun ware kleuren weet af te schilderen - die is goed katholiek.

Zóó is 't op 't platteland - in de stad is 't eenigszins anders. Daar komt de politiek in 't spel, en de politiek is een ding, dat “een ander” zoo maar niet begrijpen kan, dat vandaag zus en morgen zoo is - altemaal 't gevolg der slechte couranten en gazetten, waardoor 't dan ook te verklaren is dat de meeste rijke en geleerde lui, die alleen den tijd hebben om al dat geschrijf te lezen, tot de liberalen behooren.’

Dit thema behandelt de schrijver ook in ‘de stem van Kobus Mulders’.

Het werk waardoor Seipgens een zekere faam, maar ook beruchtheid gekregen heeft is zijn eerste gepubliceerde verhaal ‘de Kapelaan van Bardelo. Tooneelen uit Limburg.’, naar veler oordeel zijn beste werk.

Hij doet het in 1880 als feuilleton in vijf afleveringen het licht zien in het weekblad ‘Eigen Haard’, dat opgericht werd in 1875 en onder redactie stond van H. de Veer, H.F.R. Hubrecht en Ch. Rochussen.

Het is het verhaal van Peter Grubbeler, enigst kind van boerenouders, die al in de wieg bestemd wordt voor het priesterschap. Hij doorloopt het klein seminarie te K. (Rolduc-Kerkrade) en studeert vervolgens theologie te R. (Roermond). Op het groot seminarie overvallen hem de eerste twijfels, die hij weet te onderdrukken. Als Peter na zijn priesterwijding benoemd wordt tot kapelaan van zijn geboortedorp Bardelo, kwellen hem de twijfels opnieuw, maar nu in heviger mate. (In dit verband kan men zich afvragen, of Seipgens de werkelijke naam Grubben tot Grubbeler vervormd heeft met de gedachte aan het Duitse Grübler). De idyllische voorstelling van het hem opgedrongen priesterschap is door de werkelijkheid verstoord. Het lijden van de deugdzamen en de voorspoed van de bozen kan hij niet rijmen met Gods rechtvaardigheid. Wel spreekt de natuur hem nog van God, niet van een vreselijke God die straft gedurende een eeuwigheid, maar van een God

van goedheid die voortbrengt en geeft, een andere in elk geval dan die hij belijden en verkondigen moet.

Als Peter ziek wordt en op zijn sterfbed de laatste sacramenten weigert en zijn ongeloof bekent, verkeert de liefde waarmee de Bardeloërs hun kapelaan op de handen droegen, in haat: zijn begrafenis ontaardt bijna in een lynchpartij.

Dit zijn de gebeurtenissen zoals Seipgens die ons in zijn verhaal ten tonele voert. Elders in deze inleiding zal een poging worden ondernomen om de ‘Wahrheit’ van Peter Grubben te scheiden van de ‘Dichtung’ van Emile Seipgens.

De plaatsing van ‘de Kapelaan van Bardelo’ werd ‘Eigen Haard’ door de klerus niet in dank afgenomen. Vanaf de kansel werd de katholieken aangezegd, eventuele abonnementen op te zeggen en het blad voortaan ongelezen te laten.

Deze stellingname van katholieke zijde tegen zijn eerste prozawerk heeft Seipgens er niet van weerhouden, ‘de Kapelaan van Bardelo’ op te nemen in zijn bundel: ‘Uit Limburg. Novellen en Schetsen’ van 1881.

In 1893 publiceerde het tijdschrift ‘The modern Church; a Journal of Scottish Religious Life’ de novelle als feuilleton in de nummers 76-82 onder de titel: ‘The Chaplain of Bardelo’. De laatste druk dateert uit 1898 en verscheen samen met een levensbericht van de schrijver van de hand van Jan ten Brink bij de uitgevers Vuijlsteke en Cohen te Gent-Amsterdam.

Driemaal heeft Seipgens een priester of priesterstudent gekozen als centrale figuur voor een van zijn werken. In ‘de Kapelaan van Bardelo’ is het de ratio, waarmee de priester Grubbeler in conflict komt.

De novelle ‘Jean’ van 1889, samengesteld uit z.g. dagboekfragmenten en brieven van de priester Jean, kapelaan te Eppekoven en later missionaris in Afrika, heeft tot thema de strijd tussen aardse liefde en priesterschap, in welke strijd uiteindelijk, zij het verre van overtuigend, het priesterschap overwint.

In 1897, na Seipgens' dood, verschijnt de door hem zelf niet

meer voltooide roman ‘Daniël’, de roman van verleiding en zinnelust die een roeping vernietigen, welke echter slechts gefundeerd blijkt op wat Daniël van jongsaf in het hoofd is gepraat. ‘Daniël’ is een weinig geslaagd boek: het is de roman van het teveel dat niet meer overtuigt. Daniël is te zeer het slachtoffer van zijn opvoeding en milieu, zijn geliefde Viviane is te sensueel, de huwelijken die op Traarderhof gesloten worden, zijn te berekend en Daniëls heeroom Gradus is te excentriek. Seipgens schreef deze roman met een te dikke naturalistische pen.

Het zijn vooral deze werken geweest die Seipgens de naam hebben bezorgd van vinnig antiklerikaal schrijver.

Nog een twintigste-eeuwse beoordelaar signaleert kwaadaardigheid in zijn beschrijving van de priesterfiguren en vindt, dat Seipgens ‘het tere onderwerp van de priesterroeping kneust en verminkt in oppervlakkig liberaal denken.’

Een hedendaags lezer zal deze zienswijze maar moeilijk meer kunnen onderschrijven. Het aantal onsympathieke priesterfiguren is op de vingers van een hand te tellen, en dat zijn dan nog bijna altijd spelers van het tweede plan.

Peter Grubbeler, Jean en Daniël kunnen medelijden of begrip opwekken, maar geen antipathie. Met het feit dat Seipgens wilde en durfde schrijven over conflicten die een priesterleven moeilijk kunnen maken en zelfs schipbreuk kunnen doen lijden, was hij zijn tijd vooruit. Dat hij onzuivere motieven bij de keuze voor het priesterschap durfde signaleren, die door de levieten zelf te laat werden onderkend, was in Seipgens' tijd ongehoord, maar daarom was de probleemstelling niet minder oprecht.

Dat er in zijn werk antiklerikale vooroordelen zijn aan te wijzen, kan niet ontkend worden, evenmin als het te loochenen valt, dat hij sommige toestanden wat al te nadrukkelijk zwart heeft getint onder invloed van de naturalistische mode van zijn dagen.

Overigens is Rogier er nog niet zo zeker van, dat Seipgens' beeld van het Limburgse leven zo onjuist is, getuige het vol-

gende fragment uit ‘In vrijheid herboren’:

‘Ook in Limburg werd de landelijke vrede verstoord, waarvan Paradis zo vriendelijk placht te gewagen. De Zolaistisch-zwarte schetsen, waarmee de Limburgers (!) H. Hollidee en E. Seipgens in 's bisschops laatste levensjaren het beeld der idylle overschaduwden, hadden onbarmhartig en eenzijdig een zelfkant onthuld, waarvan het onloochenbaar bestaan ons ten minste grond geeft om met Poels het opervlakkig geloof aan de natuurlijke verbondenheid van het agrarisch bestaan en een diep geloofsleven zonder veel al te veel weemoed prijs te geven.’

Het werk van Emile Seipgens heeft naar onze mening meer cultuur-historische dan literaire waarde. Hij is een scherp waarnemer, die aanschouwelijk weet weer te geven, maar zich ook laat meeslepen door een overdosis sentiment. Zijn personages zijn meestal eerder typen dan karakters.

Een criticus van de ‘Nederlandsche Spectator’ karakteriseert hem in 1887 als ‘een bekwaam schipper op de kleine vaart der belletrie, aan wie meerdere ontwikkeling van zijn talent niet gesteld werd.’

Toch is onder zijn gelijken, als Cremer, van Duinen, Hurrelbrinck, Lesturgeon, van Koetsveld, van Maurik en Rovers, Emile Seipgens zeker de belangrijkste auteur.

Lijst van geschriften van Emile Seipgens

Deze lijst is gebaseerd op de bibliografie van Prof. Dr. Jan ten Brink, zoals die gepubliceerd werd achter het levensbericht van Seipgens in ‘Handelingen en Mededeelingen van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde’, 1896-1897.

Zijn taalkundige werken en tekstuitgaven zijn hier weggelaten, terwijl talrijke verbeteringen en aanvullingen zijn aangebracht.

1854-1857: Onuitgegeven gedichten: Artulf en Elfriede; De laatste Noorman; De Vadermoord: Episode uit Siegfried van Brederode; De Oude Speelman; De Notariszoon; Episode uit het leven van Jan van Weert; De Dood en het Meisje; Nachtmuziek; Dametas, herderszang; Hans en Grete; Het Feest van Dametas, Herderszang; Aan een Paar Jong-gehuwden; De Speelman van het Dorp; Aan Roermond's Harmonij; De Maas, I, II, III, IV; De Minnezanger; Feestdronk; De Avondstond.

A/*1858:* Keuze uit dichtstukken van het Letterkundig Genootschap: ‘de Lelie’ te Roermond. Roermond J.J. Romen. Hierin komen van Seipgens de volgende gedichten voor:
Smederslied; Een jeugdig Paar; De Blinde; Miserère; Thijl en Thilde; Uit Vroeger Dagen; Aan een Missionaris; Karel V; Des Zangers Harp en Bruid; Eens en Nu; Zangers Morgenlied; Zangers Wensch; Drie Bloemen.

B/*1857-1864:* Volksalmanak voor Nederlandsche Katholieken, bijeengebracht door J.A. Alberdingk Thym en H.J.C. van Nouhuys. Amsterdam, C.L. van Langenhuysen.
Hierin komen voor:
1857: Onrust-Miserère.
1859: Oost, West! Liederen.
1860: Melodieën op de heide.
1862: Bij de lijkbaar eens armen. - Leed.
1864: Uit mijn reisboek. - Gebed eens jongen dichters.

C/*1882:* Van de Schelde tot de Weichsel. Nederduitsche dialec-

ten in dicht en ondicht, uitgekozen door J.A. en L. Leopold. Groningen, J.B. Wolters.
Hierin komen voor:
Jeanbatist (fragment uit een onuitgegeven novelle); Löstig Peerke, de muldersgezèl; De zaatlap aan ziin naas; Ne-waor, Marie, ne-waor?.
1857: Limburgsche Legenden. Roermond, J. Timmermans.
1864: Schinderhannes. Opera-bouffe. Roermond, J. Timmermans (talrijke herdrukken).
1872: 'De leste Schlaag' of Vrije Verkiezingen in Limburg. Blijspel in 3 akten in Roermondsch taaleigen. Roermond, J. Raemaekers.
1873: Een Fransch krijgsgevangene, blijspel. Amsterdam, G. Theod. Bom.
1875: De Watermolen aan de Vlierbeek. Drama in 4 akten. Amsterdam, G. Theod. Bom.
In 1878 verscheen hiervan een Duitse vertaling van de hand van de auteur zelf: Die Wassermühle am Fliederbach, opgenomen in Dramatische Unterhaltungsblätter, St. Gallen 1878.
1876: Philips van Artevelde, Ruwaard van Vlaanderen, niet in de handel. Uitgever onbekend. Een fragment hiervan verscheen in Nederland 1886, 2e deel.
1880: De kapelaan van Bardelo, Tooneelen uit Limburg. Eigen Haard 1880.
Herdrukt in: Uit Limburg 1881.
Herdrukt in: De kapelaan van Bardelo, met levensbericht van den schrijver door Prof. Dr. Jan ten Brink. Gent 1898 J.
Vuijlsteke en Amsterdam Cohen Zonen.
In 1893 verscheen een Engelse vertaling getiteld: The Chaplain of Bardelo in: The modern Church. A Journal of Scottish Religious Life. 1893 no. 76-82.
1880: Toen Leneke dood was. In: Weekblad de Amsterdammer 1880.
Herdrukt in: Uit Limburg 1881.
1881: Uit Limburg. Novellen en Schetsen. Arnhem, J. Rinkes 1881.

Hierin komen voor: Komedianten; De Heeren van Wiedenholt; Toen Leneke dood was; De kapelaan van Bardelo.
1882: Willem Looimans, de gierebast. In: Nederland 1882, 2e deel.
Herdrukt in: In en om het kleine stadje 1887.
1883: 't Ezelesjeeske. In: Weekblad de Amsterdammer 1883.
1883: Jozef Sebaldus. In: Almanak van 't Nut 1883.
Herdrukt in: In en om het kleine stadje 1887.
Herdrukt in: Roermondsche schetsen 1946.
1885: Regina. In: Almanak van 't Nut 1885.
Herdrukt in: Langs Maas en Geul 1890.
1885: De Zwambroers. In: Nederland 1e en 2e deel 1885.
Herdrukt in: In en om het kleine stadje 1887.
1886: De Ruwaard van Vlaanderen. Treurspel. In: Goeverneurs Oude Huisvriend 1886.
Herdrukt z.j.
1886: Rooie Hannes. In: Nederland 1886 2e deel.
Herdrukt in: Langs Maas en Geul 1890.
Herdrukt bij: K. van Hulst te Kampen 1889.
1887: De Zevende, een Limburgsch Herbergvertelselke. In: de Amsterdammer, 27 maart 1887.
Herdrukt in: Langs Maas en Geul 1890.
Vertaald in het Duits onder de titel: Der Siebente. In: Hallische Zeitung 1893 nr. 245.
Eveneens opgenomen in: ‘Aus fremden Zungen’, Deutsche Verlaganstalt, Stuttgart 1893.
1887: Niet gevonden. In: de Gids 1887.
Herdrukt in: Langs Maas en Geul 1890.
1887: In en om het kleine stadje. Limburgsche Schetsen en Novellen. Amsterdam, P.N. van Kampen en Zoon 1887.
Hierin komen voor: De stem van Kobus Mulders; Willem Looimans, de gierebast; Jozef Sebaldus; Hoe Mathis Knoups ‘liberaal’ en weer ‘Katholiek’ werd; De Zwambroers.
1889: Rooie Hannes, Tooneelspel in 5 bedrijven. Kampen, Laurens van Hulst.
1889: Jean. In: de Gids 1889.

Herdrukt in: Jean, 't Stumpke, Hawioe-Ho. P.N. van Kampen, Amsterdam 1893.

Herdrukt in: Jean. Publiciteitsbureau Veldeke. Maastricht 1944.
Vertaald in het Engels in: The Modern Church 1893 nr. 6166.
1890: Zijn Zoon. In: Almanak van het Nut 1890.
Herdrukt in: Een Wilde-Rozenkrans 1894.
1890: 't Stumpke. In: de Gids 1890.
Herdrukt in: Jean, 't Stumpke, Hawioe-Ho 1893.
Herdrukt in: Jean. Publiciteitsbureau Veldeke. Maastricht 1944.
1890: Langs Maas en Geul. Amsterdam, P.N. van Kampen en Zoon 1890.
Hierin komen voor: Niet gevonden; Desiré en Piet; Regine; het legaat van Appele-Mie; Herbergvertelselkes: In 't Golje Kraenke, De blauwe domino's, De Zevende.
1892: Adrienne. In: Almanak van 't Nut 1892.
Herdrukt in: Een Wilde-Rozenkrans 1894.
1892: De Moordenaarster. In: de Gids 1892.
Herdrukt in: Een Wilde-Rozenkrans 1894.
1893: Jean, 't Stumpke, Hawioe-Ho. Amsterdam, P.N. van Kampen en Zoon 1893.
Herdrukt in: Jean. Publiciteitsbureau Veldeke. Maastricht 1944.
1893: De drie Biechtvaders van Mevrouw van Schwarzenburg. In: Elseviers geïllustreerd Maandschrift 1893 deel I.
Herdrukt in: Een Wilde-Rozenkrans 1894.
1894: De Schnatz geit nao den Oost. In: Leeskabinet 1894 deel I.
Herdrukt in: Een Immortellenkrans 1897.
Herdrukt in: Roermondsche Schetsen 1946.
1894: De zûpers van Blienbèèk. In: de Gids 1894.
1894: Een Wilde-Rozenkrans. Amsterdam, P.N. van Kampen en Zoon 1894.
Hierin komen voor: De drie Biechtvaders van Mevrouw van

Schwartzenburg; Adrienne; Hoe er van Maaszicht een kloosterke werd; Volkomen gelukkig; de collatie van Meneer Pastoor; Zijn Zoon; Een Moordenaarster; Ultima Rerum.
Ultima Rerum werd gedeeltelijk herdrukt in: Roermondsche Schetsen 1946.
1895: De Dassenjacht. In: Kunstkroniek 1895.
Herdrukt in: Een Immortellenkrans 1897.
Herdrukt in: Roermondsche Schetsen 1946.
1896: De grootste heilige in den hemel. In: Leeskabinet 1896 deel I.
Herdrukt in: Een Immortellenkrans 1897.
1896: Weifelende Liefde. In: Nederland 1896 deel II.
Herdrukt in: Een Immortellenkrans 1897.
1897: Een Immortellenkrans. Amsterdam P.N. van Kampen en Zoon 1897.
Hierin komen voor: Madlle Louise; Weifelende Liefde; De Schnatz geit nao den Oost; De zûpers van Blienbèèk; Het manuscript van den kluizenaar; De Dassenjacht; De grootste heilige in den hemel.
1897: Daniël. Amsterdam, P.N. van Kampen en Zoon 1897. z.j.: Van Hollandschen bodem: novellistische bijdragen van Jo van Sloten, Johan Gramm, Justus van Maurik, Willem Otto en Emile Seipgens. Amsterdam, Holkema en Warendorf.
Hierin zijn van Seipgens opgenomen: Kermiszondag; De Primadonna.
1944: Jean. Publiciteitsbureau Veldeke. Maastricht 1944. Hierin komen voor: Jean; 't Stumpke; Hawioe-Ho.
1946: Roermondsche Schetsen. Roermond, de Maas- en Roerbode 1946.
Hierin komen voor: De Dassenjacht; De Schnatz geit nao den Oost; Jozef Sebaldus; Ultima Rerum; 't Legaat van Appele-Mie; Jean Batist.
1951: Lofzank op Remunj. In: Tijdschrift Veldeke 1951.
1951: Remunj. In: Tijdschrift Veldeke 1951.
1951: In de waireld is ein kaigelbaan. (samen met H. Pieters) In: Tijdschrift Veldeke 1951.

1952: De Melankolie. In: Tijdschrift Veldeke 1952.
1952: In 't Golje Kraenke. In: Tijdschrift Veldeke 1952.
1952: De Liederenkrans van Remunj. In: Tijdschrift Veldeke 1952.
1953: Ne-waor, Marie, ne-waor? In: Tijdschrift Veldeke 1953.
1955: Het is gei goldj alwaat er blinkt. In: Tijdschrift Veldeke 1955.
1972: Nae-waor, Marie, nae-waor?; Löstig Peerke, de muldergezèl; De zaatlap aan ziin naas. In: P. v.d. Goor: Emile Seipgens in de juffrouw Idastraat. Tijdschrift Veldeke 1972.
1976: Jean Batist; Nae-waor, Marie, nae-waor? In: Mosalect. Bloemlezing uit de Limburgse dialectliteratuur. Veldeke, Heerlen 1976.

Literatuur over Emile Seipgens

In dit literatuuroverzicht zijn niet opgenomen boekbesprekingen en korte vermeldingen in literatuurgeschiedenissen.

1 Jan ten Brink/Levensbericht van Emile Anton Hubert Seipgens. Handelingen en Mededeelingen van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden. 1897. E.J. Brill, Leiden 1897.
2 A.F. van Beurden/Roermonds Ontwikkelingsgang. Bernard Claessens, Sittard 1915.
3 W.H. Beuken/Bij het werk van een Limburgs Dorpsnovel list. De Nieuwe Taalgids 21 (1927).
4 G. Brom/Herleving van de Wetenschap in Katholiek Nederland. N.V. Drukkerij Ten Hagen, 's-Gravenhage 1930.
5 Jacob Hiegentlich/Emile Seipgens. De Nieuwe Taalgids 29 (1935).
6 M. Smeets/Roermondsche Schetsen door Emile Seipgens. Met een inleiding. Maas- en Roerbode, Roermond 1946.
7 L.J. Rogier/In vrijheid herboren. N.V. Uitgeversmij Pax, 's-Gravenhage 1953.
8 H.H. Knippenberg/Emile Seipgens. De Bronk, Limburgs Maandblad 3e jaargang 1955-1956.
9 Paul C.H. van der Goor/De waardering van Emile Seipgens. Veldeke 43e jaargang 1968.
10 Paul C.H. van der Goor/Emile Seipgens als dichter en het Letterkundig Genootschap ‘De Lelie’ I en II. Veldeke 43e jaargang 1968 en 44e jaargang 1969.
11 J.C. de Valk/Emile Seipgens. Maas- en Roerbode van 19 september 1968.
12 Paul C.H. van der Goor/De Kapelaan van Bardelo. Veldeke 44e jaargang 1969.
13 Paul C.H. van der Goor/Seipgens' dramatisch werk I, II, III en IV, Veldeke 45e jaargang 1970.
14 Paul C.H. van der Goor/Daniël. Veldeke 46e jaargang 1971.

15 Paul C.H. van der Goor/Emile Seipgens in de juffrouw Idastraat. Veldeke 47e jaargang 1972.
16 Henri Smeets/De eerste Schinderhannes. Veldeke 51e jaargang 1976.
17 H. Schillings/Toneel en theater in Limburg in de 19e en 20e eeuw. Van Gorcum, Assen/Amsterdam 1976.